

Parimate uurimispraktikate juhend: kuidas uurida lapsi ja *online*-tehnoloogiaid võrdlevas perspektiivis

Toimetajad

Bojana Lobe, Sonia Livingstone, Kjartan Olafsson
ja José Alberto Simões

Autorid

Elena Aristodemou, Joke Bauwens, Cátia Candeias, Verónica Donoso,
Cédric Fluckiger, Maialen Garmendia, Leslie Haddon, Veronika Kalmus,
Lucyna Kirwil, Claudia Lampert, Sofia Leitão, Bojana Lobe, Sonia
Livingstone, Kjartan Olafsson, Ingrid Paus-Hasebrink, Cristina Ponte,
José Alberto Simões, Elisabeth Staksrud, Panayiota Tsatsou, Bieke
Zaman

Võrgustiku *EU Kids Online* aruanne, juuni 2008

Viide originaalile

Lobe, B., Livingstone, S., Olafsson, K., and Simões, J. A. (2008) *Best Practice Research Guide: How to research children and online technologies in comparative perspective*. London: EU Kids Online (Deliverable D4.2).

Tõlkijad

Mari-Liisa Parder (KKK 3, 8, 10, 12, 19, 24, 29, 31, 34, 36, 38), Liisi Toom (KKK 7, 9,
11, 18, 19, 21, 23, 29, 30, 32, 35, 37), Viktoria Lummo, Kreet Stubender, Terje
Toomistu, Triin Visnapuu (KKK 1, 2, 33), Aivar Alle, Ande Etti, Helen Rits (KKK 4, 5,
27), Ly Aunapu, Mihkel Lendok, Jaanus Noormets, Mart Zirnask (KKK 13, 14, 28,
39), Triin Junkur, Kristiina Kruuse, Hedli Mangus, Merili Väljaotsa (KKK 6, 15, 20, 25),
Gea Gorjunova, Marju Himma, Kertu Käämbre, Kaisa Pungas (KKK 16, 17, 22, 26),
Peeter Kruusvall, Triin Tammert (KKK 19, 29)

Eestikeelne tõlge 2010, toimetaja

Lennart Komp

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	4
Parimate uurimispraktikate juhend	6
I. Uurimuse kavandamine	8
KKK 1: Millal on parem viia läbi kvalitatiivne või kvantitatiivne uurimus?.....	8
KKK 2: Kuidas ma kavandan mitme andmeallikaga uurimisprojekti?	12
KKK 3. Millal on kõige parem kasutada fookusgruppe, süvaintervjuusid või vaatlusi?.....	14
KKK 4. Kuidas tuleks hinnata kvantitatiivset uurimust?.....	18
KKK 5: Kuidas peaks kvalitatiivset uurimust hindama?	20
KKK 6. Kui noore lapsega on võimalik töötada?.....	22
KKK 7. Kuidas valida võrdlevas uurimuses riike?.....	25
KKK 8: Millal on kõige parem kasutada longituuduuringut?	29
II. Valimi koostamine ja värbamine	31
KKK 9. Kuidas koostada laste valim kvalitatiivse uurimuse jaoks? 31	
KKK 10. Kuidas koostada laste valim kvantitatiivse uurimuse jaoks?	33
KKK 11. Kas lapsevanemaid kui informante oma laste kohta on sobiv intervjuerida?.....	36
KKK 12. Kuidas värvata teatud rahvarühmadesse kuuluvaid lapsi?	38
KKK 13. Millised on laste uurimisel esinevad eetilised probleemid?	40
KKK 14. Kas lastele tuleks uurimuses osalemise eest maksta?	44
III. Andmekogumise meetodid	46
KKK 15. Kuidas on lapsi kõige parem intervjuerida?	46
KKK 16. Millised on parimad viisid ankeetküsitluse küsimustiku koostamiseks?	49
KKK 17. Kuidas ma järjestan ankeedi või intervjuu küsimused?	52
KKK 18. Mis on head nõuanded lastele suunatud ankeedi küsimuste sõnastamiseks?	54
KKK 19. Kuidas peaksin viitama laste meediategevustele?	56

KKK 20. Kuidas kohandada andmekogumise meetodid erinevatele vanusegruppidele?	58
KKK 21. Kes peaks lapsi intervjuerima – mis vahet sel on?.....	61
KKK 22. Kuidas küsida lastelt ajakasutuse kohta?	63
KKK 23. Kuidas on kõige parem lastelt tundlikke küsimusi küsida?	66
KKK 24. Kuidas on kõige parem küsida vanemliku vahendamise kohta?	70
KKK 25. Kas on lapsi on parem uurida kodus, koolis või mujal? ...	73
KKK 26. Kuidas mõõta laste sotsiaalmajanduslikku tausta?	76
KKK 27. Kuidas maksimeerida laste vastuste reliaablust ja valiidsust?	78
KKK 28. Kuidas käituda, kui respondendist laps paistab olevat ohus?	81
KKK 29. Mida ma pean teadma, et uurida laste <i>online</i> -käitumist? ...	83
KKK 30. Mis on võtmeküsimused, kui andmeid kogutakse rohkem kui ühest riigist?	86
IV. Andmeanalüüsi lähenemisviisid.....	88
KKK 31. Milliseid lähenemisi kasutada kvalitatiivsete andmete analüüsimiseks?	88
KKK 32. Milliseid lähenemisi kasutada kvantitatiivsete andmete analüüsimiseks?	91
KKK 33. Kuidas ühendada kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid andmeid?	93
KKK 34. Kuidas ma võrdlen vanematelt ja lastelt kogutud andmeid?	95
V. Tulemuste esitamine	97
KKK 35. Kuidas ma esitan kvalitatiivseid andmeid?	97
KKK 36. Kuidas ma esitan kvantitatiivseid andmeid?	100
KKK 37. Kuidas võrdlen oma uurimistulemusi teiste omadega? ...	103
KKK 38. Kuidas ma tagan, et minu tulemusi valesti ei tõlgendataks?	104
KKK 39. Kas ma peaksin oma tulemuste kohta intervjueritavatele tagasisidet andma?	106
Kasutatud kirjandus	108

Sissejuhatus

Järjest rohkem lapsi ja noori Euroopas ning kaugemal kasutab interneti ning seda üha rohkemateks tegevusteks. Eurobaromeetri uuring (2005-2006) näitab, et 50% lastest (alla 18-aastased) EL25s on kasutanud interneti, tõustes tasemelt 9% alla 6-aastastest tasemele kolmandik 6-7 aasta vanustest, iga teine 8-9-aastastest ja rohkem kui neli viiendikku 12-17-aastastest teismelistest (EC, 2006). Riikidevahelised erinevused on märkimisväärsed, ulatudes Kreekas ja Bulgaarias alla 1/3 interneti kasutavatest lastest kuni 2/3ndikuni Eestis ja Taanis.

Üks sellise arengu paljudest tulemustest on empiiriliste uuringute edenemine. Poliitikud, tööstus, lastekaitseeksperdid ja teised sõltuvad järjest rohkem uuringutest, olemaks informeeritud interneti kasutamisest, riskidest ja probleemidest, mis mõjutavad lapsi ja perekondi Euroopas ja mujal. Uuringuid on vaja, et kaardistada seda, millistel lastel on juurdepääs millistele tehnoloogiatele, kuidas see mõjutab laste poolt kogetavaid võimalusi ja riske, ja selleks, et suunata praktilisi meetmeid – tehes kindlaks need, kes on kõige rohkem ohustatud, ja suunates just neile nõuandeid turvalisemaks käitumiseks, hinnates teadlikkuse tõstmise programmide tõhusust ja nähes ette uusi trende.

“Tõendusepõhine poliitika” nõuab uuringute kujundamises, läbiviimises, hindamises ja kasutamises pädevust. See nõuab uurijatelt ja uuringute kasutajatelt kombineeritud teadmisi ja kogemusi erinevatest akadeemilistest distsipliinidest ja poliitikavaldkondadest. Tihtipeale ei ole taoline ekspertiis vajadusel kättesaadav, osalt spetsialiseerumisvaldkondade suure ulatuse tõttu, osalt akadeemiliste teadmiste ja poliitikategijate vajaduste vahelise lõhe tõttu.

Üks võrgustiku *EU Kids Online* töö eesmärgid on edendada arusaamist metodoloogilistest probleemidest, mis on seotud erinevates riikides laste ja *online*-tehnoloogiate uurimisega. 2007. aastal andis *EU Kids Online* välja “Ülevaate metodoloogilistest probleemidest” (*Methodological Issues Review*), mille eesmärgiks oli suurendada teadlikkust spetsiifilistest küsimustest, mis tõusetuvad, kui uuritakse *online*-tehnoloogiate kasutamist laste poolt, ja kriteeriumidest, mille järgi saame uuringut kriitiliselt hinnata (Lobe, Livingstone, & Haddon, 2007). Olles suunatud laiale publikule, peaksid need teemad pakkuma huvi kõigile neile, kes on seotud selle valdkonna empiiriliste uuringute tellimise, kujundamise, läbiviimise ja kasutamisega.

Käesolev aruanne sõnastab paljud mainitud teemad parimate praktikate juhendiks neile, kes on seotud laste ja *online*-tehnoloogiate teemaliste uuringutega Euroopas ja mujal. Lähtekohana märgime, et empiirilised tõendid, mis on seotud interneti- ja *online*-tehnoloogiate kasutamisega Euroopa laste poolt, põhinevad neljal spetsiifilisel ekspertiisivaldkonnal:

- Üldised uuringusuunad, sh kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed lähenemised sotsiaalteaduslikes uurimustes ja nende integreerimise võimalused;
- Laste uurimine, sh spetsiifilised eetilised ja vanusega seotud küsimused, mis tõusetuvad selles uuringumetodoloogias spetsialiseerumisvaldkonnas;
- *Online*-tehnoloogiate uurimine, mis püüab saavutada tasakaalu tuttavate meetodite kasutamise ja uute meetodite arendamise vahel, vastamaks uutele tehnoloogilistele nähtustele;
- Rahvusvahelised võrdlused, vastates küsimustele, mis tõusetuvad, kui viiakse läbi uuringut kasutajatega ja/või nende jaoks rohkem kui ühes riigis.

Kui paljud uurijad ja uuringute kasutajad on eksperdid ühes või enamas mainitud valdkondadest, siis vähesed on eksperdid kõiges. Seega, me eeldame, et uute tehnoloogiate uurimise ekspert ei pruugi väga palju teada näiteks laste uurimisest, samas kui laste spetsialist ei pruugi olla tuttav rahvusvaheliste võrdlusuuringute metodoloogiatega, ja nii edasi. “Parimate praktikate juhend” tegelebki nende nelja ekspertiisivaldkonnaga.

Parimate uurimispraktikate juhend

See “Parimate praktikate juhend” on koostatud, toetudes enam kui 60 võrgustikku *EU Kids Online* kuuluva uurija multidistsiplinaarsetele ja multimeetodilistele kogemustele. Selle eesmärgiks on pakkuda aktiivselt laste *online*-tehnoloogiate kasutamist uurivate inimeste teadmisi ja kogemusi selgel ja lühidal kujul neile, kes sellesse valdkonda alles sisenevad.

Juhendmaterjali eesmärgiks on olla kasulik uutele uurijatele, kogenud uurijatele, kes on selles valdkonnas uued, nendele, kes tellivad või hindavad laste ja *online*-tehnoloogiate uurimusi, üliõpilastele ja kõigile teistele, kes sellest huvituvad.

“Parimate praktikate juhend” on esitatud Korduma Kippuvate Küsimuste vormis, sest just selles vormis esitavad uued uurijad tavaliselt oma vajadusi teadmiste ja juhendamise järele.

Peale ajurünnakut, mille käigus valiti välja kõige sagedamini esitatavad küsimused, jagati väljavalitud küsimused viieks peamiseks uurimisprotsessi astmeks, ühendades igal sammul kvalitatiivsele ja kvantitatiivsele uurimusele iseloomulikud kaalutlused. Need viis astet on:

- Uurimuse kavandamine
- Valimi moodustamine ja osalejate värbamine
- Andmete kogumine
- Andmete analüüs
- Tulemuste esitamine

On oluline märkida, et see “Parimate praktikate juhend” ei sea eesmärgiks kindlate ja absoluutselt “õigete” vastuste esitamist, sest nagu ka teistes valdkondades, varieeruvad (ja tihti ka võistlevad) uurimispraktikad ka selles vallas. Erinevused uurimiskultuurides, akadeemilistes distsipliinides ja praktilistes kogemustes põhjustavad suuri eriarvamusi selles osas, kuidas oleks optimaalne uuringut läbi viia.

Kuid see ei tähenda, et mitte mingeid juhiseid ei saaks anda. Me esitame selle juhendi koostöövaimus, et anda teistele edasi meie tõlgendusi metodoloogia-alasest kirjandusest, parimaid metodoloogilisi avastusi, raskelt kätetunud kogemusi ja vigadest õpitud valusaid õppetunde.

Iga vastus Korduma Kippuvale Küsimusele on struktureeritud mitmesse alalõiku, sisaldades järgnevaid punkte:

- Milles on küsimus?
- Tavapraktika
- Küsimused, mida arvesse võtta
- Lõksud, mida vältida
- Lisamaterjalid
- Uurija kogemus (või näide heast või halvast praktikast)

Korduma Kippuvad küsimused on saadaval ka internetis aadressil www.eukidsonline.net koos lisamaterjalide ja teiste uurimisinstrumentidega (ankeetküsimustikud, intervjuukavad jne),

mis näitlikustavad kasulikke kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid uurimispraktikaid. Enamik, kuid mitte kõik, materjalidest on inglise keeles, eesmärgiga aidata uurijaid üle kogu Euroopa.

EU Kids Online'i “Ülevaade metodoloogilistest probleemidest” (*Methodological Issues Review*), mis on samuti veebilehel vabalt kättesaadav, sisaldab ajakohast kriitilist arutelu metodoloogiliste võtmeküsimuste üle ja märkimisväärsed bibliograafiat ning võib olla kasulik lisa- ja edasine lugemismaterjal käesolevale juhendile.

Juhendi eestikeelne tõlge on valminud tänu Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi magistrantidele, kes osalesid juhendi tõlkimisel ja toimetamisel ning lisasid oma metodoloogilisi tähelepanekuid rubriiki “Urija kogemus”.

I. Uurimuse kavandamine

KKK 1: Millal on parem viia läbi kvalitatiivne või kvantitatiivne uurimus?

Milles on küsimus?

Teatud piirini saab kõikidele küsimustele läheneda kas kvalitatiivselt või kvantitatiivselt. Valik sõltub meie peamisest eesmärgist. Kas oleme huvitatud süstemaatilise lähenemisest: saada tulemuseks võrreldavaid, üldistavaid andmeid? Või soovime mõne konkreetse juhtumi, grupi, situatsiooni või konteksti “tihedat”, sügavuti minevat kirjeldust? Ühtlasi hõlmavad need valikud uurimuse kavandamise ja kujundamise erinevaid viise. Kombineeritud või segameetodi lähenemised võivad olla kasulikud mitmes olukorras: uurija saab seeläbi vältida neid probleeme, mis võivad tekkida ainult ühe metodoloogia kasutamisel.

Tavapraktika

- Küsitlused on väga formaalsed ja standardiseeritud (uurija peab suutma ette näha kõiki asjakohaseid küsimusi). Välitöö/etnograafilised meetodid on mitteformaalsed ja avatud ka ootamatule informatsioonile (uurija on vähe kontrolli sündmuste üle).
- Kvantitatiivsed meetodid on sobivaimad, kui soovitakse võrrelda andmeid süstemaatiliselt, teha üldistusi kogu populatsioonile või testida teatud hüpoteese. Seda eriti siis, kui eesmärgiks on võrrelda või üldistada informatsiooni mõnes konkreetses populatsioonis või erinevate populatsioonide vahel (nt teatud geograafilistes või sotsiaalruumilistes ühikutes – nagu riigid, regioonid jne).
- Kvalitatiivne lähenemine on sobivaim, kui uuritakse valdkonda, mille kohta eelnevalt palju ei teata või hoopis vastupidi, soovitakse uurida tähendusi, motive, põhjendusi, mustreid jms, mis tavapärastel jäävad standardiseeritud lähenemiste (nt küsitluse) puhul tähelepanuta.
- Seega, kvantitatiivsete erinevuste leidmiseks laste käitumises, uskumustes, hoiakutes kasutame kvantitatiivseid meetodeid, aga selleks, et saada aimu nende erinevuste tähendustest, kasutame kvalitatiivseid meetodeid.

Küsimused, mida arvesse võtta

Mis tüüpi küsimused tuleks arendada milliseks uurimisstrateegiaks? Kas kõik probleemid on kvantifitseeritavad või peaks mõningaid esitama vaid kvalitatiivselt? Kas soovime üldistada oma tulemusi kogu populatsioonile? Kas soovime pigem minna teemasse sügavuti või saada numbrilisi näitajaid?

Lõksud, mida vältida

- Tuleks vältida kvantitatiivsete meetodite kasutamist üksnes sel põhjusel, et need pakuvad üldistatavaid tulemusi, mida paljud peavad õigemateks ja paikapidavamateks.
- Mitte kasutada konkreetset meetodit üksnes seepärast, et see järgib senist uurimistraditsiooni.
- Mõelda hoolikalt, milline on uurimisprobleem, ja lähtuda meetodi valimisel sellest, mida seesugune uurimisküsimus “dikteerib”.

Lisamaterjalid

Creswell, J. W. (2008). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage.

Bryman, A. (2004). *Social research methods* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

Näide heast praktikast: Special Eurobarometer 250

Esmalt vaatleme kvantitatiivseid strateegiaid iseseisvate meetoditena.

2005. a viidi 29 riigis (25 EL liikmesriigis, kahes kandidaatriigis – Bulgaarias ja Rumeenias – ja kahes liikmelisust taotlevas riigis – Horvaatias ja Türgis) läbi spetsiaalne Eurobaromeetri küsitlus “Turvalisema internetiga” seotud teemadel. Respondentideks olid täiskasvanud, kelle leibkonda kuulus alla 18-aastane laps, kelle eest nad olid vastutavad (seega polnud vastajad tingimata lapse vanemad, vaid nad võisid olla vanemad õed-vennad või teised eestkostjad). Neilt küsiti mitmeid lapse internetikasutust puudutavaid küsimusi. Kuigi see ei andnud infot laste tegeliku käitumise kohta, vaid peegeldas üksnes nende käitumise tajumist teiste poolt, võime öelda, et valitud uurimisstrateegia andis üldiselt samu tulemusi, mida oleks andnud teistsuguse populatsiooni uurimine: võrreldavaid andmeid internetikasutuse kohta. See eesmärk saavutati, anketeerides esinduslikku valimit igast uurimusse kaasatud riigist.

Kõik kvantitatiivsed uurimused ei rakenda niisuguseid ressursse; sellegipoolest on nende eesmärgid samad: koguda suur hulk informatsiooni samadel standardiseeritud tingimustel, selleks et seda saaks statistiliselt töödelda, analüüsida ja tõlgendada. Üks kvantitatiivsete meetodite peamisi eelisi on just võrdluste ja üldistuste tegemise võimalus. See seletab ankeetküsitluste populaarsust. Kuid neil on ka mõned piirangud. Küsimuste arv on alati piiratud, rääkimata nende ulatusest. Mõningaid teemasid on raske tõlkida “kinnisteks küsimusteks”, eriti kui meil on tegemist tundlike teemadega või kui me tahame saada teada tähendusi ja nähtusi mõista.

Uurija kogemus: kvalitatiivne uurimus noorte ja interneti kohta

Mõnede uurijate jaoks on üksnes kvalitatiivse uurimisstrateegia kasutamise eelised märkimisväärsed, seda sõltuvalt uurimuse eesmärgist. Kui sul pole eelnevalt paikapandud teoreetilist mudelit või kui sa tahad “vabalt” (s.t minimaalse sekkumisega) saada teada, mida uuritav mõtleb, võivad kvalitatiivsed metodoloogiad olla selle eesmärgi saavutamiseks kõige kasulikumad. See näis olevat kahe SAFT-projekti uurija seisukoht, kes kirjeldavad oma kogemust kvalitatiivse lähenemisviisi alal:

Me otsustasime suhestuda teemaga nii avatult ja uudishimulikult kui võimalik, sõnastamata mingeid teese enne, kui jõudsimme välitöödeni. Leidsime, et kvalitatiivne metodoloogia sobis sellise lähenemisega kõige paremini. Sel moel lootsime teada saada, nii sügavuti kui võimalik, teemasid, mis olid olulised noortele, keda me intervjuerisime ja kellel see uurimus põhines, selmet keskenduda teemadele, mis oleks mõjutatud meie endi teoreetilistest tähelepanekutest selle kohta, mis võiks olla oluline. Siiski seab niisugune lähenemine meie kui uurijate avatusele suuri nõudmisi. Ideaalis tuleks olla avatud ja objektiivne kõigi tegurite suhtes, mis ette tulevad, ja suhtuda kogu uuritavasse reaalsusesse ühesuguse huvi ja mõistmisega.

(Bjørnstad & Ellingsen, SAFT – Onliners. A report about youth and the internet, 2004)

Näited heast praktikast: kombineeritud lähenemised

Üksnes abstraktsel (või puristlikul) epistemoloogilisel tasandil esitatakse kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid lähenemisi täiesti ühildamatutena. Enamikul juhtudel võib olla kasulikum meetodeid kombineerida. Erinevates uurimistingimustes võib mõlemaid strateegiaid kombineerida (ja sageli seda tehaksegi). Tegelikult tähendavad kvantitatiivne ja kvalitatiivne erinevates olukordades erinevaid asju. Kombineerimise viis sõltub ühelt poolt eesmärkidest ja teiselt poolt uurimuse käigust.

Andmeid, mis saadi ülalkirjeldatud “vabast” kvalitatiivsest metodoloogiast (Bjørnstad & Ellingsen, 2002), kasutati kvantitatiivse SAFT-uurimuse küsimuste sõnastamiseks ja kvantitatiivsete andmete tõlgendamisel seletuste ja lähivaadete pakkumiseks.

Projektis “Lapsed ja nende muutuv meediakeskkond” (*Children and their Changing Media Environment*; Livingstone, 2002; Livingstone & Bovill, 2001), eelnes kvalitatiivne uurimus kvantitatiivsele, osutudes väga kasulikuks kvantitatiivsete andmete tõlgendamisel (Livingstone S. & Lemish, 2001); sama toimus uurimisprojektis “Suurbritannia lapsed lähevad online’i” (*UK Children Go Online*). Nagu uurimuse autorid märgivad, “Kuigi kvalitatiivne uurimus on sageli tundlik teemade või trendide esiletoomisel, on kõige parem seda täiendada kvantitatiivse uurimusega, otsustamaks tulemuste ulatuse ja olulisuse üle” (Livingstone & Bober, 2004).

Uurija kogemus: arvutimängude kasutamine laste poolt

Seades eesmärgiks analüüsida, kuidas lapsed (vanuses 7-12) kasutavad arvutimänge oma igapäevaelus ja kuidas see tegevus aja jooksul muutub, otsustas uurija viia läbi küsitluse samade lastega kahel erineval ajahetkel (Malheiro, 2007). Ankeet koostati kinniste ja lahtiste küsimustega, viimaste eesmärgiks oli püüda kinni tundeid ja isiklikke hinnanguid (näiteks, “Kas sa eelistad arvutimänge või teisi asju? Milliseid asju?”, “Kas sa oled enda arvates hea mängija? Miks?”). Ankeeti testiti eelnevalt kümne lapse peal.

Eel-test näitas, et lahtised küsimused ei võimaldanud määratleda ühtegi olulist trendi. Lapsed kasutasid erinevaid mõisteid, mis ei võimaldanud selgitada mustreid. Mõnele avatud küsimustele ka ei vastatud, võib-olla seetõttu, et need keskendusid protsessidele ja nõudsid lastelt palju kirjutamist (näiteks, “Kas sa õppisid kiiresti? Kuidas see toimus?”, “Kas sa õppisid koos arvutimängudega uusi asju?” “Mida?”, “Kas sinu arvates on mängud hea võimalus vaba aja veetmiseks?” “Miks?”).

Nende tulemuste põhjal otsustas uurija kasutada kvalitatiivseid lähenemisi, kombineerides teemakohaseid intervjuusid (kus, millal, kuidas ja miks mängi mängitakse, missuguseid mängi, laste kogemused ja ootused, mis olid nende “unustamatud hetked”...) ja laste arvutimängude mängimise vaatlusi.

Uue uurimisteema lähtekohana osutus niisugune kvalitatiivne lähenemine produktiivsemaks, aidates sõnastada küsimusi, millele lastel oli kergem vastata. (Cristina Ponte, Portugal)

Uurija kogemus: uurimus laste multifilmide lugemisest

Kvantitatiivset uurimust on parem kasutada, kui tahetakse teada saada populatsiooni üldiseid tunnusojooni. See lähenemine võib olla eriti piiratud, kui tegemist on noorte respondentidega, kuna uurija ja uuritavad erinevad kirjaoskuse taseme ja sotsiaalse staatuse poolest, mis muudab keeruliseks ankeetküsitluse korraldamise viisil, mis motiveeriks aktiivselt osalema. Leidsin, et kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete tehnikate kombineerimine on kasulik – esiteks aitab see teha kindlaks sarnasused ja erinevused sotsiaal-majanduslikus staatuses ning joonistada välja rutiinid ja praktikad, teiseks aitab uurida sotsiaalset dünaamikat ja kontekstilisi eripärasid. Oma uurimuses laste multifilmide lugemise kohta (Leitão, 2005) kasutasin ma mõlemaid meetodeid, rakendades kaht uurimistehnikat – ankeetküsitlust ja väikese grupi intervjuud – koolikontekstis, töötades 22 esimese klassi lapsega ja 24 neljanda klassi lapsega. (Sofia Leitão, Portugal)

KKK 2: Kuidas ma kavandan mitme andmeallikaga uurimisprojekti?

Milles on küsimus?

Tihti tuleb uurimisküsimustele läheneda mitmest vaatenurgast, mis omakorda tähendab erinevate meetodite ja allikate kasutamist. Mitme allika kasutamise eelised sõltuvad sellest, mida need annavad uurimuse mõnele konkreetsele osale. See võib olla seotud erinevate uurimiskontekstidega või mitmekülgse informatsiooni olemasoluga ühe ja sama uurimisobjekti kohta.

Tavapraktika

- Olenevalt konkreetse meetodi tähtsusest kogu uurimuses ja uurimisprotsessi käigust, võib meetodite kombineerimine väljenduda mitmeti. „Järjestikulisel mudelil“ võib uurimisobjekti kaardistamiseks alustada kvantitatiivselt (nt küsitlusega) ning jätkata sügavamate teadmiste saamise eesmärgil kvalitatiivselt (nt intervjuuga). Või siis alustada teema uurimisega hoopis kvalitatiivselt (nt vaatlusega) ja jätkata seejärel kvantitatiivse meetodiga. Alternatiivina võib kasutada „samaaegset mudelit“, mis näeb ette mõlema meetodi rakendamist üheaegselt, et uurida sama aspekti erineval viisil või siis kinnitada (või „trianguleerida“) erinevate meetodite kasutamisel saadud informatsiooni (Lobe et al., 2007)
- Mitme allika kasutamine annab võimaluse läheneda uurimisobjektile erinevatest vaatenurkadest. Teatud juhtudel võib allikate kombineerimine olla ainsaks võimaluseks saada uurimisobjektist täielikku ülevaadet. Kindlasti tuleb eelnevalt määratleda erinevate allikate staatus, et tuua selgelt välja nii olemasolev kui kogumist vajav informatsioon.
- Erinevalt uurimustest, kus kasutatakse erinevaid metodoloogiaid, võime ka ühe ja sama metodoloogia raames kombineerida erinevaid infoallikaid (nt erinevaid küsimustikke ühe ja sama probleemi uurimiseks). Sellisel juhul tuleb paika panna kriteeriumid, mille alusel allikaid võrreldakse (nt kuidas konkreetset muutujat erinevate küsimustikega mõõdetakse). Uurimuses, kus kasutatakse erinevaid valimeid (nt andmed on kogutud eri aegadel) või kus valim põhineb mitmel populatsioonil, kasutab uurija samuti erinevaid allikaid.

Küsimused, mida arvesse võtta

Ei tohiks siiski unustada, et erinevate allikate (mis sisaldavad erinevatel eesmärkidel kogutud andmeid) võrdlemine pole sama mis ühes andmestikus sisalduva informatsiooni võrdlemine. Esimesel juhul on tegemist teisese analüüsiga, teisel juhul võrdleme ikkagi samas (või võrdväärses) andmestikus sisalduvat teavet. Küsimus ei ole üksnes erinevate valimimoodustamise viiside arvessevõtmises, vaid ka kindlakstegemises, kas andmed on üldse võrreldavad (või millisel määral nad seda on) ning mil viisil saaks võrdluse läbi viia.

Samade küsimuste küsimine erinevate inimeste käest pakub uurijale erinevaid vaatenurki selle kohta, mis näib olevat üks ja sama tegevus/praktika/sündmus. Näiteks kui küsida vanematelt nende lapse tegevuste kohta ja võrrelda vastuseid lapse enda vastustega, lahknevad tulemused sageli.

Lõksud, mida vältida

Tihti peale jäetakse olemasolevad andmed, mida saaks kasutada, tähelepanuta. Uurija kasutab mitut allikat, ilma et tal oleks selge eesmärk, miks ta seda teeb. Tihti alahinnatakse seesuguste uurimuste keerukust (kvalitatiivne, kvantitatiivne, vanemad, lapsed jne).

Lisamaterjalid

Derbyshire, P. (2005). Multiple methods in qualitative research with children: more insight or just more? *Qualitative Research* 5(4), 417-436.

Creswell, J. (2008). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage.

Creswell, J., Plano Clark, W. L. (2006). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks: Sage.

Greene, J. (2007). *Mixed Methods in Social Inquiry*. Jossey-Bass: San Francisco.

Lobe, B., Livingstone, S., & Haddon, L. (Eds.). (2007). *Researching Children's Experiences Online across Countries*. EU Kids Online Network.

<http://www.lse.ac.uk/collections/EUKidsOnline/Reports/ReportD4.1MethodologicalIssuesCover.pdf>

KKK 3. Millal on kõige parem kasutada fookusgruppe, süvaintervjuusid või vaatlusi?

Milles on küsimus?

Me oleme otsustanud, et kogume andmeid kvalitatiivselt. Millist meetodit peaksime kasutama? Kas me tahame vaadelda konkreetset gruppi või asukohta pikema aja jooksul leidmaks, kuidas ilmnevad tähendused, representatsioonid ja käitumine? Või oleks parem grupiarutelu, kus osalejad jagavad ja võrdlevad oma kogemusi? Võib-olla tegeleme spetsiifiliste ja tundlike teemadega ja sooviksime hoopis läbi viia süvaintervjuusid?

Tavapraktika

- Fookusgrupi intervjuude abil saab uurida laste eelistusi eakaaslastega seotud tegevuste kontekstis avastamiseks tähendused ja tunded, spetsiifilised teemad, millest ühealised lapsed räägivad, ja veel täpsemalt, kuidas nad kommunikeerivad oma huvisid ja kogemusi seoses meedia ja internetiga. Meediakasutuse laad ja sisu on sageli valikute tulemus ning sellele tähenduste omistamine ja tõlgendamine toimub gruppidesiseses sotsiaalse suhtlemise teel. Laste eakaaslaste gruppide dünaamikat on võimalik vähemalt osaliselt fookusgruppides tabada ja neis reprodutseerida.
- Et fookusgrupid on sotsiaalsele suhtlemisele üles ehitatud, on selle läbiviimise keskkond ja kontekst äärmiselt olulised. Fookusgruppe saab moodustada mitteformaalsetes eakaaslaste seltskondades, klassiruumis ja kodus. Uuringu toimumispaik on lastele oluline (ja kahtlemata ka täiskasvanutele) ning peaks neile tuttav olema. Antud juhul sarnanevad fookusgrupid enam “loomulike gruppidega” (st juba olemasolevate sotsiaalsete gruppidega; nt sõbrad, klassikaaslased, perekonnad jne) kui “kunstlike gruppidega” (tavaliselt turu-uurijate moodustatud), sisaldavad inimesi, kes ei tarvitse üksteist tunda (ja tegelikult ei peakski tundma).
- Süvaintervjuusid saab kasutada osana segameetodilisest uuringustrateegiast (nt täiendava meetodina ankeetküsitlusele). Sama võib eeldada fookusgruppide kohta. Igaüht neist saab siiski kasutada ka iseseisva uurimismeetodina. Mõlemal juhul peavad intervjuud ja fookusgrupid alluma kindlatele põhireeglitele. Tegelikult on uurijad lastest ja noortest koosnevate uurimisgruppide tarbeks arendanud mitmeid tehnikaid ja strateegiad.
- Näiteks pildimälu ergutavate küsimuste (kes, mis, millal, kus, miks) eelistamist kas-küsimustele ning lahtiste küsimuste eelistamist kinnistele. Samuti peab intervjuueeritavale selgeks tegema, et ka “ma ei tea” on aktsepteeritav vastus. Nii vähendame vastuste kallutamist. (vt ka Lobe et al 2007)
- Fookusgrupi ülesehitamisel on kõige olulisemaks aspektiks intervjuueeritavate sotsiaalne interaktsioon. Uurijal palutakse vaadelda ja julgustada inimestevahelist arutelu. Olla võimeline koguma vajalikku informatsiooni läbi fookusgrupis osalejate interaktsiooni on üks selle meetodi suuri plusse.
- Reeglina on süvaintervjuud parim valik, kui sind huvitab individuaalne informatsioon erinevatel teemadel, mida saab koguda ainult mitteformaalses silmast silma vestluses lapsega. Teisest küljest on fookusgrupid parimad, kui sa tahad käsitleda mitte ainult laste endi arusaamu reaalsusest, vaid ka seda, kuidas nad arutlevad neil teemadel teistega, nähes seeläbi sarnasusi ja erinevusi nende vaadetes.

- Vaatlus võib olla osa teisest meetodist (nt toimuda fookusgrupi ajal) või olla kaasatud kui iseseisev või alternatiivne meetod. Laste mängimise osalusvaatlemine langeb viimasesse kategooriasse. Uurides väga noori lapsi, võib viimane protseduur osutuda väga sobivaks, sest teistest meetoditest võivad lapsed keelduda või on need meetodid teatud eale ebasobivad.

Küsimused, mida arvesse võtta

Uurimiseesmärgil lastega suhtlemisel tuleb jätta piisavalt aega vestluse “soojendamiseks” ja usaldusliku sideme loomiseks. Laps-informandi usalduse saavutamiseks on oluline kohtuda rohkem kui ühel korral.

Peale selle peaks uurimisprotsessid varieeruma, sest laste kontsentreerumisvõime nõuab erinevaid lähenemisi (meetodite segamist, fookuse vahetamist, erinevate materjalide tutvustamist).

Meediakasutuse laad ja sisu on sageli valikute tulemus ning sellele tähenduste omistamine ja tõlgendamine toimub gruppidesiseses sotsiaalse suhtlemise teel. Laste eakaaslaste gruppide dünaamikat on võimalik vähemalt osaliselt fookusgruppides tabada ja neis reprodutseerida.

Laste fookusgruppidega tegelenud autorid on märganud mitmeid lihtsaid strateegiaid: (Morgan, Gibbs, Maxwell, & Britten, 2002): hoolikus grupi värbamisel ja kokkupanemisel (4-5 last on tõenäoliselt parim, nagu ka poiste ja tüdrukute eraldamine vanemate laste puhul); võimu tasakaalu saavutamine, et võimaldada spontaanset vestlust; intervjuupaiga kujundamine nii, et see toetaks informaaalsust ja osalust, põhireeglite täpsustamine, struktureeritud tegevused, et informandid saaks “soojaks”; aja ja ruumi kontrollimine vestlusseansside katkestamisega, tegevuste vaheldamine, ruumi ümberkorraldamine; laste poolt öeldu tähendustele jälile jõudmine asjakohase julgustamise ja põhjaliku küsitlemise abil; alternatiivsete isikute/tegelaste kasutamine (nt pehmete mänguasjade või multikategelaste asetamine intervjuueeri rolli); harjutused paberi ja pliiatsiga, eriti joonistamiseks või ühise kujutluse loomiseks; rollimängud nukkude, mänguasjade või laste endiga; grupidünaamika, pingeliste ja tundlike momentide jälgimine. (Irwin & Johnson, 2005; Lewis, 1992)

Lõksud, mida vältida

Pidades silmas laste rolle intervjuus, on oluline kohelda neid kui aktiivseid osalejaid, mitte lihtsaid vastajaid, andes neile võimaluse seletada oma vastuseid intervjuu käigus. Lastel ei tohi tekkida tunnet, et nad peavad andma “õige” vastuse.

Intervjuud, olgu individuaalsed või kollektiivsed, on konkreetse sotsiaalse protsessi tulemused, mis tähendab, et nad ei ole lihtsalt “neutraalsed” vestlused kahe või rohkema indiviidi vahel. Kogu informatsioon on intervjuueeritava ja intervjuueeri vahelise sotsiaalse suhte tulemus. Intervjuu kontekst, osalejatele antud rollid, nende individuaalsed iseloomujooned (nii intervjuueeri kui ka intervjuueeritava omad) mõjutavad suhte ja kogutud informatsiooni olemust.

Kuigi fookusgrupid lisavad süvaintervjuudele võimaluse vaadelda grupidünaamikat, võivad nad olla piiravad, kui me tahame uurida kindlaid teemasid, mis on seotud kindlate indiviididega. Seda eriti juhtudel, kui tegeletakse laste või noorte inimestega.

Tea, kui palju inimesi sinu fookusgrupp vajab. Suurem osalejate arv ei tee sellest saadud andmeid paremini üldistavateks.

Lisamaterjalid

Morgan, D. & Krueger, R.A (Eds.), (1998). *The Focus Group Kit*. London: Sage.
Greene, S., & Hogan, D. (2005). *Researching children's experiences: methods and approaches*. London: Sage.

Hennessy, E., & Heary, C. (2005). Exploring Children's Views Through Focus Groups In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experience* (pp. 236-252). London: Sage.

Uurija kogemus: süvaintervjuud ja fookusgrupid laste ja interneti uurimisprojektist

Fookusgrupid või süvaintervjuud tunduvad mulle sobivaimaks meetodiks laste uurimisel, hoolimata mõlema meetodi eelistest ja puudustest. Kui esimene lubab meil mõista, kuidas lapsed üksteisega seotud on, näitab see ka, kes grupis domineerib. Tunnistan, et osades fookusgruppides oli alati keegi, kes nautis liidriks olemist, vastates kõigile küsimustele, isegi neile, mis ei olnud talle adresseeritud. Selline situatsioon võib olla eriti piinlik, kui ülejäänud grupp on liiga häbelik, sest siis võib olla väga raske ülejäänud grupi arvamusi mõista. Fookusgrupid võivad olla ka takistuseks isiklikel teemadel rääkimisel, näiteks seks või mõni muu tundlik teema. On fakt, et sellisel puhul võib süvaintervjuu olla lahenduseks. Kuigi, peab meeles pidama, et selline intervjuu on palju intiimsem ja uurija peab ennast palju paremini ette valmistama, et tema lähenemine saaks laste poolt paremini vastu võetud. Oma kogemusele tuginedes ütlesin, et süvaintervjuud töötavad teismeliste ja täiskasvanutega paremini, samas kui nooremate laste puhul võivad nad üsna piinlikud olla. (Cátia Candeias, Portugal)

Uurija kogemus: vaatlus fookusgruppides laste multifilmide vaatamise uuringus

Märkasin, et minu tegevused hajutasid väga kergesti grupivestlusest osavõtivate laste tähelepanu. Näiteks siis, kui ma püsti tõusin, lõpetasid nemad rääkimise. See on nii tänu klassiruumi kontekstile, kus lastel on tavaliselt palutud õpetaja tegevust jälgida ja sellele vastavalt käituda – s.o mitte rääkida, enne kui neid palutakse. (Sofia Leitão, Portugal)

Uurija kogemus: fookusgrupp IPTV (Internet Protocol television ehk internetiteleviseioon) ja interneti püsiühenduse kohta teismeliste ja noorte täiskasvanute seas

Loomulikud grupid on kõige sobivam meetod, et uurida lapsi ja nende meediakasutust. Üks peamisi eeliseid on uurija võimalus vaadelda sotsiaalset suhtlust selle loomulikus keskkonnas, ja mis puudutab laste *online*-tehnoloogia kasutamist, vaadelda, kuidas sotsiaalses võrgustikus ja suhetes eakaaslastega määratakse, korraldatakse ja vormistatakse kasutuspraktikaid. Vastandina võivad värbamisagentuuride poolt korraldatud fookusgrupid esile tuua olulise kallutatuse, sest paljud värbamisagentuurid kasutavad praegusel ajal “professionaalseid fookusgrupi liikmeid”, st inimesi (isegi teismelisi ja nooremaid lapsi), kes on harjunud osalema mitmes fookusgrupis aasta jooksul ja kes vahel spetsialiseeruvad rääkima kindlatel teemadel (nt meediatarbimine). Ehk grupp inimesi, kes ei tohiks olla kunagi omavahel kohtunud või osalenud fookusgrupis viimase 6 kuu jooksul, osutub tuttavate seltskonnaks, kes jagavad seda n-ö teist töökohta. Ühes *EU Kids Online*'i liikmete poolt läbi viidud uuringuprojektis tundsid nii uurija kui ka protokollija ühes intervjuueeritavas ära tüdruku, keda olid paar kuud tagasi intervjuueerinud. Erinevatel juhtudel väitis tüdruk, et tal on erinev

püsiühenduse pakkuja (peamised konkurendid Itaalia turul) ja kui uurijad küsisid lisainformatsiooni, paistis ta segadusse sattuvat. (Giovanna Mascheroni, Itaalia)

Näide halvast praktikast: olemasolevad grupid mobiiltelefonide kasutamise ja internetipraktikate uurimuses

Olemasolevate gruppide kasutamise peamiseks miinuseks on neis juba kujunenud suhted, kindel rollide ja võimuhete jaotus, mille uurija peab kindlaks määrama ja meeles pidama. Teine olemasolevate sotsiaalsete võrgustike uurimisega kaasnev kõrvalnäht on selles olevate inimeste ühine kogemus, mis väljendub tihti enesestmõistetavana võetavates ja kasutatavates terminites, mis aga uurijale on võõrad. Viimane aspekt võib esineda kõigi lastest moodustatud fookusgruppide puhul, sest lapsed kipuvad rääkima “oma” keeles ja tajuma uurijat (sõltumatult tema vanusest, (mitte)ametlikust välimusest jne) kui võõrast, kes on liiga teistsugune, et mõista, millest nad räägivad. Säärane juhtum esines ühes uurimisprojekti, kus fookusgrupp koosnes kahest poisist ja kahest tüdrukust vanuses 14-15 eluaastat, kellest kaks olid olnud omavahel suhtes. Teise tüdruku pettumuseks viimased flirtisid omavahel ka intervjuu käigus, mis pani teise tüdruku oma sõbranna peale armukadedust tundma. Intervjuud oli raske juhtida, eriti kui grupil paluti rääkida ja näidata, milliseid tekstisõnumeid ja MMS-e nad tavatsesid vahetada, sest enamik neist olid seotud varasema suhtega. (Giovanna Mascheroni, Itaalia)

Uurija kogemus: süvaintervjuude ja kirjalikult vastamise kasutamine kriitiliste teemade puhul

Kasutasin oma bakalaureusetöös ühe meetodina süvaintervjuusid ning rääkisin ajakirjanikega surma kajastamise teemadel. Kuigi olin plaaninud läbi viia seitse süvaintervjuud, õnnestus neid läbi viia viis: kaks ajakirjanikku vastasid kirjalikult. Eeldusel, et trükimeedias töötavad ajakirjanikud oskavad end ka kirjalikult hästi väljendada, otsustasin ka kirjalikke vastuseid uurimuses kasutada. Analüüsi koostamise käigus selgus, et kuigi vastused olid kasutatavad, oli süvaintervjuude põhjal õnnestunud hankida mitmekülgsemat ja huvitavamat informatsiooni. Ajakirjanikud rääkisid „rõõmuga” ning intervjuud kestsid plaanitust kauem. Oma kogemuse põhjal võin öelda, et nõ kriitiliste teemade puhul tasuks kasutada süvaintervjuud. Kui inimesed „lahti rääkida”, saab intervjuude abil märksa asjakohasemat, huvitavamat ja nüansirikkamat informatsiooni. (Mari Leosk, Eesti)

KKK 4. Kuidas tuleks hinnata kvantitatiivset uurimust?

Milles on küsimus?

Nii kvalitatiivset kui kvantitatiivset andmestikku tuleb hinnata lähtuvalt uurimuse eesmärkidest. Lisaks keerulisematele arutlustele kvantitatiivsete lähenemiste epistemoloogilise väärtuse üle, peaks otsus kasutada kvantitatiivset andmestikku tulenema vastusest küsimusele, missugust andmestikku on konkreetse probleemi analüüsimiseks tarvis. Kui uuringu peamine eesmärk on üldistamine, on see tavaliselt kõige paremini saavutatav läbi kvantitatiivsete meetodite nagu näiteks küsitlused. See ei välista siiski võimalust erinevatel viisidel kombineerida kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid lähenemisi.

Tavapraktika

Otsus kasutada kvantitatiivseid meetodeid põhineb harilikult soovil saavutada teatud üldistamistase. Täpsemalt on eesmärk saavutada reliaabne ning täpne mõõtmistulemus ühe või mõlema järgneva kriteeriumi suhtes:

- Punkthinnang (*point estimates*) – nt soov kindlaks teha, kui paljud lapsed kasutavad internetti ja mida nad seal teevad.
- Kahe või enama muutuja vaheline suhe – nt kas internetti kasutavad pigem tüdrukud või poisid.
- Kuna kvantitatiivsete uuringute eesmärk on saada tulemusi, mille puhul saab väita, et need peavad üldiselt paika, on peamine küsimus selliste uurimuste puhul vähendada juhuslikke ja süstemaatilisi vigu.
- Juhuslikke vigu saab vältida, kasutades sobivaid statistilisi teste ja rusikareeglina kehtib seaduspärasus: mida suurem valim, seda väiksem veavõimalus.
- Süstemaatilisi vigu aitab vältida uurimuse kvaliteetne ülesehitus ning uurimisprotsessi range kontroll. Üks efektiivsemaid viise vähendada süstemaatilisi vigu on kasutada lihtjuhuvalimit ning saavutada kõrge vastamise määr.

Küsimused, mida arvesse võtta

Esimene, punkthinnangu saavutamise eesmärk, seab andmestikule suured nõudmised, eriti süstemaatiliste vigade osas. See tähendab nt, et kui teatud sotsiaalse staatusega lapsed satuvad teistest tõenäolisemalt uuringu käigus küsitletavate hulka, nõrgestab see andmestikku kui alust hindamaks, kui paljud lapsed kasutavad internetti. Siiski, isegi kui andmestikus esineb süstemaatilisi vigu, võib olla võimalik teha üsna täpseid järeldusi muutujate vaheliste suhete kohta.

Kvantitatiivsed meetodid on populaarsed, sest nad võimaldavad teha üldistusi. Aga ka seal on omad piirangud. Küsimuste arv on alati piiratud, rääkimata nende ulatusest. Mõnda teemat võib olla keeruline tõlkida “kinnisteks küsimusteks”, eriti kui on tegemist tundlike teemadega või kui me otsime tähendusi ja arusaamu.

Lõksud, mida vältida

Kuna kvantitatiivsed meetodid põhinevad võrreldavusel ja üldistatavusel, on võimalus iga kord täpselt sama asja mõõta ülioluline. See tõstatab muidugi probleeme reliaabluse (s.o mõõtes midagi iga kord samal viisil, ilma mingisuguseid muutusi sisse viimata) ja valiidsuse (s.o leida viis mõõta täpselt seda, mida konkreetsetes uurimuses kavatseti) osas. Valiidsuse probleemi on keerulisem lahendada kui reliaabluse oma, sest see sõltub võimest tõlkida konkreetne uurimisprobleem teatud küsimuste hulgaks. Teisisõnu on valiidsuse probleem otseselt seotud sellega, kui hästi on kontseptsioon tõlgitud indikaatorite hulgaks, mõõtmaks seda, mida me tahame teada.

Paljud kvantitatiivsed uuringud baseeruvad küsimustikel. Aga küsimustikud võivad olla keerukad ja tulemuste valiidsus sõltub suurel hulgal eeldusest, et kõik vastajad saavad küsimustest aru ühtemoodi ning samamoodi kui küsimustiku koostaja. Eriti oluline on seda eeldust kriitiliselt hinnata, kui töötatakse lastega.

Lisamaterjalid

Bryman, A. (2004). *Social research methods* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

Uurija kogemus: kontentanalüüsi kasutamine noorte online-sisuloome uurimisel

Oma bakalaureusetöös uurisin, kuidas eelteismelised tütarlapsed konstrueerivad oma virtuaalset identiteeti populaarses Eesti suhtlusportaalil Rate.ee. Analüüsisin 10-12aastaste neidude kontode visuaalseid, tekstilisi ja audiovisuaalseid elemente. Kuna tahtsin saada kvantitatiivseid tulemusi, valisin kontentanalüüsi meetodi. Probleem tekkis kontode kodeerimisel. Nimelt oli noorte loodud sisu kohati nii “jabur”, et ei sobinud minu loodud kategooriate alla. Mõned näited kodeerimisraskustest: sellise eelteismeliste tütarlaste huvi nagu **jaholenvärdjas*jaolenselleyleveeluhkekah** (kirjapilt muutmata) liigitasin “mässava nooruse” kategooriasse ja *•päkapikud•omavad•ükspäev•teid•kõiki•* kodeerisin “nonsensina”. Siiski ei loe ma oma kodeerimisjuhendit väga õnnestunuks, kuna huvide kategoorias kodeerisin „Muu” alla päris suure protsendi kasutajate huvidest. Seal paljastuski kontentanalüüsi oht: uurija surub materjali enda loodud raamidesse ja minu kodeerimisjuhendi puhul oli ka vastav kategooria liiga üldine ja mittemidagiütlev. Teistele soovitusena võin öelda, et enne kodeerimisjuhendi loomist tasuks tutvuda kodeeritava materjaliga ning kindlasti viia läbi proovikodeerimine juhendi täiendamiseks, parandamiseks ja täpsustamiseks, sest noorte *online*-sisuloome kodeerimine on minu hinnangul veelgi keerukam kui traditsiooniliste meediatekstide analüüs. (Anni Proosa, Eesti)

KKK 5: Kuidas peaks kvalitatiivset uurimust hindama?

Milles on küsimus?

Kvalitatiivseid uuringuid hinnatakse tavaliselt kvantitatiivsetest uuringutest erinevalt, eriti etnograafide poolt. Kuna kvalitatiivse uuringu puhul on andmete kogumine tihti iseloomuga, mida on raskem korrata (nt vaatlus või eksperiment), on uurijad loonud kvalitatiivse uuringu kvaliteedi hindamiseks mitmeid mõõdikuid. Näiteks usutavus, usaldatavus, ülekantavus, tõendatavus (Guba & Lincoln, 1989), osalejate-poolne kontroll jt.

Tavapraktika

Uuriija ise demonstreerib usutavust sobivate teaduslike meetodite valimise, oma eelneva ettevalmistuse, kogemuse ning ka tõekspidamiste kaudu.

- Usaldatavus kui järjekindluse kriteerium saavutatakse auditeerimise tulemusel. Auditeerimine on protseduur, mille käigus vaadatakse uurimisprotsess ja uurija töö hoolikalt üle ning hinnatakse teiste valdkonna spetsialistide poolt.
- Ülekantavus eeldab, et uurimismeetodid, analüütilised kategooriad ja nähtuste ning rühmade karakteristikud on kõik piisavalt selgesõnaliselt väljatoodud, et oleks võimalik võrrelda nt erinevaid intervjuusid või välitöid.
- Tõendatavust kontrollitakse samuti auditeerimisega. Audiitorid (s.o oma valdkonna eksperdid) keskenduvad sellele, kuivõrd põhinevad tõlgendused andmestikul ja kas tõlgendused on formuleeritud vastavalt olemasolevatele andmetele.
- Osalejate poolse kontrolli puhul kontrollib uurija tulemused ja tõlgendused üle koos vastajatega. Kontroll võib toimuda uuringu lõpus, kus osalejatele antakse kogutud informatsioon, et kontrollida, kas nende vaated on korrektselt kirja pandud. Samas võib kontroll toimuda ka uuringu käigus. Sellisel juhul saavad osalejad aidata välja töötada küsimustikke või intervjuu juhiseid, olles seeläbi kaasuurijad. (Kellett, 2005)

Küsimused, mida arvesse võtta

Millist andmete kvaliteedinäitajat kasutades on kõige mõistlikum läheneda meie kvalitatiivsetele andmetele? Kas lapsed on piisavalt vanad, et nendega osalejate poolset kontrolli läbi viia?

Lõksud, mida vältida

Levinud viga kvalitatiivsete meetodite puhul on näha “kvantitatiivselt” märgitsetud valiidsust ja reliaablust kui ainsaid objektiivsuse indikaatorid. Kvalitatiivsed meetodid on tihti semistruktureeritud või struktureerimata, ja lausa mitteformaalsed, ning seega on keeruline eelnevalt kindlaks määrata, mida me “mõõta” soovime. Vaatlust, fookusgruppi või intervjuud on sõna otseses mõttes võimatu korrata moel, nagu see on võimalik kvantitatiivsete meetodite puhul.

Teine viga tuleneb eeldusest, et tegeledes osalejate endi nägemusega sotsiaalsest reaalsusest või nende endi tähelepanekute ja osalusega mitmetes sotsiaalsetes situatsioonides, peame me ise “sotsiaalsesse reaalsusesse” sisenema (see on kergesti eeldatav, sest me soovime ka ise

vaadata sotsiaalse suhtluse “loomulikku keskkonda” mitte teiseseid tõlgendusi). Siiski on kõik sotsiaalse reaalsuse seletused ja vaatlused ühel või teisel määral osalejate poolt vahendatud ning kõik uurimissituatsioonid on teatud mõttes kunstlikud.

Lisamaterjalid

Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park.: Sage.

Kvale, S. (1996). *Inter Views: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.

Uurija kogemus: kvalitatiivne pilguheit kvantitatiivsetesse tulemustesse

Kvalitatiivset uurimust kasutatakse uurimisprojekti põhjendamiseks või kvantitatiivse uurimuse tulemuste laiendamiseks. Oma digitaalsete lõhede uuringus uurisin tavainimeste diskursusi intervjuerimismeetodi teel. Enne seda olin viinud läbi representatiivse prooviküsitluse. Kvalitatiivse uurimuse abil oli võimalik tekstist tuvastada sotsiaalsed diskursused ja tähenduste konstruktsioonid, mis kerkisid esile vastavas kontekstis ning seeläbi sai neid kohaselt interpreteerida. See omakorda võimaldas mul minna individuaalsete tajude, hoiakute ja käitumismustrite kvantitatiivsest mõõtmisest kaugemale ning eemalduda “kvantifitseeritud” kausaalsetest suhetest ja mõõta “kvaliteeti” ehk uurida uurimisobjekti põhilist olemust. (Kvale, 1996) Viimasena kõrvaldasin ma rusikareegli, et kvalitatiivne sisaldab enamasti “ideesid kvantitatiivseks kontrollimiseks”. Minu töö kontekstis oli kvalitatiivse uuringu eesmärk anda uuringu eelmistes etappides kogutud kvantitatiivsetele uurimistulemustele enam sügavust ja seletavat jõudu. (Panayiota Tsatsou, Suurbritannia)

KKK 6. Kui noore lapsega on võimalik töötada?

Milles on küsimus?

Igas uurimistöös lastega (ka need, mis on seotud meedia ja internetiga) on vanuselised erinevused üheks olulisemaks taustafaktoriks. Tulemuste esitamist vanuse järgi, kaardistades vanuselisi trende või võrreldes vanusegruppe, ootab peaaegu iga lugeja. Vanuseliste erinevuste mitteväljatoomine ning nende mitteavastamine oleks uurimuse oluliseks puuduseks. Kasulik on seejuures rakendada põhimõtet, millest lähtuvalt eeldatakse, et iga laps on suuteline andma paikapidavat ja asjatundlikku informatsiooni, kui lapse poole pöördatakse asjakohaselt ning andmeid tõlgendatakse hoolikalt.

Tavapraktika

Põhimõttelised või tavamõistuslikud rusikareegleid on avaldatud uuringuaruannetes ilmselged. Üldiselt võib eeldada kaht pöördepunkti, kus metoodikas tuleb teha võtmetähtsusega korrigeeringuid. Need on lapsed vanemad või nooremad kui 7-8 aastat ning lapsed vanemad või nooremad kui 11-12 aastat. Tasub märkida, et need pöördepunktid on Piaget' mudeli peegelduseks. (Piaget & Inhelder, 1969)

Nooremate laste puhul toetatakse enamasti puhvervastajate (nt vanemad või õpetajad) abile, kuid alla 6-aastaste laste puhul on intervjuude asemel võimalik kasutada ka teisi meetodeid nagu joonistamine, rollimängud ja vaatlus.

Lisaks neile üldistele reeglitele peaks endalt küsima, milline meetod on uuritava vanusegrupi jaoks sobivaim ja kas see on vaatlusaluse probleemi lahkamiseks adekvaatsem:

- *Intervjuud.* Lapsed ei ole intervjuudega harjunud. Oluline on luua familiaarne ja vaba õhkkond. Käpiknukk võiks olla ideaalne vahend lastega kontakti loomiseks. Individuaalsed ja grupiga tehtavad semistruktureeritud intervjuud on võimalikud ainult lastega, kes on vähemalt seitse aastat vanad. Nooremate laste puhul on vaja kasutada vähem struktureeritud intervjuueerimisviise. (Christensen & James, 2000) Väikeste laste individuaalse intervjuueerimise (isegi 4-5aastaste laste) puhul on efektiivne kasutada refereerivat suhtlust (s.o lasta kirjeldada/refereerida mõnd objekti). See toimib ainult juhul, kui nad peavad kirjeldama tuttavaid objekte näost näkku tuttavas ja naturaalses keskkonnas. (Bukatko & Daehler, 2001)
- *Osalusvaatlus.* Meetod võimaldab vaadelda, kuidas lapsed omavahel meediat kasutades suhtlevad. Rõhuasetus võib nt olla sellel, kuidas laps üksi olles meediat kasutab või milline on laste kasvukeskkonna sotsiaalne süsteem meedia suhtes (nt perekond, lasteaed, kool).
- *Laste joonistused.* Laste joonistuste uurimise eeliseks on võimalus avastada aspekte, mida on "suuliselt" väga raske tabada. Joonistused annavad pildi lapse intellektuaalsest ja visuaalsest võimekusest, joonistuse käigus kogetud emotsioonidest kui ka üldisest arengutasemest. Laste seletused joonistuste kohta on vajalikud tõlgendamaks neid võimalikult adekvaatselt.
- *Eksperimendid.* Eksperimendid on sageli õigustatud väga noorte laste puhul, kes pole veel suutelised oma kogemusi ja mõtteid väga selgesti väljendama. Kuigi väikesed lapsed (isegi koolieelikud) omavad keelelist suutlikkust kirjeldada seda, mida nad mäletavad.

Väiksed lapsed mäletavad familiaarseid (korduvaid) sündmusi “käsikirjaliselt”. On märkimisväärne, et kõik lapsed suudavad meenutada hilisemaid asju paremini (hiljutise kogemuse efekt), samas kui varasemate asjade meeldetuletamine (esmise kogemuse efekt) on iseloomulikum 7-aastaste ja vanemate laste puhul.

Küsimused, mida arvesse võtta

Lapsi (eriti just noorimaid) uurides võiks proovida kombineeritud lähenemisi ja alternatiivseid meetodeid, kuid ka erinevaid meedia ja interneti kasutamise viise. Vastasel korral võib uurimuse usaldusväärsus ohtu sattuda või selle eesmärgi täitmine osutuda täiesti võimatuks. Sageli võib leida probleemidele lahenduse kasutades metodoloogilist kujutlusvõimet.

Laste täiskasvanumaks või kompetentsemaks pidamine on tüüpiline viga, mida lapsed uurides tehakse. Lapse keelelisi võimeid kiputakse ülehindama või võimalikku lõhet tegeliku pädevuse (mida nad tegelikult oskavad) ja käitumise (mida uurija on suutnud vaatluse jooksul tuvastada) vahel alahindama.

Löksud, mida vältida

- Ära eelda, et alla 8-9 aasta vanune laps tajub aega õigesti.
- Teismelistega läbiviidavad fookusgrupid on sageli kallutatud sotsiaalse ihaldatavuse (*social desirability*) suunas.

Näide heast praktikast: väga noorte laste meediakasutuse uurimus

Uuring keskendus meedia asjakohasuse (eriti meediafiguurid ja kangelased) uurimisele laste sõprus- ja eakaaslaste rühmades ja lasteaedades. Ma töötasin kolmeaastaste ja nendest vanemate lastega ning püüdsin tabada nende vaatenurka. Selle uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, millised televisiooni seriaalid (eriti nende kangelased) on tähtsad eelkooliealistele lastele nende igapäevase elu kontekstis (sh lasteaia, pere- ja sõpraderingis).

Eesmärgiks oli teada saada, kuidas lapsed kasutavad oma lemmiksaadete lugusid ja sümboleid igapäevaelus. Andmete kogumine toimus ühes Lääne-Saksamaa (75 last) ja ühes Ida-Saksamaa (43 last) lasteaia. Uuringu teoreetiliseks aluseks oli Baacke ja Bronfenbrenneri (Paus-Haase, 1998: 61) sotsiaal-ökoloogiline lähenemine (diferentseerimine toimus meedia ja hariduse kontseptsioonide, meedia varustuse ja ruumides olnud varustuse, samuti sotsiaal-ökoloogilise keskkonna põhjal). Fookusgrupid moodustanud lapsed valiti teoreetilise valimi teel (arvestades teadmisi meediatoodete kohta, sotsiaalseid suhteid ja sõpruskonda, kognitiivset ja lingvistilist arengut kui ka vanust ja sugu). (Ingrid Paus-Hasebrink, Austria)

Näide heast praktikast: eksperiment väga noorte lastega

Eksperimentides kasutatav “see-või-teine”-meetod on leitud olevat eriti hästi töötav eelkooliealistele lastele (vanuses 4-6) “meeldivuse” uuringutes. (Zaman & Abeele, 2007) Katse alguses palutakse igal lapsel mängida kahe objektiga, s.t 2 erinevat mängu (mängude mängimise järjekord on tasakaalustatud, s.t kumbagi mängu mängib esimeses järjekorras võrdne arv lapsi). Uurija püüab olla võimalikult vähe pealetükkiv ning soositakse suunamata mängu (ilma lisaülesanneteta, sest need läheksid vastuollu mängude avastusliku loomusega). Kui mõlemad tingimused on täidetud, püstitatakse küsimused meeldivuse kohta. Meeldivust

mõõdeti viie küsimusega: 1) Milline mäng oli kõige lõbusam? 2) Millist mängu sa tahaks endale kingiks saada? 3) Millise mängu sa tahaksid endaga koju kaasa võtta? 4) Millist mängu tahaksid sa veel mängida? 5) Milline mäng oli kõige rumalam? Vastuseid trianguleeriti vaba mänguga testi lõppedes. Autasuna osalemise eest võis laps valida ühe kahest kasutajaliidesest ja mängida mängu uuesti. Lisaks kvantitatiivsele mõõtmisele koguti ka kvalitatiivset materjali. Filmisime interaktsiooni stiile ja pisipõnnide kommentaare. Alles pärast testi lõppu (kahe mängu mängimine ja küsimustele vastamine) sekkus abiline, et täiendada saadud kvalitatiivset informatsiooni ning palus konteksti lahtiharutamise meetodit (*the contextual laddering method*) kasutades põnnidel oma valikuid seletada. (Zaman, 2008) (Bieke Zaman, Belgia)

Lisamaterjalid

Uurimused:

UK Children Go Online, Eurobarometer 250, SAFT, Mediappro

Lisalugemist:

Berk, L. E. (2007). Physical and Cognitive Development in Early Childhood. In *Exploring Lifespan Development*. Allyn & Bacon.

Bukatko, D., & Daehler, M. (2001). *Child Development. A thematic approach* (4th ed.).

Boston: Houghton Mifflin Company.

Rice, F. P. (1998). *Human Development. A life-span Approach* (3rd ed.). New Jersey: Prentice Hall.

KKK 7. Kuidas valida võrdlevas uurimuses riike?

Milles on küsimus?

Riikide valimisele pööratakse vähe formaalset tähelepanu, otsused tehakse sageli *ad hoc*, lähtudes mugavusest või juhusest, ning uuringueesmärkide täitmise asemel on tihtipeale olulisemaks praktilised aspektid nagu rahastamine ja olemasolevad kontaktid. Siiski, olenevalt võrreldavatest riikidest, keskenduvad tulemused enamasti kas rohkem sarnasustele või erinevustele.

Maailmajagude piire ületavates ja väga erinevaid riike võrdlevates uuringutes võib olla raske tuvastada peeneid erinevusi, mida paljastaksid sarnaste riikide vahel tehtud uuringud. Vastupidiselt eelnevale võib sarnaseid riike võrreldes (nt samast regioonist) jääda märkamata riikidevaheliste erinevuste suurem pilt. Fookus sõltub seega uurimisküsimusest.

Tavapraktika

Lähtuvalt peaesmärgist eristab Kohni (1989) välja töötatud analüüsimeetod sotsiaalteadustes riikidevahelise võrdluse nelja lähenemist (vt allpool):

Lähenemised riikidevahelistele võrdlustele

Riik kui ...	Uuringuobjekt [1]	Uuringu kontekst [2]	Analüüsi ühik [3]	Osa suuremast süsteemist [4]
Esmane eesmärk	Idiograafiline – mõista iga riiki konkreetse riigi tingimustest lähtuvalt	Testida riikide vahel abstraktseid hüpoteese või dimensioone	Otsida seoseid dimensioonides, milles riigid erinevad	Tõlgenda igat riiki kui osa riikidevahelisest süsteemist
Riigi valik	Võrdle ükskõik millist, kõiki või sarnaseid riike	Maksimeeri ühe dimensiooni mitmekesisust	Mitmekesisus tuttavas raamistikus	Maksimeeri mitmekesisust kõikides dimensioonides

Allikas: lühendatud versioon EU Kids Online uuringu metodoloogiline raportist “Models of Comparative Cross-National Research” (Lobe et al., 2007).

Kui kohelda igat riiki kui uurimisobjekti, võib võrdlemisi sarnaste riikide võrdlemine olla väga tulemuslik, eriti informeerimaks regiooni (nt EL) poliitikast. (Hantrais, 1999; Teune, 1990)

Leiu riikidevahelist üldkehtivust uurides (*riik uuringu kontekstina*) ja riike valides uurimise all oleva dimensiooni mitmekesisust maksimeerides, saab tuvastada nähtuse ulatust ja universaalsust.

Kolmanda mudeli puhul tuleks riike valides lähtuda erinevuste tuvastamisest olemasolevas raamistikus. Kuna mitme dimensiooni kasutamine kutsub esile ka nende omavaheliste suhete kontseptsiooni, peaks see toetama teooria loomist (*theory-building*). Viimase aluseks oleks üldine raamistik, mis põhineks dimensioonide üldriiklikel suhtekontseptsioonidel.

Viimaseks, projektid, mis kontseptualiseerivad võrdlusobjektideks olevaid riike kui *transnatsionaalse süsteemi osi*, valivad riike eesmärgiga maksimeerida ulatus ja mitmekesisus globaalsel tasandil.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kui poliitika loome (eriti Euroopa tasandil) edasiviiv jõud on standardiseeritusel põhinev võrdlemine ning riikidevaheliste kvantitatiivsete andmebaaside loomiseks investeeritakse märkimisväärselt raha, liigub akadeemiline trend üha enam “eemale universalistlikest kultuurivabadest lähenemistest kultuuriliste piirangute tunnistamise poole, mis on riikidevaheliste võrdlevate uuringute keskmesse asetanud kontekstualiseerimise teooria ja praktika”. (Hantrais, 1999: 93)

Väidetavalt on see kvalitatiivsetele uuringutele omane probleem. Mangeni (1999: 110) väitel “peituvad kvantitatiivse lähenemise tugevused püüdlustes lepitada kompleksust, detaili ja konteksti” – kõik mõõtmised, mida on tõlgetes keelte ja uurimiskultuuride vahel eriti raske edasi anda, ja püüdes andmeid standardiseerida või lihtsustada, mida võrdluste loomine paistab nõudvat. Siiski kehtivad sellised mured ka kvantitatiivsete uuringute puhul, kus korralike statistikatabelite tootmise lihtsus võib meelitada uurijat hülgame olulised erinevused tähendustes ja kontekstides, kus need kehtivad.

Lõksud, mida vältida

Paljud võrdlevad uurijad lähenevad võrdlusest tulenevatele väljakutsetele uuringuvahendeid ja metodoloogiat standardiseerides, pühendades märkimisväärselt tähelepanu mõõtmisprotseduuride võrdsustamisele, kasutades selleks küsimustike tagasitõlkimise tehnikaid ja läbipaistvuse tõstmiseks küsimustike ning kodeerimisskeemide lisamist lõppväljaandesse. Säärase lähenemise väljakutseteks on mõistete täpsuse ja mõõtmiste võrreldavuse tagamine ning standardiseeritud analüüsivormide kasutamine. Tuleb märkida, et enamik (kui mitte kõik) võtmekontseptsioonid muudavad tõlkes tähendust.

Praktikas püüab kvantitatiivne uuring erinevates riikides tehtavates küsitlustes kasutada täpselt sama sõnastust (kuigi tõlkeprotsessi ja erinevate kontseptsioonide erinevate tähenduste tõttu eri riikides/kultuurides, võib esineda variatsioone). Kvalitatiivsetes intervjuudes tekivad raskused sellest, et uurijad võivad kokku leppida üldises intervjuugraafikus, kuid “vestlustes” osalejatega täpne sõnastus varieerub, sõltudes konkreetse intervjuu kontekstist, uurija vastavast koolitusest ja kultuurist või rahvuslikust uurimiskontekstist.

Näide heast praktikast: Mediapro uurimisprojekt

Mediapro projekt sobib illustreerima esimest lähenemist, kus sooviti tuvastada konkreetsed kultuurikontekstid, milles eri riikide lapsed kasutavad interneti. Kuigi ühe riigi tulemusi kasutati teises riigis küsimuste formuleerimiseks iga riigi tulemusi kõrvutavalt esitades, on otseseid paralleele tõmmatud vähe. Võimalik, et ei tahtud iga riigi kultuurilist tervikut rikkuda.

Mediapro uuringus osales umbes 9000 noort vanuses 12-18 (7400 Euroopas ja 1350 Quebecis). Praktilistel kaalutlustel valis iga rahvuslik meeskond välja osalejad koolist, olles saanud kooli juhtkonnalt ja vanematelt nõusoleku. Et kokku panna rahvusvahelisel tasemel asjakohane valim, valiti koolid välja nende geograafilise asendi ja nende

sotsiaalse, majandusliku ja kultuurilise paigutuse järgi. Kolm kooliklassi, esindades kolme vanusegruppi defineeriti järgnevalt: 12-14 (keskkooli algus), 15-16 (keskkooli keskpaik) ja 17-18 (keskkooli lõpp). Seda meetodit kasutades olime võimelised saavutama mitmekesise valimi, mis esindas noorte inimeste elukontekstide mitmekülgsust, peegeldades rahvuslikke erinevusi, mis Euroopas esinevad. Andmeid koguti kahel viisil. Projektimeeskond koostas ühise 63 tunnusega küsimustiku ja jagas selle kogu valimile koolipäeva jooksul alates septembrist kuni oktoobrini 2005. Selle kvantitatiivse etapi tulemuste põhjal valiti 240 noort (24 igast riigist) vastavalt nende erinevale interneti kasutamise tasemele, vanusele ja soole, et viia läbi individuaalsed intervjuud.[...] Lisaks küsimustike statistilisele analüüsile viisid Mediapro meeskonnad läbi uuringu iga etapi ise, et tagada sidus protsess ja analüüsi kõrge kvaliteet.

(Mediapro – Euroopa uuringuprojekt: uue meedia omastamine noorte poolt)

Näide heast praktikast: SAFT-projekt

SAFT projekt (Staksrud, 2005) illustreerib teist lähenemist, kuna uurib, kuidas soolised, vanuselised, vanema-lapse suhete jt erinevused on laste internetikasutuse ja nende kokkupuudetes riskidega (Põhja-)Euroopa riikides võrdlemisi püsivad. Teisisõnu kohtles SAFT igat riiki kui erilaadset konteksti just seetõttu, et katsetada, kas samad leiud (nt vanemad alahindavad lastega võrreldes interneti riske) kehtivad erinevates kontekstides; ainult siis, kui sarnasus on olemas, võetakse tulemust tugevana.

Näide heast praktikast: projekt “Lapsed ja nende muutuv meediakeskkond”

Projekt “Lapsed ja nende muutuv meediakeskkond” (*Children and their Changing Media Environment project*) (Livingstone ja Bovill, 2001) esindab kolmandat lähenemist, kuna soovis mõista, kui võrd süstemaatilised erinevused hariduses, rikkuses, kasvatuses jne olid seotud laste meediakasutuse erinevustega võrreldes teiste riikidega; sh uue meedia kasutusele võtmine. Projekt uuris rahvusliku rikkuse (nt SKP) või IKT vahendite leviku korrelatsiooni ja laste meediakasutusest sõltuvaid muutujaid. See mudel ei püüa leida sarnasusi ega erinevusi, vaid pigem leida mudelit, mis kehtib kõikides riikides ja mis seletaks neis leitud erinevusi. Autorid seletavad oma meetodit peatükis 1, mis puudutab võrreldud uurimiskontekstide valikuid:

Järgnevas uurime esmalt laste elu kontekste üle Euroopa ja teiseks kaardistame meediakeskkonnad, keskendudes elektroonilisele ekraanile. Mõlemal juhul on meie eesmärgiks identifitseerida võtmedimensioonid, mis on erinevad riikide või riikide gruppide vahel, et viia läbi temaatilisi riikidevahelisi võrdlusi, millest koosneb suur osa sellest tööst. Hoiatame, et “konteksti” ei ole kerge piiritleda. Meie uuring hõlmab riike, mida saab moderniseerumisastme ja globaalse asendi järgi laiapõhjaliselt võrrelda; sellegi poolest saame anda põgusa ja valikulise ülevaate võtmedimensioonidest, milles 12 riiki erinevad. Me lisame riikide võrdlustabelid ainult juhul, kui erinevused on märkimisväärsed. (Livingstone, d’Haenens, & Hasebrink, 2001)

Näide heast praktikast: Special Eurobarometer 250

Hiljutine Eurobaromeetri uuring koduse internetikasutuse kohta (kuigi see ei oma selget teoreetilist raamistikku) illustreerib viimast lähenemist, kus poliitiline kontekst eeldab

globaalset siirdeprotsessi infoühiskonda ja arenenumates riikides (varasem kohanemine, laiem levik, rohkem püsiühendusi jne) on ilmnunud lastele nii kasulikud kui kahjulikud aspektid. Eelduseks on see, et kõik uuringus osalevad riigid kogevad samu nähtusi, kuigi asuvad protsessi erinevates punktides (st seda, mis on juba avaldunud ühes riigis – nt laste *online*-riskid – võib lähitulevikus oodata ka teises riigis).

Antud aruandes esitame küsitluse “Safer Internet” tulemused, mis viidi läbi 25 Euroopa Liidu liikmesriigis, kahes liitumisprotsessis olevas riigis (Bulgaaria ja Rumeenia) ja kahes kandidaatriigis (Horvaatia ja Türgi) ajavahemikus 7.12.2005 – 11.01.2006. Uuring on osa Euroopa Liidu programmist “Safer Internet”. See programm on käigus olnud alates 1999. aastast ja selle eesmärgiks on varustada vanemaid ja õpetajaid teadmiste ja töövahenditega, mida nad vajavad interneti turvalisuse tagamiseks. (Safer Internet Report uuringust Special Eurobarometer no 250)

Nendes riikides kattis uuring riigi elanikkonna vastavad rahvused ja kõikide EL liikmesriikide kodanikud, kes elasid nendes riikides ja kes valdavad piisavalt kohalikku riigikeelt/keeli, et küsimustele vastata. Mitmeetapiline juhuvalim viidi läbi kõikides riikides vastavalt riigi elanikkonna jaotuvusele suurlinnades, linnades ja maakohtades, nii et esindatud oleks kõik regioonid (Eurostati “regionaalsete administratiivüksuste” põhjal (NUTS II või sellega võrdne). Vt *Special Eurobarometer no 250* tehniliste märkuste peatükki).

Rusikareeglid

Iga riiki *uuringuobjektina* koheldes, võib üsnagi sarnaste riikide võrdlemine osutada kõige kasulikumaks, iseäranis regioonipõhisest (nt EL) poliitikast informeerimiseks. (Hantrais, 1999; Teune 1990)

Leiu riikidevahelist üldkehtivust uurides (*riik uuringu kontekstina*) ja riike valides uurimise all oleva dimensiooni mitmekesisust maksimeerides, saab tuvastada nähtuse ulatust ja universaalsust.

Kolmanda mudeli puhul tuleks riike valides lähtuda erinevuste tuvastamisest olemasolevas raamistikus. Kuna mitme dimensiooni kasutamine kutsub esile ka nende omavaheliste suhete kontseptsiooni, peaks see toetama teooria loomist (*theory-building*). Viimase aluseks oleks üldine raamistik, mis põhineks mõõtmete üldriiklikel suhtekontseptsioonidel.

Viimaseks, projektid, mis kontseptualiseerivad võrdlusobjektideks olevaid riike kui *transnatsionaalse süsteemi osi*, valivad riike eesmärgiga maksimeerida ulatus ja mitmekesisus globaalsel tasandil.

Lisamaterjalid

Kohn, M.L. (1989). Introduction, in M.L. Kohn (Ed.), *Cross-National Research in Sociology*. Newbury Park: Sage.

Livingstone, S. (2003). On the challenges of cross-national comparative media research. *European Journal of Communication*, 18 (4), 477-500.

KKK 8: Millal on kõige parem kasutada longituuduuringut?

Milles on küsimus?

Longituuduuringu peamiseks sihiks on muutuse analüüsimine ajas. Lapsepõlv on muutumas; lapsed puudutavad uuringud käivad arenemise ja sotsialiseerumisprotsessi kohta. Seega paistab olevat vajalik kasutada uurimismeetodeid, mis võimaldavad kirjeldada ühe elu ja sellest pikemagi aja jooksul toimuvaid individuaalseid muutusi. Põhimõtteliselt on läbilõikeuurimused (*cross-sectional*) võimelised andma vähemalt mingeid tõendeid muutuste kohta, kui nad küsivad informatsiooni tagasiulatuvalt. Samas on enamik neist piiratud hetkeseisundi kirjeldustega.

Tavapraktika

Tõeline longituuduuring toetub paneelinformatsioonile ja paneelmeetoditele, kus samu isikuid mõõdetakse rohkem kui ühel korral ning kontrollitakse samu muutujaid. Alternatiiviks on omnibus-paneeluuring, kus kogutud informatsioon varieerub erinevates ajapunktides. Teine alternatiiv oleks kohortuurimus, samasse gruppi kuuluvaid inimesi mõõdetakse rohkem kui ühel korral.

Küsimused, mida arvesse võtta

Longituudmeetodile või sarnase grupi korduva mõõtmisele toetuvad uuringud on meediauuringute valdkonnas võrdlemisi haruldased. Nt Euroopa riikides aastail 1999 kuni 2006 tehtud laste *online*-meedia kasutamist puudutavatest uuringutest vaid kaks põhinesid longituudmeetodil. (Staksrud, Livingstone, & Haddon, 2007) Põhjuseks on tõenäoliselt asjaolu, et need on tihti palju keerulisemad ja kallimad kui läbilõikeuuringud.

Sotsiaalsete muutuste mõõtmiseks korduvaid ankeetküsitlusi kasutavad uurimisprojektid peaksid küsimustike esitamise vahel uurimuse ülesehitust muutma minimaalselt. Duncan (Duncan, 1969) sõnastas selle printsiibi lihtsalt, osutades et “kui sa tahad mõõta muudatusi, ära muuda mõõtmiskriteeriume”. Üheks põhjuseks, miks meediauuringutes longituuduuringuid nii vähe kasutatakse, on nimetatud printsiibist kinni pidamise raskus, sest uuritava objekti olemus on pidevas muutuses. See probleem on eriti ilmne, kui uurimisprojekt ulatub üle mitme kümnendi. Sellisel juhul satub standardiseerimise ideaal konflikti vajadusega koguda tähenduslikku informatsiooni uuringus osalejatelt.

Lisamaterjalid

Uurimused:

Swedish Media Panel project (<http://www.ssd.gu.se>)

Lisalugemist:

Bryman, A. (2004). *Social research methods* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
Peter, J., & Valkenburg, P. M. (in press). Adolescents' exposure to sexually explicit internet material and sexual preoccupation: A three-wave panel study. *Media Psychology*.
Valkenburg, P. M., & Peter, J. (in press). The effects of Instant Messaging on the quality of adolescents' existing friendships: A longitudinal study. *Journal of Communication*.

Näide heast praktikast: Rootsi meediapaneeli projekt (Swedish Media Panel project)

Näide longituuduuringust on Rootsi meediauuringu projekt (vt <http://www.ssd.gu.se>). Selle löid K. E. Rosengren ja S. Windahl 1975. aastal ning see on pikaajaline uurimisprogramm, mis keskendub Rootsi laste, noorukite ja noorte täiskasvanute massimeedia kasutamise peamistele aspektidele, aga ka meediakasutuse põhjustele, tagajärgedele ja efektidele. Alates 1995. aastast juhib programmi Ulla Johnsson-Smaragdi.

Pika aja jooksul toimunud pideva MPP grupi uurimine on loonud andmepanga, kus hoitakse suurt hulka infot, mis on seotud individuaalse meediakasutuse, selle põhjuste, mõjude ja tagajärgedega. See katab suurt hulka laste ja noorukite sünnikohorte ja paneele, kes läbivad koolisüsteemi ja lähevad tööle või jätkavad õpingutega oma varases täiskasvanueas. Ühtekokku sisaldab pank umbes 4400 last, noorukit ja noort täiskasvanut; nende perekondlikku tausta, tegevusi ja suhteid; nende suhteid eakaaslastesse ja nende koolikogemust (kaasa arvatud nende hinded jne); nende meediakasutust, elustiili, hetke ametit ja tegevusi, aga ka nende tulevikuplaane. Mitmel puhul on olulist infot kogutud ka nende vanematelt. (Projekti kokkuvõte, Rootsi Sotsiaalteaduste Andmeteenistus (Swedish Social Sciences Data Service) <<http://www.ssd.gu.se/index.php?p=displayStudy&id=387>>

Näide heast praktikast: Lapsed ja televisioon Islandil

Näide pikaajalisest uurimisprojektist laste ja nende meediakasutuse kohta on “Lapsed ja Televisioon Islandil” uuring (*Children and Television in Iceland study*), kus 10-15 aastaste laste meediakasutuse kohta on infot salvestatud regulaarselt alates 1968. aastast, mis võimaldab seega võrdlemist läbi aja.

Uurija kogemus: Sotsialiseerumine ja muutus lastega läbi viidavates uurimustes

Selleks, et sotsialiseerumisprotsessidega tõeliselt tegeleda, tuleb arvestada sotsialiseerimis-mõjurite dünaamiliste tunnustega, mis määravad, kuidas noorukid pikema aja jooksul meediat valivad ja igapäevaeluks kasulikke sümboleid omandavad. Mitmed uuringud toovad välja, et lapsed kasutavad meediat ja omistavad sellele olulisust sõltuvalt oma sotsiokultuurilistest tingimustest, nt sotsiaalne kiht, haridustase, perevorm, elukoha asukoht ja suurus ning vanemate sissetulek (Austin, 1993; Livingstone & Bovill, 2001; Messaris, 1983; Warren, 2003). Siiski ei mõjuta laste mediasotsialiseerumist ainult objektiivsed, sotsiaalmajanduslikud tingimused, vaid ka isiklikud ja suhtlemisega seotud protsessid, nt pere elustiil, erinevad perevormid ja laste positsioon omaelaliste gruppis, mis määratleb viisi, kuidas meedia sisu omandatakse. Kõik need faktorid on ise pidevas muutumises. Seega, et saada paikapidavat informatsiooni muutuste protsessi kohta, on longituuduuringud vajalikud. Need uuringustrateegiad võimaldavad meil luua pilti laste sotsialiseerumisprotsessidest ja meedia rollist nendes (Paus-Hasebrink & Bichler, 2005; Paus-Hasebrink & Bichler, 2008). (Ingrid Paus-Hasebrink, Austria)

II. Valimi koostamine ja värbamine

KKK 9. Kuidas koostada laste valim kvalitatiivse uurimuse jaoks?

Milles on küsimus?

Kvalitatiivse uuringu valimi moodustamine on oluliselt erinev kvantitatiivse uuringu omast. Kui me moodustame valimit kvantitatiivseks uuringuks, soovime enamasti valimi esinduslikkust, et teha elanikkonna kohta üldistusi. Kvalitatiivses uuringus on aga meie eesmärgiks mitte üldistused, vaid nähtuse seletamine nii laiahaardeliselt kui võimalik, keskendudes spetsiifilistele tähendustele ja praktikatele. Meie kvalitatiivse uuringu eesmärgiks ei ole kindlaks määrata, kui tüüpiline nähtus elanikkonnale on. Tavaliselt ei taha me teha oma valimist kaugemaleulatuvaid järeldusi.

Tavapraktika

- Uuri ja valib lapsed fookusgrupi või intervjuu jaoks või vaatluse alla võetavad veebilehed, selle järgi, millised omadused on valimi suhtes olulised.
- Me saame moodustada valimi kvantitatiivsest valimist, küsides lastelt küsimustiku lõpus, kas nad on valmis osalema ka fookusgruppides või intervjuudes.
- Kui me teeme ainult kvalitatiivset uuringut, saame koostada valimi lastest koolides, endi või oma laste sotsiaalsete võrgustike läbi. Kui tegemist on nooremate lastega, siis ka läbi lapsevanemate.
- Tehes *online*- või *offline*-kvalitatiivset uuringut omapäraste või spetsiifiliste teemade kohta (nt noorte IT spetsialistide fookusgrupid), on kergem teha valim foorumites, mis käsitlevad seda konkreetset teemat. Nõnda on kergem koostada valim konkreetsest elanikkonna grupist, keda on raske n-ö tänaval ära tunda.
- Proovi olla võimalikult täpne kvalitatiivsesse uuringusse kaasatavate laste valimi suhtes, see lubab sul anda rohkem selgitusi-kirjeldusi.
- Laiema vanuseulatusega (nt 8-18) fookusgrupi läbiviimiseks kutsume lapsi sarnasest vanuserühmast (nt 8-9, 10-11, 12-13, jne.) osalema ühes grupis.
- Kvalitatiivse intervjuu valimi suurus on sobiv 20-40 piires (kui me peame tulemusi võrdlema, siis võime seda kahekordistada). Kui tegeleme väga spetsiifilise lastegrupiga, siis võib valim olla veel väiksem. Rohkem kui 50 võib ainult tähendada lisapingutust, mida saaks kasulikult rakendada tõlgenduste järjepidevusse ja analüüsi.

Lõksud, mida vältida

Üks tavaline lõks on nõuda kvalitatiivse uuringu valimi moodustamisel esinduslikkust. Kui täpselt me valimit esinduslikkuse kindlustamise eesmärgil ka ei moodusta, ei kanna meie pingutused kvalitatiivses uuringus vilja. Me ei jõua kunagi teha nii palju kvalitatiivseid intervjuusid või fookusgruppe, et kindlustada piisavalt suur valim üldistuste tegemiseks, mis ei olegi meie eesmärgiks. Püüa alati meeles pidada, et eesmärgiks ei ole üldistused. Me ei püüa öelda, kui palju inimesi nii mõtlevad, vaid miks nad just nii mõtlevad ja mis on sellise

mõtteviisi põhjused. Me saame alati üldistuste kontrollimiseks teha kvalitatiivse uuringuosa järgi kvantitatiivse uuringu.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kui palju kvalitatiivseid intervjuusid me tegelikult vajame? Kui pikalt peaks kindla kohta (nt kooliõue) vaatlemine kestma? Kui infokogumise peamine meetod on fookusgrupid, tuleb neid läbi viia mitu, kuid kui palju täpselt? Millise kriteeriumi järgi jaotatakse fookusgrupid?

Lisamaterjalid

Kuzel, A.J. (1992). Sampling in qualitative inquiry. In B.F. Crabtree & W.L. Miller (Eds.). *Doing qualitative research* (pp. 31-44). Newbury Park, CA: Sage.

Mason, J. (2002). *Qualitative researching* (2nd ed.). London: Sage.

Lincoln Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.

Uurija eksimus

Kvalitatiivses uuringuprojektis, kus uuriti intervjuude ja vaatluste abil, miks mõnedes keskklassi majapidamises võeti vastu kaabeltelevisioon, tegi meie uuringurühm lepingu värbamisettevõttega, et leida 10 majapidamist, kus on kaabeltelevisioon ja 10, kus ei ole. Seadsime tingimuseks, et majapidamised peavad olema Londoni piirkonnast, sest kuigi see polnud kõige ideaalsem lahendus, oli see uurimisrühmale mugav, kuna projekti läbiviimisaeg oli lühike. Nagu hiljem selgus, eeldasime ekslikult, et agentuuril on andmebaas, mille põhjal koostada tervet Londonit kattev valim. Selle asemel saime valimi Londonist pisut põhjapool asuvast väikelinnast Potters Bar, kus suur osa elanikest sõidab iga päev Londonisse. Et asi oleks veel hullem, avastasime hiljem, et üks värbaja käis Potters Bari ühes kindlas piirkonnas ükselt uksele, samas kui teine lähenes inimestele nende laupäevaste sisseostude tegemise ajal. See tähendas, et mõlemad värbajad said üsna homogeense valimi. Värbamisagentuurilt tuleb seega alati küsida, kuidas nad töötavad, lepingus peab täpsustada, et valim peab peegeldama võimalikult suurel skaalal elanikkonna erinevusi ja kui probleem jätkub, kontrollida intervjuueeritavatelt, kuidas neid värvati. (Leslie Haddon, Suurbritannia)

KKK 10. Kuidas koostada laste valim kvantitatiivse uurimuse jaoks?

Milles on küsimus?

Valimi moodustamine kvantitatiivse uurimuse jaoks sõltub sellest, kas eesmärgiks on tõenäosuslik valim (*probabilistic sample*), mille põhjal teha järeldusi kogu elanikkonna kohta (s.o mil määral valimi statistika peegeldab elanikkonna parameetreid) või mitte. Tavaliselt peame kaaluma mitmeid küsimusi (elanikkonna valimine, valimi raamistik, valimi moodustamise viis ja valimi suurus). Kui püüelda esindusliku valimi poole, muutuvad asjad keerulisemaks, sest vajame valimi moodustamiseks laste nimekirja. See võib olla väga keeruline. Valimi koostamisel võime aluseks võtta leibkonnad või koolid.

Tavapraktika

- Leibkonda saab kasutada analüüsiühikuna, kui viime läbi uuringut nii laste kui vanematega. (Livingstone, 1999)
- Kui raha või aja nappuse tõttu ei saa me kodust näost-näku küsimustiku täitmist läbi viia, võime valimi koostada koolide põhjal (nt klastervalim), mis hõlmaks riigi erinevaid piirkondi. Konkreetsete laste asemel valime elanikkonnas loomulikult eksisteerivad laste grupid. Seda tuntakse klastervalimina.
- Kui me soovime, et valimis oleks esinduslikult esindatud ka alagrupid (nt vanuselised või soolised), saame kasutada stratifitseeritud juhuvalimit. Nt kui tahame stratifitseeritud juhuvalimit algkooli viimase aasta poistest ja tüdrukutest, eraldame algkooli viimase aasta õpilased soo järgi kaheks ning võtame mõlemast sõltumatu juhuvalimi.
- Samuti võime moodustada mittetõenäosusliku (*non-probabilistic*) valimi, kuid tuleb silmas pidada, et ükski järeldus ei kehti meie valimist väljaspool. Teisalt võivad mittetõenäosuslikku valimit (nt kvootvalim, tahtlik valim (*purposive sample*)) kasutavad uuringud osutada väga väärtuslikeks, kuna võivad olla informatiivsed ning osutada meie valimisse mitte-kuuluvatele, kuid neile sotsio-demograafiliselt tõenäoliselt enim sarnanevatele lastele. Selliste uuringute tegemine on igati aktsepteeritav kuni me ei tee oma valimi põhjal statistilisi üldistusi terve elanikkonna kohta ning jääme kirjeldavate tõlgenduste piiridesse.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kui suur võiks meie valim olla? Kas me vajame tõenäosuslikku valimit? Kas me saame lubada valimi moodustamist tõenäosuslikult? Millised laste loomulikud grupid on meie elanikkonnas kättesaadavad? Kas me vajame ka erinevate alarühmade esitamist oma valimis?

Lisamaterjal

Kalton, G. (1983). *Introduction to survey sampling*. Newbury Park, CA: Sage.

Uuriija kogemus

Üleriigilist lasteküsitlust kavandades otsustasime kulude kokkuhoiu mõttes kodusintervjueerimise asemel koostada valimi koolide põhjal. Valim põhines riigi erinevaid piirkondi katvatel klastritel. Pärast läbirääkimisi Portugali haridusministriga lepidi kokku, et riigi viiest regioonist valitakse nelja põhikooli lapsed (vanuses 6-15). Kriteeriumideks olid linna/maa kontekst, etniliste vähemuste esindatus ning sotsiaalmajanduslik staatus (SMS). Tuginedes 20 kooli õpilaste nimekirjadele, moodustati lähtuvalt laste vanusest proportsionaalne valim, mille järel valiti igast koolist juhuslikult 30 õpilast. Sellisel viisil sisaldas valim 600 õpilast. Pärast vanematelt nõusoleku saamist anti valimile isetäidetav küsimustik, mis tuli täita koolis väljaspool klassiruumi. Vanemad said teise isetäidetava küsimustiku, mille andsid neile uuringus osalenud lapsed. Need küsimustikud tuli kinnistes ümbrikutes kooli tagastada ja kool saatis need uurimisprojekti meeskonnale.

Üleriigilise uuringu esialgne kava osutus liiga raskeks ja aeganõudvaks. Silmas tuli pidada mitmeid faktoreid, alustades juhuslikult valitud koolide nõusolekuga ja lõpetades valimisse sattunud laste vanemate nõusolekuga.

Selle asemel otsustati valim koostada Suur-Lissaboni (*Grande Lisboa*) piirkonna koolide põhjal. Suur-Lissabon on interneti leviku ja migrantide arvu poolest Portugalis esirinnas. Haridusministrilt saime riiklikku õppekava täitvate avalike põhikoolide nimekirja, millest valisime välja 20. Kriteeriumideks jäid linna/maa kontekst, etniliste vähemuste esindatus ning SMS.

Valimi moodustasid esimesed nõusoleku andnud 11 kooli. Iga kool valis 4.-8. klassini välja ühe konkreetse klassi, mis andis alustuseks keskmiselt 90 last. Lapsevanematelt paluti nõusolekud. Igas koolis seletati nõusoleku andnud vanemate lastele uuringu eesmärgid ning kutsuti neid uuringust osa võtma. Lastele kinnitati, et uuring on privaatne ja konfidentsiaalne. Isetäidetavale küsimustikule vastati koolis, uurimismeeskonna liikme juuresolekul. Vanemad said teise isetäidetava küsimustiku, mille andsid neile uuringus osalevad lapsed. Need küsimustikud tagastati suletud ümbrikus kooli. Küsimustike identifitseerimiseks oli laste ja vanemate küsimustikel sama koodnumber.

Lõpptulemusena sai uurimisrühm täidetud ankeedi 810 lapselt ja 630 lapsevanemalt, mida võib lugeda võrdlemise positiivseks tulemuseks. Küsimustikele vastanud lapsevanemad erinesid riiklikust profiilist, olles enam informeeritud ja kõrgema haridustasemega. Lisaks olid nooremate laste (9-11) vanemad võrreldes vanemate laste (12-14) vanematega ülesindatud. Põhjuseid selleks on erinevaid, sh võimalus, et vanemad lapsed võisid oma vanemate kaasamisest uuringusse keelduda. (Cristina Ponte, Portugal)

Uuriija kogemus

TIRO uurimisprojekti korraldasime kaks paneeli, kus osales 20 hollandi ja 20 prantsuse keelt kõnelevat teismelist (vanuses 12-18). Me intervjueerisime neid, korraldasime nendega mitmel korral *online*-vestlusi ja palusime neil oma igapäevategevuste ja meedia kasutuse kohta päevikut pidada. Valimi koostamiseks läksime erinevatesse noortega seotud kohtadesse (koolid, noorteliikumised (nt skaudid) ja noorteklubid (sport, teater)) ning kasutasime enda sotsiaalset võrgustikku. Ühtki lähisugulast siiski ei valitud, ainult juhututtavaid. Subjektiivsuse vältimiseks valimi koostamisel (valimiga tegeles kaks uurijat ja tahtsime flaami ja vallooni paneelide vahelisi lahknevusi vältida) kasutasime teoreetilist valimimaatriksit. Esiteks pidid sajad värvatud noored kirjeldama oma sotsiaalset tausta, IKT

kasutamist ja vabaaja veetmise viise. Nende põhjal otsustasime koostasime mõlema paneeli valimi kolme kriteeriumi alusel, mida arvasime olevat olulised noorte internetikasutamise mitmekesisuse ja heterogeensuse seletamisel: sugu, vanus (12-13, 14-16, 17-18) ja sotsiaalmajanduslik staatus (SMS) (mis peegeldas vanemate majanduslikku ja kultuurilist kapitali). Nende kolme sotsiaaldemograafilise karakteristikuga alusel joonistasime 18 lahtriga maatriksi ning otsisime noori, kes vastaksid lahtrite kriteeriumidele (nt 1 poiss vanuses 12-13 madala SMS-ga; 1 tüdruk vanuses 14-16 kõrge SMS-ga jne). IKT tulevaste trendide leidmiseks valisime igasse paneeli ühe teismelise, kes oli IKT intensiivne kasutaja. Säärane valimi moodustamise protseduur (etappidesse jaotatud ja eelstruktureeritud) osutus kasulikuks ja tagas paneelide mitmekülgsuse. Tahtsime vältida keskklassist pärit teismelistest koosneva paneeli koostamist, sest mitmed kvalitatiivsed uuringud näivad just selles suunas kallutatud olevat. Samas ei õnnestunud meil kaasata etniliste vähemuste esindajaid, mis tähendab, et tulevikus peavad valimi moodustamise kriteeriumid olema veelgi spetsiifilisemad. (Joke Bauwens, Belgia)

KKK 11. Kas lapsevanemaid kui informante oma laste kohta on sobiv intervjuuerida?

Milles on küsimus?

Ideaalis tuleks laste koduse internetikasutuse mõistmiseks intervjuuerida nii lapsi kui ka vanemaid ning saadud vastused n-ö trianguleerida. Lapsevanemad peaksid saama loa lapse vastuseid kontrollida ja lapsed võimaluse oma kogemustest ise rääkida, sest vanemad ei pruugi nende erinevatest tegevustest ja arusaamadest teadlikud olla. Värbamise ja andmeanalüüsi seisukohalt on selline lähenemine üsnagi keeruline ning seega ka kallis. Seetõttu peavad uurijad sageli otsustama, keda nad intervjuerivad.

Tavapraktika

- Rusikareeglina peaksid respondentideks olema nii lapsed kui ka lapsevanemad (või õpetajad) kui see vähegi võimalik.
- Juhul, kui fookuses on lapsed, on üheks säästlikuks lahenduseks vanematelt vaid üksikute, kõige olulisemate küsimuste küsimine.
- Kui uuringus osalevad nii lapsed kui vanemad, tuleb lastele kinnitada, et vanemad ei näe nende vastuseid (vrd KKK eetika kohta).
- Eeldades, et üks vastusekomplekt on “tõesem” kui teine, tuleb olla eriti tähelepanelik – tõenäoliselt on vastuste lahknevusi kõige turvalisem tõlgendada vastavalt ülemise või alumise piirina.
- Eelmist silmas pidades, tuleb meeles pidada, et võrreldes vanematega kipuvad lapsed interneti kasutamise ja sellega seotud riskide määra hindama kõrgemaks ning vanemate vahendamise ja interneti kasutamisest tekkiva rahutuse määra madalamaks.

Lõksud, mida vältida

Intervjuerides ainult vanemaid/täiskasvanuid, tuleb vastuseid interpreteerides väga kriitiliselt suhtuda väidetes, mis puudutavad neid nähtusi, millele nende tegelik ligipääs on piiratud (nt arvamused selle kohta, mida lapsed teevad magamistoas, privaatset, mobiiltelefoniga või koolis).

Ainult laste intervjuerimisega, nagu oli Mediapro (2006) projektis, kaasnevad teised puudused: neist märkimisväärsimaks usaldusväärse sotsiaalmajandusliku staatuse (vanemate sissetulek, haridustase vms) saamine. Nii ei ole võimalik koguda ebavõrdsuse või kõrvalejätuse kohta käivat informatsiooni (kuigi üks lahendus on teha valim koolidest, mis on jõukamates ja vähemjõukates piirkondades¹).

---

¹ Seega kasutas Mediapro projekt, mis uuris 7393 12-18 aastasi üheksas riigis, kihulist koolide valimist, kus uurijad viisid läbi paberi-ja-pliatsi-küsitluse; vaata lähemalt <http://www.mediapro.org/>.

Uurija kogemus

SAFT-küsitlustes² intervjueriti nii lapsi kui lapsevanemaid, kasutades mõlema jaoks samu küsimusi. Kui lapsed ja vanemad annavad üsna sarnaseid vastuseid (nt 31% lastest ja 21% vanematest ütlesid, et laps kasutab välksõnumite saatmist), võib "tõde" olla kusagil vahepeal. Kuid kui vastused on erinevad (nt 56% lastest ja ainult 8 % vanematest ütleb, et laps laadib muusikat alla), on selge, et lapse kohta usaldusväärse info saamiseks oleks vanemale lootmine ebapiisav ja ekslik. Veel enam, olulised leiud tulevad välja just säärastest lahknevustest. Toome näite. 64% lastest ütleb, et vanemad ei istu kunagi nendega, kui nad internetti kasutavad, ja ainult 11% vanematest ütleb, et nad ei istu kunagi koos lapsega. Siit võib järeldada nii seda, et laps püüab oma austusväärset valeinfo esitamise abil tõsta kui seda, et vanemad on oma lapse tegelikust internetikasutusest väheteadlikud ning enda harjumuste osas liialt enesekindlad.

Näide halvast praktikast

Vähem kasulikud on Eurobaromeetri uuringud, kus vanemad jagavad infot oma laste kohta³. Kuigi see uuring on andnud palju kasulikku infot laste ja lapsevanemate internetikasutuse kohta Euroopas, on oluline, et uuringu vastajad olid üle 15 aasta vanused täiskasvanud, kes olid alla 17 aastase lapse eest vastutavad või hooldajad. Seega lisaks sellele, et uuring laste internetikasutuse kohta toetub lapsevanemale, ei pruugi need täiskasvanud olla üldse lapse tegelikud vanemad (vaid nt sotsiaaltöötaja või vanem vend-õde).

Näide heast praktikast

USAs läbi viidud *Youth Internet Safety Survey* (Shade, 2002-2005) värbamisstrateegia sai ühe telefonikõnega kaks andmeallikat (lapsi värvates küsiti lapsevanematelt mõned küsimused), informeeritud nõusoleku nii lapsevanemalt kui ka lapselt ning lõi sobiva konteksti tundliku intervjuu tarbeks. Protsess nägi välja nii:

"Hakates leibkondadega ühendust võtma, sorteerisid üleriigilise uurimisfirma töötajad välja regulaarsed internetikasutajad vajalikus vanusegrupis. Seejärel palusid intervjuerijad rääkimisvõimalust lapsevanemaga, kes oli noore internetikasutuspraktikaga enim kursis, viis läbi lühiintervjuu hinnates kodus kehtivaid reegleid ja lapsevanemate muresid internetikasutamise valdkonnas ning kogusid demograafilisi andmeid. Intervjuerija küsis vanemalt noorukiga rääkimiseks luba. Vanematele kinnitati, et intervjuu on konfidentsiaalne ja neid teavitati, et intervjuu sisaldab küsimusi "seksuaalse materjali kohta, mida laps võib olla näinud". Saades lapsevanema nõusoleku, kirjeldasid intervjuerijad noorukile uurimuse eesmärgi ja võtsid suulise nõusoleku. Intervjuu noorega planeeriti arvestades tema mugavust ja lepiti kokku ajaks, mil ta sai vabalt rääkida. Intervjuu ise kestis orienteeruvalt pool tundi."

(Lk 3011 artiklis Mitchell, K.J., D. & Wolak, J. (2001). Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth. *Journal of the American Medical Association (JAMA)*, 285(23), 3011-3014.)

² These percentages come from the SAFT (Safety Awareness Facts and Tools) project's national survey of Norwegian 9-16 year olds in 2006. See <http://www.saftonline.no/PressReleases/2881>

³ http://europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm

KKK 12. Kuidas värvata teatud rahvarühmadesse kuuluvaid lapsi?

Milles on küsimus?

Vahel soovime uurida kindlat osa elanikkonnast või kindlaid laste rühmi, keda ei pruugi olla lihtne ära tunda ja kelleni pole tavalisi värbamisteid kasutades lihtne jõuda. See võib olla tõsi nii kvantitatiivse, kuid veelgi enam kvalitatiivse uuringu puhul. Viimast kasutatakse tihti, kui uurimise all oleva nähtuse kohta teatakse vähe.

Tavapraktika

- Vanemate laste või teismeliste alarühmade värbamiseks annavad hea võimaluse internetifoorumid või meililistid. Spetsiaalsed keskkonnad on loodud paljude erinevate teemade jaoks. Nt võime minna mõne konkreetse keskkooli foorumisse ning kutsuda teismelisi osalema nende meediakasutust puudutavas uuringus.
- Kui soovime valimisse erinevad alarühmi (nt vanuse või soo järgi), saame kasutada stratifitseeritud juhuvalimi meetodit. Nt kui me tahame stratifitseeritud juhuvalimit algkooli viimase aasta poistest ja tüdrukutest, eraldame algkooli viimase aasta õpilased soo järgi kaheks ning võtame mõlemast sõltumatu juhuvalimi.

Küsimused, mida arvesse võtta

Informatsiooni ja kommunikatsioonitehnoloogiate kasutamist uurides vajavad erilist tähelepanu sotsiaalselt haavatavad ja vähekindlustatud lapsed. Säärase taustaga lapsi värvates, tuleb vanemate usalduse võitmiseks teha rohkem pingutusi, sest nad ei ole sageli (akadeemilise) uurija ja enda vahelise suhte olemusega kursis ning on seetõttu umbusklikud. Sotsiaalselt vähekindlustatud teismelistega uuringut läbi viies peab uurija suutma peegeldada enda sotsiaalset positsiooni, keelekasutust ja suhtumist ning seda, kuidas see mõjutab uurimisprotsessi.

Lisamaterjalid

Kalton, G. (1983). *Introduction to survey sampling*. Newbury Park, CA: Sage.
Greene, S., & Hogan, D. (2005). *Researching children's experiences: methods and approaches*. London: Sage.

Uurija kogemus

Hakates uurima mobiiltelefonide kasutamist kreeka noorte teismeliste seas, mõtlesin kasutada Kreeka koolide võrgustikku (ideaalis jõudnuks küsimustik elektrooniliselt teismelisteni üle riigi, mis andnuks mulle lähtuvalt vajadustest representatiivse valimi nii geograafilist, linnastumise kui sotsiaalmajandusliku staatuse aspekti silmas pidades). Peagi avastasin, et Kreeka haridusministeeriumiga suhtlemisel kaasneva bürokraatia tõttu kulunuks mul 3-6 kuud saamaks vastus, kas ma saan võrgustikku kasutada või mitte. Saanuks ma positiivse vastuse, läinuks veel mõni kuu piiratud arvu koolide valimiseks, mida pidanuks füüsiliselt külastama. Uuringu tegemine üle interneti osutus võimatuks. Probleemi vältimiseks kasutasin mitteformaalseid võrgustikke: pöördusin oma endise matemaatika õpetaja poole *frontistirios*

(asutused, mis pakuvad lõpueksamiteks valmistuvatele õpilastele tasulist õpet), kes parasjagu tegeles järjekordsete gümnasistidega. Vältides *frontistirio* abil bürokraatia tõkkeid ning teisi praktilisi takistusi, sain ligipääsu umbes 200-le 15-18aastasele teismelisele. Lisaks sain 30 täidetud ankeeti tänu ühele oma magistrandile, kes kasutas tutvusi oma vanas koolis ning jagas küsimustikud ühele klassile. Õppetund: alati on võimalusi improviseerimiseks, mille abil ületada süsteemi paindumatus. (Lisa Tsaliki, Kreeka)

TIRO uurimisprojekti tahtsime kvalitatiivsesse uurimisse kaasata Maroko või Türgi (suurimad islamistlikud vähemusrahvused Belgias) taustaga noori, kuid kukkusime läbi. Alahindasime nii teismeliste kui nende vanemate soovimatust osaleda akadeemilises uurimises, mis esindas nende jaoks (Belgia) ühiskonna *establishment*'i. Lisaks selgus, et noorte liikumise kontorid ja klubid, mida teismeliste värbamiseks külastasime, olid valdavalt "valged". Pidime otsima teisi võimalusi ja vahendusi, kuid et me ei olnud selliseks ülesandeks valmis, sai meil aeg otsa ning pidime plaani kõrvale heitma. (Joke Bauwens, Belgia)

KKK 13. Millised on laste uurimisel esinevad eetilised probleemid?

Milles on küsimus?

Laste intervjuerimisel tõstatuvad peamiste eetiliste küsimustena andmete konfidentsiaalsus ja uurimuse ning intervjuude eesmärk, ent ka audio- või videosalvestite kasutamine. Seevastu intervjuude vabatahtlikule olemusele, laste õigusele ebameeldivale küsimusele mitte vastata ning nõusolekuformularide allakirjutamisele pööratakse usutluste sissejuhatuses tähelepanu märksa harvemini. Lõppeks ei käsitle kõik uurimused eetilisi küsimusi sugugi ühtmoodi ega rõhuta samu uurimiseetika aspekte.

Tavapraktika

- Püüda kindlustada kõigi uurimuses osalejate huvid, arvestades ühtlasi ka uurimuse võimalike tagajärgede ja tulemuste väärkasutuse või -tõlgendustega.
- Omada piisavat pühendumust ja soovi noori inimesi või lapsi kuulata ja nende seisukohti oma uuringus kasutada.
- Nõuda kõigilt uurimuses osalenud lastelt ja alla 16-aastaste laste vanematelt/hooldajalt kirjalikku nõusolekut, kusjuures vastav formular tuleb neile täitmiseks anda tasuta. Ühtlasi veenduda, et kõik mõistsid oma õigust küsimusele vastamisest keelduda või oma vastus tagasi võtta.
- Diskussiooni või eakohaste lendlehtede abil informeerida lapsi ja lapsevanemaid uurimuse eesmärkidest, tulemuste levitamise viisi(de)st ja sellest, kuidas osalejate andmed talletatakse.
- Säilitada isikuandmete konfidentsiaalsus ning kus võimalik, eemaldada igasugused viited konkreetsele isikule. Lisaks talletada andmed vastavalt andmekaitseadusele.
- Informeerida osalejaid, et kui avaldatud informatsioon neid või kedagi teist ohtu seab, on uurija kohuseks sellest teada anda ning tagada lapse turvalisus.
- Viia pärast uurimisintervjuud läbi lisateavitus, jättes kõigile osalejatele kirjaliku teatise uurijate nimede ja kontaktinfoga.
- Pakkuda uurimisprotsessi kohta tagasisidet kõigile, kes seda soovivad (nt saates uuringu kokkuvõtva raporti osalenud koolidele või kodudesse).

Lõksud, mida vältida

Vältida küsitletavate ärritamist või solvamist. Vältida uue ja tundliku materjali lastele tutvustamist (nt tutvustada pornolehekülgi lastele, kel neist seni aimu ei olnud).

Küsimused, mida arvesse võtta

Milliseid eetilisi suuniseid tuleks jälgida konkreetses riigis, kus uuring läbi viiakse? Millist informatsiooni peaksid küsitletavad enne osalemise otsustamist teadma? Millal on laste kaasamiseks tarvis kaasata ka vanemaid?

Lisamaterjalid

King, N. M. P., & Churchill, L. R. (2000). Ethical Principles Guiding Research on Child and Adolescent Subjects. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(7), 710-724.

Greene, S., & Hogan, D. (2005). *Researching children's experiences: methods and approaches*. London: Sage.

Graue, M. E., & Walsh, D. J. (1998). *Studying Children in Context: Theories, Methods and Ethics*. Thousand Oaks: Sage.

Uurijate kogemused

Kohe külastuse algul selgitasin lastele oma tuleku põhjuseid. Ütlesin neile, et nende osalus ei ole kohustuslik ning et nad võivad sellest keelduda. 20 lapsest ja teismelisest kasutas seda võimalust üksnes kaks tüdrukut, kes ruumist lahkusid. Seejärel küsisin, kas tohin vestluse salvestada, et saaksin hiljem kodus meenutada, millest rääkisime. Kõik nõustusid. Iga vestluse algul püüdsin “jää murdmiseks” ja hubase meeleolu tekitamiseks natuke ka laste endi kohta uurida – millest nad huvituvad, mis neile meeldib, mida tahaksid tulevikus teha jne. See töötas üpris hästi, kuna nad tundsid end tõesti mugavamalt ega olnud intervjuu alguses pinges. (Cátia Candeias, Portugal)

Seoses nõusolekuga oli minu esimeseks mureks pälvida õpetaja huvi ning saada heakskiit lastele lähenemiseks. Seejärel selgitati asja lastele, lisades, et nende osalus ei ole kohustuslik ning et nad võivad lihtsalt “ei” öelda. Ükski lastest ei keeldunud osalemast – vastupidi, nad olid väga agarad. Lapsevanemate nõusolekut ma otseselt ei küsinud. Portugalis on klassiruum õpetaja võimupiirkond, mistõttu otsus, mis seal toimub, usaldatakse neile. Vanematega räägitakse üksnes sel juhul, kui konkreetse tegevuse tõttu peab laps tundidest ära minema. Sellegipoolest sain lastevanemate nõusoleku implitsiitselt – küsimustike kaudu, mille neile saatsin. Seejuures kasutasid mõned vanematest ka võimalust uuringut hinnata ning tundsid huvi ka edasiste laste televisioonilaste uuringute vastu. Küsisin lastelt ka seda, kas nad on nõus diktofoni kasutamisega – et mäletaksin hiljem, mida nad mulle rääkisid. Seda ei vaidlustanud keegi ja hiljem tahtsid kõik oma hääle lindistust üle kuulata. (Sofia Leitão, Portugal)

Näited heast praktikast

Projekt *UK Children Go Online* nägi ette 9-19aastaste laste intervjukeerimist nende internetikasutuse kohta, sh mitmete riskide asjus (pornograafia, rassismilised leheküljed jt). See hõlmas ka tundlikke küsimusi; silmast-silma intervjuu puhul võivad lapsed vastamiseks tõrget tunda; kirjaliku küsitluse puhul ei pruugi uurija teada, kuidas lapsed esitatud küsimustele vastavad. Lisaks korralikule pilootuuringule – mis võimaldab testida küsimuste sõnastuse sobivust – on oluline saada lastelt eelinfo põhjal nõusolek uurimuses osalemiseks. Esmalt lugesid uurijad professionaalsete ühingute (suuremad lasteorganisatsioonid, akadeemilise psühholoogia ja sotsioloogia ühingud, *Market Research Society* ning rahvusvahelises plaanis ka *Association of Internet Researchers*) pakutud eetilisi ettekirjutusi. Selle põhjal loodi konkreetse uuringu jaoks eetiliste põhimõtete kogum (mis läkitati nii osalevate uurijate ülikooli eetikakomisjonile kui ka projekti veebiküljele aadressil www.children-go-online.net). (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

Näide uuringust *Children, Young People and New Media* (Shade, 2002-2005). Suusõnalise nõusoleku saavutamine:

“Selles uuringus võetakse vaatluse alla see, mil moel internet ja online-teenused (ostlemine, muusika allalaadimine, jututoad) sinu igapäevaelus rakenduvad. Konkreetsemalt olen huvitatud laste ja noorte internetikasutusest. Sul on olemas koopia uuringu infolehest. Minu peamine eesmärk on [lünk]. Projektis osalemine on täiesti vabatahtlik. Kui sa seda ei soovi, pole sul tarvidust ka intervjuud läbi teha. Kui sa aga oled nõus minuga rääkima, siis salvestaksin selle video- või helilindile – lihtsalt selleks, et olla kindel, et kajastan meie vestlust õigesti. Videolindi kasutamisel lindistaksin nii sind kui ka mõningaid asju, mida sa arvutiekraanil internetis teed. Kui see sulle ebamugav tundub, võin märkmeid teha ka käsitsi. Ning kui sa salvestamise ajal meelt muudad – mõistes, et ütlesid midagi, mis on sinu jaoks ebamugav – siis lihtsalt lülita lindistusaparaat välja või lehvita mulle, et saaksin seda ise teha. Seejärel kustutame lindi. Teisiti öeldes, tahaksin, et tunneksid end võimalikult mugavalt. Kas on okei, kui jätkame nüüd mõningate küsimustega? Kui sa millelegi vastata ei taha, pole sellest probleemi. Ja kui sa minust päris täpselt aru ei saa, siis küsi. See ei ole test. Siin ei ole õigeid või valesid vastuseid. Me lihtsalt tahame teada, mida interneti kasutamine sinu jaoks tähendab.”

Näide küberkiusamise raportist *Anti-Bullying Alliance*'ile (Smith, Mahdavi, Carvalho, & Tippett, 2006), teemaks 11-16aastaste vastajate vastuste konfidentsiaalsus ja anonüümsus:

“Meie nimed on [lünk] ja me oleme Londoni ülikooli Goldsmithsi kolledži uurijad. Meid huvitab, kuidas lapsed ja täiskasvanud teineteisega koolis ja sellest väljaspool läbi saavad. Sa ei pea sellele küsimustikule vastama, ent oleksime tänulikud, kui sa seda teeksid. Kõik, mida sa kirjutad, jääb konfidentsiaalseks. Sa ei pea küsimustikule oma nime kirjutama. Sinu vastuseid ei näidata ei su õpetajatele aga klassikaaslastele. Keegi sinu koolis ei tea, mida kirjutasid, sestap palun vasta ausalt. Palun pööra lehte siis, kui seda sulle öeldakse.”

Nõusoleku saavutamise näide Finkelhori (2006) uuringust (laste intervjuerimine):

“Sooviksin sinult küsida mõned küsimused, mis on osa noorte internetikasutuse alasest uuringust. Interneti kasutamise all pean silmas minemist “online’i”. Intervjuu kestab umbes pool tundi. Et sind abi eest tänada, saadame sulle tšeki kümnele dollarile. Küsimused hõlmavad asju, mis sinuga internetis juhtunud on – sealhulgas seda, kas oled internetis kohtunud inimestega või näinud pilte, mis tekitavad sinus ebamugavust või ärritust. Lisaks on küsimusi ka sinu turvatunde kohta muudes eluvaldkondades.

Küsitlus on osa rahvuslikust uuringust, milles osaleb 2000 10-17aastast noort. Sind valiti välja täiesti juhuslikult, esindamaks noorte inimeste mõtteid ja kogemusi. Sa ei pea meiega rääkima, kui ei soovi, ent sinu abist oleks omakorda meile palju abi. Kõik, mida sa ütled, jääb konfidentsiaalseks. Me ei tohi sinu öeldust midagi edastada sinu vanematele, koolile või kellelegi teisele.

Sooviksime, et sa püüaksid vastata kõigile küsimustele, ent kui küsimuste hulgas leidub mõni, millele sa vastata ei taha, pole sellest midagi. Sa võid intervjuu iga hetk

katkestada. Ühtlasi palun ütle, kui sa mõnest küsimusest aru ei saa. Kui sinu ümber on parajasti liiga palju inimesi ning see takistab sind vabalt rääkimast, siis anna teada ja ma helistan hiljem tagasi.”

Vanemate nõusolek:

“Aitäh, et vastasite meie küsimustele... Meie uuringu tarvis oleks palju abi ka sellest, kui saaksime rääkida ka teie [vanus] aastase [lapsega]. Soovime uurida, millega noored internetis kokku puutuvad, mida on nad õppinud interneti turvalisusest ning millised elukogemused muudavad neid online olles rohkem või vähem kaitstuks.

Et teie [poega/tütart] abi eest tänada, saadame talle tšeki kümnele dollarile. Intervjuu kestab umbes pool tundi ning saame selle sättida talle sobivale ajale. Mõned küsimused hõlmavad ka seksuaalset materjali, mida teie laps võib olla internetis näinud. Tema vastused jäävad täiesti konfidentsiaalseks. Teie lapse osalus on vabatahtlik ning me saame vahele jätta kõik küsimused, millele ta vastata ei soovi. (Veelkord, võite helistada meie tasuta numbrile 1-877-..., et uurimuse kohta lisainfot saada. Saadaksime teile enne intervjuud meeeldi ka täiendavat infot selle kohta, kes me oleme ning mida uurimus endast kujutab, kui soovite.) Kas teie [poega/tütart] oleks võimalik intervjueerida praegu või sobiks mõnu muu aeg paremini?” (Panayiota Tsatsou ja Sonia Livingstone, Suurbritannia)

Eriti laste ja noorte uurimisel on asjakohane eetiline raamistik iseäranis oluline. Laste vaateid austatakse (Morrow & Richards, 1996), nagu ka nende vabadust osaleda uurimisprojekti või sellest keelduda. Oma uuringus järgisime Tšiili koolides läbi viidud uuringute puhul ette nähtud eetilisi juhiseid. Need näevad ette eelinfo põhineva nõusoleku saamist nii koolilt kui uurimuses osalevatelt lastelt. Esimesel kohtumisel vastajatega ütlesime neile, et nad ei ole kohustatud meie uurimuses osalema ning et nad võivad soovi korral vastamise ka pooleli jätta. Iga intervjuu algul rõhutasime ka, et nad võivad vahele jätta iga küsimuse, mis neis ebamugavust tekitab. Veelgi enam, garanteerisime ka osalejate anonüümsuse ning säilitasime seda läbi kogu uurimisprotsessi, mistõttu kõik kasutatud nimed on ilmselgelt fiktiivsed. (Verónica Donoso, Belgia)

KKK 14. Kas lastele tuleks uurimuses osalemise eest maksta?

Milles on küsimus?

Laste tasustamisse uuringus osalemise eest suhtuvad uurijad erinevalt. Mõned peavad seda laste motiveerimiseks tarvilikuks, teised väidavad, et lapsed peaksid uuringus osalema vabatahtlikult.

Tavapraktika

Intervjuu lõppedes võib uurija pakkuda tänutäheks väikese kingituse, aga see peaks toimuma ainult ja ainult intervjuu järel.

Löksud, mida vältida

Tasub vältida väärtuslike kingituste lubamist lastele, sest võib muuta lapsed liiginnukaks, mis tõttu võib kannatada tulemuste kvaliteet.

Näide heast praktikast

Ma ei pakkunud lastele lisatasu ja neil oli lubatud uuringus mitte osaleda, ent otsustasin pärast küsitlemise lõppemist kõigile siiski anda sümboolse märgi osalemisest (diplomi, mis seda kinnitas, ja kommikoti). Samas oleks olnud ideaalne kingitus anda neile võimalus oma öeldut praktikas rakendada (minu käest küsiti mitu korda, kas lugusid tõesti kasutatakse televisioonis). Arvan, et sarnaselt täiskasvanutega on ka laste puhul tõesti oluline selgeks teha, et nende osalus tõepoolest loeb midagi. (Sofia Leitão, Portugal)

Uurijate kogemused

Hindeid ei saa ilmselgelt panna. Minu strateegia, motiveerimaks õpilasi kirjutama tuumakaid poliitilisi esseesid, oli anda “plusse” või “väikeseid hindeid” (mille õpetaja summeeris veerandi lõpus päris hinneteks), mida jagati essee pikkuse ja argumentatsiooni eest (sisu ja väljendatud hoiakuid arvesse võtmata). Strateegia õigustas end: sain mitmeid põhjalikke esseid, milles kajastusid erinevad arvamused mitmetel tundlikel poliitilistel teemadel. (Veronika Kalmus, Eesti)

Mina puutusin kokku probleemiga, kus noored teismelised ei võtnud küsimustele vastamist tõsiselt. Mitmed vastused olid anekdootlikud, ebaviisakad või sedavõrd “vürtsikad”, et need tuli kõrvale jätta. Kuigi respondendid täitsid küsimustiku klassiruumis (mitte kodus), ei suutnud mitmed lõpuni tõsiselt jääda. Lahendus: ma ei ole kindel, kas üldse on. Noori ei saa vastutasuks millegi (kingituse, auhinna) eest sundida andma siiraid ja mõtestatud vastuseid, sest ka juhul, kui vastaja saab mingi hüve vastu, ei saa olla kindel, et nad end vastates korralikult üleval peavad. (Lisa Tsaliki, Kreeka)

Kas lastele tuleks uurimuses osalemise eest maksta, on küsimus, mille puhul kombad ja praktika erinevad riikide, akadeemiliste distsipliinide ja lapse vanuse kaupa märkimisväärselt. Psühholoogid annavad sagedamini kingitusi kui sotsioloogid ja näiteks teismelised ootavad

alati enam kui noored lapsed. Seetõttu ei saa olla ka jäiku reegleid. Projektis *UK Children Go Online* anti fookusgrupis, individuaalintervjuudes või küsitluses osalenud lastele väike tasu – üldjuhul kinkekaart, mida sai poes kasutada (riiete, muusikale või raamatutele). Kingituste väärtus sõltus uuringusse antud panusest, ent jäi vahemikku 15-35 eurot. Kahtlemata on tegu väljaminekuga, mis tuleb projekti eelarvesse eelnevalt sisse kirjutada. Raamatupidamist silmas pidades, võib juhtuda, tuleb selgeks teha, et tegemist on kingituse või kompensatsiooniga aja ja kulude katteks, mitte tasuga. Kuna kingituse vastuvõtmine nõuab ka vastuvõtja allkirja, võiks seda intervjuueeritavalt küsida samal ajal, kui ta kirjutab alla nõusolekuformularile. Pereintervjuude puhul olen aeg-ajalt tähele pannud, et ehkki kinkekaarti pakutakse perekonnale, annavad vanemad selle lapse kätte. (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

III. Andmekogumise meetodid

KKK 15. Kuidas on lapsi kõige parem intervjuerida?

Milles on küsimus?

Laste intervjuerimise hea praktika on kohandatav kõigile, ka täiskasvanutele. Kuna aga lapsi intervjuerivad üldiselt täiskasvanud ja lastel võib olla raskusi enese väljendamisega, on uurijad nende intervjuerimiseks koostanud mitmeid strateegiaid. Iseäranis ei pruugi laste puhul töötada täiskasvanutele sobivam pikk küsimuste-vastuste vorm.

Tavapraktika

- Uurijad püüavad jaotada intervjuu loogilisteks osadeks nii et igal alajaotusel on oma lühike sissejuhatus ning üks-ühele intervjuudes kasutatakse infovahetuseks mitmesuguseid ülesandeid. Näiteks palutakse lapsel joonistada teemaga seonduvalt mõni pilt, väga väikeste laste puhul on abi rollimängudest nukkude jms mänguasjadega. Samuti kasutatakse erinevaid kirjutamise ja joonistamise harjutusi.
- Mõned lapsed võivad tunda ennast intervjuu ajal rahutult või karta, et eksivad vastusega. Uuriija peaks julgustama last ning sisendama lapsele kindlustunnet vastustest sõltumata.
- Kasuta piltide või sõnadega kaarte (nt pilte meediast, meediumidest) ning palu lapsel sorteerida kaardid tema jaoks tähendusrikastesse gruppidesse (Mis on lähedal? Milleta sa ei saaks elada?) ning palu lastel seletada tekkinud klassifikatsioone. Lisa mõned tühjad kaardid juhtumiks, kui nad tahavad midagi lisada.
- Palu joonistada uuritava sündmuse või teemaga seonduvalt pilt ja jutustada sellega seoses mõni lugu. Intervjuerijad ja uurijad võivad mängida rollimänge ning vahetada jutustaja ja kuulaja rolle.
- Gruppiintervjuude puhul võivad lapsed teemadest rääkida ka paarikaupa ja iga paar rääkida teineteisele, mida nad arutasid.
- Uuriija võib suurele paberile koostada mõttekaardi, kutsudes lapsi keskse teemaga seonduvalt välja käima ideid ja näiteid.
- Ühe koha peal istumine võib lapse jaoks olla keeruline, mistõttu peaks uurija pikema intervjuu korral leidma põhjusi liikumiseks.
- Kui küsida lastelt millegi kohta, mis asub lähedal või samas ruumis, on kasulik lasta neil seda ise näidata (nt “Kas sa võiksid näidata oma lemmik veebikülge?”, “Näita mulle, kuidas su telefon teeb seda.”, “Ma tahaks näha seda lugu, mille sa kirjutasid.”).
- Intervjuu lõpuosas on heaks praktikaks lapselt tagasisidet küsida ehk kontrollida, kas sa said temast õigesti aru ja anda võimalus midagi lisada või parandada.

Lõksud, mida vältida

- Ära kunagi jätta lapsele muljet, et on olemas õige vastus või naera laste üle, kui nad eksivad. Välti suunavaid küsimusi (mitte “Miks sulle meeldib internet?”, vaid “Kas sulle meeldib internet?”).
- Hoolitse, et vastamisvõimalused ei oleks varjatult suunavad. Nt küsides lapselt, kas ta veedab päevas üks, kaks või kolm tundi internetis, ei pruugi laps, kes üldse internetis ei käi või teeb seda hoopiski viis tundi, küsijale õiget vastust öelda.
- Mõtle hoolikalt läbi küsimuste järjekord – alusta lihtsamate küsimustega, enne kui põhiküsimuste juurde lähed.
- Püüa mitte oletada, et sa tead, mida veebisait, lugu või pilt tähendab. Palu lastel seda ise näidata ning siis kirjeldada (“Miks sulle see meeldib?”, “Mis selles head on?”).

Lisamaterjalid

Graue, M. E., & Walsh, D. J. (1998). *Studying Children in Context: Theories, Methods and Ethics*. Thousand Oaks: Sage.

Livingstone, S., and Lemish, D. (2001). Doing comparative research with children and young people. Raamatus S. Livingstone & M. Bovill (toim.), *Children and Their Changing Media Environment: A European Comparative Study* (pp. 31-50). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Paus-Haase, I., Süß, D., & Lampert, C. (2001). Kinder als prägende Akteure neuer Kommunikationskulturen. Reflexion adäquater methodischer Zugriffe (Children as Main Players of New Communication Cultures. Reflections of an Adequate Methodologically Approach). Raamatus U. L. Maier-Rabler, Michael (toim.), *Kommunikationskulturen zwischen Kontinuität und Wandel. Universelle Netzwerke für die Zivilgesellschaft (Communication Cultures Between Continuity and Change. Universal Networks of Civil Society)*. (pp. 317-332). Konstanz: UVK-Medien.

Näide heast praktikast

9-11aastaste fookusgrupi intervjuul saime lapsed internetist kõnelema muinasjutu abil. Muinasjutt rääkis tulnukast, kes on jälginud inimesi Maal väga tähelepanelikult. Tulnukal oli võimalus kõike näha, kuid kohtudes fookusgrupis olevate lastega, on tal esimene võimalus küsida küsimusi selle kohta, mida ta on näinud. Tulnukas tahab teada, mis asi on internet ja lapsed peavad talle seda seletama. Lugu jutustatud, asetasi uurijad suure tüki paberit lauale ja andsid igale lapsele värvilise vildika. Paberi keskel oli pisike roheline tulnukas ning tulnuka ümber kõnemullid. Lastel paluti täita kõnemullid vastustega küsimustele, mis asi on internet, kus seda kasutatakse, mis on parim ja halvim asi interneti juures, mis on huvitavat või igavat interneti juures. Hiljem toimus diskussioon, kus küsiti lastelt nt reeglite kohta interneti kasutamisel (Sonia Livingstone, Suurbritannia).

Uurija eksimus

Küsites inimestelt nende internetikasutuse kohta, olen sageli leidnud, et kasulik on anda näiteid konkreetsetest terminitest või internetilehekülgedest, mida intervjuueritav võiks

külastada. Eesmärgiks on seejuures julgustada intervjuueeritavaid mitte jääma üldsõnaliseks ning vastama rohkem detailset. Ükskord oli tarvis intervjuuerida noortegruppi saamaks teada, kuidas nad kasutavad interneti muusika kuulamiseks. Andsin intervjuuerides palju näiteid muusikastiilidest ja bändidest, keda nad võiksid internetist otsida. Oletasin näiteks, et kui keegi tahaks leida Boyzone'i muusikat internetist, kuidas ta seda leiaks. Mind huvitas eelkõige nende interneti kasutamise oskused (kas nad suudavad interneti meelelahutuslikest portaalist paremini infot leida kui koolitööks). Kahjuks oli aga minu näitena toodud bänd juba mõned aastad moest läinud ning ühe lihtsa küsimusega kaotasid sideme grupiga, mida olin pikka aega üles ehitanud. Esitatud küsimus tegi neile nalja, kuid kutsus esile ka põlgust, meenutades, et ma olen täiskasvanu, kes ei kuulu nende maailma. (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

Uurija kogemus: telefoniintervjuude ja kirjaliku vastamise kasutamine pikemat kommenteerimist nõudvate küsimuste korral

Kvalitatiivsed küsimused nõuavad mõnikord mõtlemisaega ja meenutamist. Viisin läbi küsitluse kahe grupiga, mis koosnes nii valik- kui ka jutustust nõudvatest vastustest. Esimese grupi liikmetele helistasin, teisele saatsin internetipõhise küsimustiku. Valikvastustega küsimused said mõlemal juhul täidetud. Jutustavad või kommenteerimist nõudvad küsimused jäid mitmel korral telefoniintervjuus vastuseta. Järeldan, et vastajatele on mõttekas anda aega ja ruumi, et heita pilk oma sisemusse ja otsida neid mälestusi, aistinguid ja mõtteid, mis küsimusele vastamiseks sobivad. Telefoni teel küsitlemisel ei pruugi mõni intervjuueeritav kohe oma vastuseid kokku koguda või ei oska kramplikult midagi öelda. Seega, võrreldes telefoniintervjuuga saab (täiskasvanud) vastajatelt efektiivsemalt rikkalikke ja sisutihedaid arvamusi just kirjaliku küsitluse kaudu. (Triin Mahlakõiv, Eesti)

KKK 16. Millised on parimad viisid ankeetküsitluse küsimustiku koostamiseks?

Milles on küsimus?

Ankeetküsitluse küsimustiku koostamine nõuab hoolt ja tähelepanelikkust, alustades kujundusest ja sõnastusest, lõpetades küsitluse läbiviimise ja protsessi salvestamiseni, eriti siis kui vastajad on lapsed. Vastused peavad olema reliaablid (s.o tagama mõõdetavuse võrreldavates situatsioonides) ja valiidsed (s.o vastama sellele, mille mõõtmiseks nad on mõeldud). Hea küsimustik maksimeerib küsimusele antud vastuse ja küsimuse esitamisega saavutada tahetava eesmärgi suhte (faktid, arusaamad, kogemused jne).

Tavapraktika

- Kui uurimuse eesmärgid on täpselt sõnastatud, peavad esitatavad küsimused olema selged.
- Peaaegu kõik küsimused küsimustikus peavad olema standardiseeritud vormis nii küsimuse kui vastuse osas, et vastused oleksid kergelt võrreldavad ja et laps saaks vastuseid anda usaldusväärselt.
- Iga osa juures tuleb välja tuua, kas lubatud on üks või mitu vastust. Püüa teatud tüüpi informatsiooni koguda läbivalt ühtemoodi (Dillmann, 2000) ja anna vastuseks piisavalt ruumi.
- Küsida saab kinniselt (ehk on antud ette nimekiri aktsepteeritavatest vastustest) või avatult (etteantud vastuseid pole). Kuigi avatud küsimused võimaldavad uurijal saada ettenägematuid vastuseid või vastuseid vastaja oma sõnadega, võtab neile vastamine rohkem aega. Pealegi annavad suletud küsimused analüüsi seisukohalt kasulikumaid ning usaldusväärsemaid andmeid.
- Tavaliselt on vastusevariantides nõustun/ei nõustu küsimused (neid eelistatakse jah/ei küsimustele) ja neile vastuste saamiseks kasutatakse skaalat. Enamasti piisab viiepunktilisest skaalast ning negatiivset poolust tähistab number 1 ja positiivset 5: nt – “üldse ei nõustu”, “ei nõustu”, “nõustun osaliselt”, “nõustun”, “nõustun täiesti”.

Lõksud, mida vältida

- Vormistuse ja sõnastuse ebatäpsusi tuleb vältida eriti siis, kui kasutatakse isetäidetavat küsimustikku (tavaline laste uurimisel). Isetäidetavate küsimustike juures on vormistus isegi olulisem kui teiste andmete kogumistoimingute puhul, sest sel juhul pole õpetatud intervjuerijaid, kes juhendaksid ja julgustaksid vastajaid.
- Isetäidetav küsimustik töötab kõige paremini, kui see ei vaja täiendavaid selgitusi, kui kasutatakse ainult kinniseid küsimusi ja kui kasutatakse vähe erinevaid küsimuse formaate (et vältida segadust). On oluline, et kõik vastajad tõlgendaks küsimusi ühtmoodi, seega peaks vältima kahetähenduslikke sõnu või sõnu mida saab mitmeti mõista.

- Küsimustik on kehvasti koostatud, kui see on segane, annab liiga palju juhiseid või ei jäta küsimuste vahele piisavalt ruumi. Paigutus peaks selgelt eristama juhised, küsimused ja vastusevariandid.
- Keerulised küsimuse vahelejätmise võimalused (juhud, kus edasised küsimused sõltuvad antud vastustest) on levinud viga ja neid peaks kasutama minimaalselt (kui võimalik, kasutage nooli ja kastikesi, mis juhendavad edasi minema ilma sõnalise juhendamiseta).
- Kui uurijal ei õnnestu küsimustega luua vestluslikku stiili, võivad lapsed jääda nii kontekstist kui uurimuse peamisest probleemist kaugeks. Toon peaks olema siiski neutraalne, mitte hinnanguline ega patroniseeriv.
- Iga küsimuse juures peab mitmemõtteliste sõnade tähendus olema selgitatud. Samas peavad küsimused olema lühikesed ja lihtsad. Pikad ja keerulised küsimused on lihtsalt jagatavad mitmeks lühikeseks ja lihtsaks küsimuseks. Teisalt muudab mitme küsimusega lähenemine küsimustiku pikemaks, mis võib viia mittevastamiseni, seega peaks kaaluma, milline on õige küsimuste arv.
- Kui teadmiste mõõtmine pole küsimuse mõte, peaks heaks mõõtmiseks olema kõigil vastajatel võimalus vastata küsimustele omast kogemusest lähtuvalt. Peab olema piisavalt selgitatud, milline on adekvaatne vastus.
- Proovi vältida tugevaid negatiivseid sõnu (keelama, tõkestama, vastanduma).
- Proovi vältida pikka vastuste nimekirja, et mitte ajada vastajat segadusse.
- Kui osalejad on lapsed, peaks üldiselt vältima pikki küsimustikke. See võib väsitada ning vähendada vastamist või isegi mõjutada vastuste täpsust.

Küsimused, mida arvesse võtta

Miks jäid pilootuuringus mõned küsimused vastamata? Kas kõiki vastusevariante on õigesti kasutatud? Kas mõned vastused viitavad vastusevariantidele, mida võiks parandada? Kui kaua kulus küsimustiku täitmiseks aega? Kas kõik vastajad said aru, mida neilt nõuti? Kas kõik küsimused on vajalikud? Mida tegelikult iga küsimusega mõõdetakse ning, kuidas andmeid analüüsitakse?

Lisamaterjalid

Fowler, F. J. (1993). *Survey Research Methods* (2nd ed.). Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.

Frey, J. H. (1989). *Survey Research by Telephone* (2nd ed.). Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.

The SAFT (Safety Awareness Facts and Tools) Project. *SAFT 2006 Parent and Children survey. 2004-2006*. Norwegian Action Plan for Children, Youth and the Internet and the European Commission Safer Internet Action Plan: Norwegian Media Authority.

UK Children Go Online Project. *UK Children Go Online: Emerging Opportunities and Dangers*. London: London School of Economics and Political Science. Project website: <http://www.children-go-online.net>

Näide heast praktikast

Ankeetküsimustiku koostamise kuldne reegel on küsida endalt kolm küsimust: a) kas respondent saab küsimusest aru?; B) kas respondent on võimeline küsimustele vastama?; c) kas respondent on valmis küsimusele vastama? Tuleb olla ettevaatlik üldkasutatavate sõnade/väljendite kasutamisel. Belson (1981) avastas, et tema uuringus olnud küsimuse “Kui suure osa sinu õhtusest telerivaatamisest moodustavad uudistesaated?” puhul tõlgendas umbes veerand vastajaist “suurt osa” kui “suhet”, “osakaalu”. Umbes kolmandik nägi seda kui kogust, nt “kui kaua”, “mitu tundi”, “kui sageli”. Seega püüa vältida sellised üldiseid sõnu või püüa olla nii täpne kui võimalik, mida sa plaanid küsida. (Bojana Lobe, Sloveenia)

Uurijate kogemused

Peamiselt aja ja eelarve piirangute tõttu koostasime küsimustiku ja viisime pilootuuringu läbi uurija kodumaal (Belgias), mitte selles riigis, kus tegelikult andmete kogumine toimuma pidi (Tšiili). Pilootuuring viidi läbi esimese aasta bakalaureuse tudengite seas, kuigi sihtrühmaks olid tegelikult koolilapsed. Selle tulemusel polnud ingliskeelsest küsimustikust kasu paljastamiseks põhilisi probleeme (nt keeleküsimused hispaaniakeelses variandis). Pealegi, ja arvatavasti tänu sellele, et me viisime küsitluse läbi vanemate õppurite seas, ei suutnud me õigeaegselt avastada, et küsimustik oli keskkooliõpilastele liiga pikk (Veronica Donoso, Belgia).

Kvantitatiivse uuringu läbiviimisel selgus, et ankeedis oli kasutatud liiga palju erinevaid küsimuse formaate. Nii saadi küll uurimisküsimuste seisukohast olulisi ja vajalikke andmeid, kuid analüüsi käigus osutus seoste väljatoomine erinevate aspektide vahel praktiliselt võimatuks. Küsimused ja vastused ei olnud piisavalt standardiseeritud ja andmed ei võimaldanud usaldusväärset võrdlust (nt olid vastuste skaalad liiga erinevad). Selle tulemusena oli saadud andmestik piiratud ning polnud võimalik luua tüpoloogiaid. Kogemusest johtus väärtuslik õppetund, et alati tuleb küsimustiku koostamisel pöörata detailset tähelepanu sellele, et ühe teema/uurimisküsimuse raames oleksid vastuste skaalad ühildatavad ning küsimused-vastused standardsed. Põhjalikult tuleb läbi mõelda, mil viisil ja mis meetodeid kasutades saadud vastuseid analüüsitakse. (Astrid Raja, Eesti)

Omast uurimiskogemusest julgen rõhutada, et küsimuste järjekorda ja esitamiskiisi ankeetküsitluse puhul on raske üle tähtsustada. Ühe väikesemahulise uurimuse käigus pidin ise kogema, kuidas uurijale erinevatena näivad küsimused võivad vastaja jaoks olla problemaatilised. Seetõttu on otstarbekas väga sarnaseid või sarnaste vastusevariantidega küsimusi mitte järjest paigutada. Kui vastaja peab avaldama samal skaalal arvamust 1-2 korda, teeb ta seda veel püüdlikult, ent juba kolmanda skaalakorduse puhul tekkis minu kogemuse põhjal vastajal küsimus: “Ma ju juba vastasin sellele küsimusele, miks mult sedasama asja jälle küsitakse?” Sellist olukorda oluks võimalik vältida, paigutades need küsimused üksteisest eraldi või võimaldades vastamisel kasutada mõnda muud skaalat. Antud juhul muutus küsimuste kehva paigutuse tõttu küsitavaks, kas vastajad üldse eristasid nüansse küsimuste sõnastuses, ja seetõttu olid tulemused ka väga raskesti analüüsitavad. (Eliis Vennik, Eesti)

KKK 17. Kuidas ma järjestan ankeedi või intervjuu küsimused?

Milles on küsimus?

Küsimused peavad olema struktureeritud viisil, mis võimaldab sujuvat suhtlust intervjuuerija ja vastaja vahel, säilitab intervjuu neutraalse tooni ning aitab vastamisele kaasa.

Tavapraktika

- Küsimustik peaks olema jaotatud sektsioonideks, mis hõlmavad konkreetseid teemavaldkondi ning mis teineteisele järgnevad. Esimesed küsimused peaksid olema huvitavad/kergesti vastatavad.
- Küsimustik võiks alata lühikese tutvustava tekstiga, jätkuda mõnede lihtsate soojendusküsimustega ning hiljem võiksid tulla rasked küsimused. Lõpetuseks võiks küsida tavapäraseid demograafilisi küsimusi.
- Küsimustikus ühelt teemalt teisele liikudes anna ülemineku lausungeid, et tagada intervjuu vestluslik toon ning hõlbustada vastajal teemavahetuse mõistmist. See aitab küsimustikust ühtse terviku luua.
- Kontakti saamiseks on sissejuhatus on kriitilise tähtsusega, eriti laste intervjuerimisel.
- Küsimuste blokkides peaks liikumine toimuma üldisematelt konkreetsematele küsimustele.
- Küsimuste järjekorral on mõningane mõju vastaja tõrkumise puhul. Seega on uurija otsustada, mis järjekorras küsimused tulevad ja kuidas kasutatakse üleminekulauseid.

Lõksud, mida vältida

Suurim viga, mida laste intervjuerimisel võib teha, on küsida algusest peale küsimusi, mis nõuavad vastamisel suurt pingutust. Probleemaatilised on ka üksikud teemavaldkondlikud küsimused (nt ilma järgnevate teemakohaste küsimusteta). See vähendab kogutud andmete usaldusväärsust.

Lisamaterjal

Fowler, F. J. (1993). *Survey Research Methods*. (2nd edn.). Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.

Uurijate kogemused

Semi-struktureeritud intervjuudes juhtub sageli, et lapsi/alaealisi inspireeritakse rääkima mingil teemal (intervjuu teemadega ning teiste kommentaaridega seondult) ning oma kogemusest. Oluline on jätkata suunda muutnud ideelennuga ning seejärel saada tagasi etteantud joone peale. Isegi kui uus jututeema hõlmab midagi, mida intervjuuerija kavatses puudutada hilisemas küsitlemise osas, on oluline jätkata intervjuueritava(te) inspiratsioonipuhangut. Seejärel minna tagasi kavandatud mõtte juurde. See on väsitav

strateegia, kuna intervjuerija peab olema kogu aeg valvel ning suutma omada ülevaadet. Aga see tasub ära. (Gitte Stald, Taani)

Oma bakalaureusetöö süvaintervjuu küsimused järjestasin erinevaid aspekte järgides. Esmalt jälgisin seda, et alguses oleksid teemasse sissejuhatavad küsimused, mis viiksid intervjueritava nii-öelda õigele lainele ja garanteeriksid selle, et intervjueritav saaks teemast õigesti aru. Küsimused olid peamiselt assotsiatsioonide tekkimise ning seoste leidmise kohta. Kui intervjuusid läbi viisin, siis mitmel korral aitas teema sissejuhatavate küsimuste abil läbimõtlemine intervjueritaval paremini aru saada sellest, mis kontekstis uurija küsimusi küsis. Seejärel järgisin teemasid, mis olid püstitatud uurimisküsimuste all. See võimaldas intervjuudes järgida ühtset ülesehitust. Teemad olid reastatud nii, et oleks lihtne ning sujuv liikuda ühelt küsimuselt teisele. Sealjuures oli arvestatud ka sellega, et kui intervjueritav liikus ise teemale, mis oli intervjuukavas hiljem tulemas, siis oli võimalik sellele teemale vastavate küsimuste komplektiga liikuda ning nende läbivõtmisel eelmise teema juurde tagasi pöörduda. Süvaintervjuu küsimustiku loomisel tegin viimases järgus prooviintervjuu, mille abil sain anda viimase lihvi küsimuste järjekorrale ning nende sõnastusele. Kokkuvõttes on minu hinnangul peamine intervjuu juures see, et intervjueritav saaks teemast aru ning teema areneks loogilist struktuuri järgides, välistades segaduse ja küsimustest mittearusaamise, ja et uurija oleks professionaalne ning suudaks ootamatutele olukordadele reageerida. (Piret Pärn, Eesti)

Puutusin intervjuu kava koostamise ja küsimuste järjestamisega kokku oma bakalaureusetööd tehes. Viisin läbi 10 semistruktureeritud informandi-intervjuud. Nende käigus õppisin, et:

- Kohe intervjuu alguses tuleb teha sissejuhatus ja saada intervjueritav küsimuste/valdkonna lainele. Ilma korraliku ning konkreetse sissejuhatus ja algusküsimuseta võib ta ise nõ ohjad haarata ja jääda pikalt vestlema näiliselt teema piirides millestki, mis uurimustööd tegelikult edasi ei vii.
- Intervjuu alguses peavad olema sissejuhatavad lihtsad küsimused, millega intervjueritav üles soojendada ja teema üle mõtlema panna. Edasi tasub liikuda üldiselt järjest konkreetsemate küsimuste juurde.
- Kui intervjueritav ei oska vastata mõnele küsimusele, tasub see uuesti teiste sõnadega üle küsida. Kui ta ka pärast paari ümbersõnastamist või lahtiseletamist ei oska vastata, tasub see küsimus kõrvale jätta ja hiljem selle juurde tagasi tulla. Sel moel saab küsimus veidi "settida" ja võib hiljem siiski vastuse saada.
- Intervjueritaval tasub lasta rääkida, isegi kui ta läheb juba otsapidi järgmise alateema juurde. Sel viisil toimides tekib loomulikum arutelu või dialoog. Ühtlasi saab niimoodi kindlalt selle info kätte, mida intervjueritav soovis rääkida. Hiljem sama küsimuse või teema juurde tagasi tülles ei pruugi ta enam oma poolelijäänud mõtet mäletada. Intervjuu kava juurde saab vajadusel alati naasta, sest see on küsitljal ees. Selle oskuse valdamine eristabki minu hinnangul väga häid intervjuerijaid keskpärastest. (Heikko Gross, Eesti)

KKK 18. Mis on head nõuanded lastele suunatud ankeedi küsimuste sõnastamiseks?

Tavapraktika

Urijad tunnustavad järgnevate soovitude väärtust:

- Tee küsimused võimalikult lühikesed. Küsi üks küsimus korraga.
- Katseta küsimusi enne küsimustiku lõpetamist, et tagada laste arusaamine sinu küsimusest ja et vastusevalikud sobivad nende vastustega.
- Palu lastel vastata jaatavatele, mitte eitavatele väidetele (läbi eituse sõnastatud väidetele vastamine on kognitiivselt keeruline ülesanne).
- Alati tasakaalusta positiivsete (nt nõustun, nõustun väga) ja negatiivsete vastuste (nt ei nõustu, ei nõustu üldse) valikud.
- Lapsi võib rahustada, kui juhataid väite sisse näiteks nii: “Mõned lapsed nõustuvad sellega, mõned mitte. Mida sina arvad?”.
- Alati eralda skaala keskkoh (nt “osaliselt nõustun, osaliselt ei nõustu”) “ei tea” vastusest ja taga, et ka “ei tea” vastus saaks antud, kui respondent nii vastata tahab.
- Hoiakuliste küsimuste korral mõtle hoolikalt, kas soovid, et laps vastaks laste nimel üldiselt või ainult iseenda eest.
- Muuda mõne küsimuste suunda, et vältida vastuste kallutatust: nt kui vastus “jah” mõnele küsimusele tähendab, et sulle meeldib internet ning vastus “jah” teistele küsimustele tähendab, et sulle see ei meeldi, võib küsimuse suuna ümberpööramine vähendada laste kalduvusest esitatud väidetega nõustuda tulenevat mõju uurimuse tulemustele.
- Kui vastuste variantideks on loetelu (nt meediakasutus, tegevuste nimekiri), lõpeta see alati variandiga “muu”. Kui sul on ressursi neid käsitsi kodeerida, palu lapsel täpsustada, mis “muu” on.

Lõksud, mida vältida

Eelnevates soovitudes toodud lõksud on implitsiitsed ja põhimõtteliselt samad nii laste kui täiskasvanute puhul. Kui küsimustik on liiga keeruline või segadusse ajav, kasutab keerulisi sõnu, sisaldab ebasobivad vastusevalikud, ei paku “ei tea”, “muu” või “ma ei soovi vastata” variante kus vaja, küsib suunavaid küsimusi jne, ei pruugi sa seda enne mõista, kui pead vastuseid analüüsima. “Ei tea”, “muu” või “ma ei soovi vastata” võib tõsta andmete kvaliteeti, kuna see vähendab vaikimisi (või eksitavaid) valikuid. Kui uuring viiakse läbi, andes lastele küsimustik ja kirjutusvahend selle iseseisvaks täitmiseks, annavad nad ebameeldivatele või raskesti arusaadavatele küsimustele ebaviisakaid vastuseid! Suur kogus puuduolevaid andmeid annab märku, et oled midagi valesti teinud.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kas see on teema, mida saab käsitleda hästi just läbi uuringu? Kas sa tead, milliseid vastuseid lapsed tõenäoliselt annavad? Kas sa oled teinud pilootuuringu ja kas sa tead, kui kaua see

aega võtab? Kas noorte laste puhul on keegi juures, kes aitaks neil küsimustele vastata? Kas seda teemat peaks hoopis käsitlema kvalitatiivse meetodiga? Kui küsid avatud küsimusi, kas oled kindel, et sul on vahendeid vastuste kodeerimiseks?

Lisamaterjalid

Fowler, F.J. (1993). *Survey Research Methods* (2 ed.). Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.

Frey, J.H. (1989). *Survey Research by Telephone* (2 ed.). Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.

Näited headest hoiakuküsimustest

- Uuring *UK Children Go Online* sisaldas internetti vähe või üldse mittekasutavatele inimestele küsimusi nagu: “Kui palju sa nõustud või ei nõustu”, et “Ma kaotan, kui ei kasuta internetti ja e-posti (rohkem)”; “Ma võin leida kõik, mida vajan, raamatutest”; “Internet aitab inimestel elus edasi minna”; “Ma tunnen end mõnikord kõrvalejätuna, kui mu sõbrad räägivad internetist”; “Internet teeb inimestega ühendusehoidmise kergemaks”; “Ma tahaksin tulevikus internetti rohkem kasutada”. Vastusevalikud: Nõustun väga / Nõustun vähe / Ei nõustu ega ole ka vastu / Ei nõustu / Ei nõustu üldse / Ei tea.
- Interneti *Parents & Teens 2004* uuring: “Kas sa nõustud või ei nõustu või ei tea” (NB! Skaala keskpaika ei pakutud), et “Kui laps ei kasuta kooli mineku ajaks internetti, jääb ta eakaaslastest maha”; “Enamik teismelisi ei ole piisavalt ettevaatlikud enda kohta käivat informatsiooni internetis jagades”; “Teismelistel, kes kasutavad internetti, et hoida ühendust sõpradega, on parem sotsiaalne elu kui teismelistel, kellel puudub internet, et seda teha”; “Teismelised raiskavad internetis palju aega, samas kui nad võiksid teha olulisemaid asju”; “Internet aitab lastel koolis paremini toime tulla”; “Paljud tänapäeva teismelised kasutavad internetti, et petta koolitöös”; “Enamik teismelisi teevad internetis asju, mida nad ei taha, et nende vanemad teaksid”.
- 2005. aasta *National Center for Missing and Exploited Children* (Kadunud ja väärkoheldud laste riiklik keskus) uuring (Finkelhor, 2006) küsis lihtsa küsimuse: “Kui oluline on internet sinu elus, skaalal 1 kuni 5, kus 1 ei ole üldse oluline ja 5 on tohutult oluline?”. (Vahemik 1-5) Ei tea / Ei ole kindel / Keeldus / Ei ole võimalik kindlaks teha / Ei sobi. (Sonia Livingstone ja Panayiota Tsatsou, Suurbritannia)

Uurija eksimus

Oma mobiiltelefone käsitlevas küsimustikus taipasin, et ei ole hea, kui ühel ja samal küsimusel on mitu alaküsimust, see ajab vastajad segadusse. Nt küsimus mobiilikaamera kasutamine kohta oli jaotatud 14 alaküsimuseks, mis vahel vastajat segadusse ajasid. Õppetund on, et tuleb teha vähem küsimusi ja mitte liiga palju alaküsimusi. Iga alaküsimus peab olema sõnastatud nii, et see ei jätaks ruumi valesti tõlgendamiseks või muutlikele vastustele. (Liza Tsaliki, Kreeka)

KKK 19. Kuidas peaksin viitama laste meediategevustele?

Milles on küsimus?

Et kindlustada laste *online*-tegevuste uurimise valiidsus, tuleb tagada, et uurijad ja lapsed aduvad ja kasutavad mõisteid ning küsimusi samas tähenduses.

Tavapraktika

Enne uuringu algust on oluline pilootuuringu läbiviimine (tavaliselt kasutatakse selleks kvalitatiivseid meetodeid nagu intervjuud või fookusgrupid), et leida tegevused ja meediatehnoloogiate ulatus, mida lapsed kasutavad, ning et teada saada, milliste mõistetega nad neid nimetavad. Lastel küsitlemisel peab eriti ettevaatlik olema kasutatavate terminite seletamisel ning täpselt kontrollima, mida lapsed oma sõnadega mõtlevad. Eriti oluline on see väiksemate laste puhul. Nt küsimuses: “Kas sa oled päriselus kokku saanud võõrastega, kellega sa esimest korda kohtusid Internetis?” tuleb valiidsuse vastuse jaoks selgitada, mida mõeldakse mõiste “võõras” all.

Löksud, mida vältida

Arvata, et lapsed mõistavad ja tõlgendavad uurijaga sarnaselt igapäevast keelt, nagu “võõras” ja “uus meedia” uuringuküsimustes.

Uuringu intervjuus puudub variant “muu” või “mida sa arvad” küsimus, et tabada terminid, mida laps ise eelistab.

Lisamaterjalid

SAFT (Safety Awareness Facts and Tools) *Project*. SAFT 2006 Parent and Children survey. 2004-2006: Norwegian Action Plan for Children, Youth and the Internet and the European Commission Safer Internet Action Plan: Norwegian Media Authority. Vt: Save the Children Norway (Redd Barna) aruanded. <http://www.reddbarna.no/default.asp>

Uurija eksimus

Representatiivses üleriigilises SAFT-uuringus oli üle 100 uurimisküsimuse, millele lapsed pidid vastama isetäidetavas küsimustikus. Küsimustikule lisati filtrid, millest üks eristas need, kes kasutavad vestlusteenuseid, eesmärgiga küsida neilt rohkem süvitsiminevaid küsimusi teenuste kasutuse ja kogemuste kohta. Lastel, kes ei vastanud jaatavalt küsimusele “Kas sa oled kunagi internetis vestelnud (*chatted*)?”, paluti järgnevat 12 küsimust vahele jätta. Tulemusi analüüsid sai selgeks, et laste arv, kes väitsid, et nad kasutavad vestlusteenuseid, oli palju väiksem, kui uurijad eeldasid varasemate aruannete ja ettevõtete internetiliikluse andmete põhjal. Miks? Paljud lapsed ei pidanud MSN Messengeri – kõige populaarsem vahend otsesuhtluseks 2006. aastal – kui “*chat*” (vestlemine), vaid kui lihtsalt “*messenger*” (sõnumivahetaja), mistõttu nad ei vastanud järgnevatele *online*-kommunikatsiooni puudutavatele küsimustele. Asi ei ole lihtsalt semantikas. (Elisabeth Staksrud, Norra)

Näited heast praktikast

- SAFTi laste küsimustik sisaldas mitmeid tegevusi, millega lapsed võivad internetis tegeleda. Need olid sõnastatud kõnekeeles, kasutades mitte-kattuvaid termineid, kirjas oli ka “muu” vastusevariant (mõned uurijad palusid respondentidel “muud” täpsustada ja lubatud oli ka mitme variandi valimine):

“Mida sa internetis teed?” ROHKEM KUI ÜKS VASTUS

- Valikvastused: Vestlemine jututubades / MSNi kasutamine / E-post / Kodutöö tegemine / Info saamine muuks kui koolitööks / Internetis mängude mängimine / Surfamine oma lõbuks / Šoppamine või ostude tegemine / Muusika allalaadimine / Isikliku veebilehe tegemine / Info või piltide avaldamine / Tarkvara allalaadimine / Pornograafia vaatamine / Fännilehekülgede külastamine / Hobilehekülgede külastamine (kudumine, kassid, mudellennukid jne) / Uudiste lehekülgede külastamine (ajalehed, *online*-uudisteagentuurid jne) / Muud asjad / Ei tea.
- Pew interneti uuring *Parents, Kids and Internet 2001* püüab vältida kallutatust n-ö sotsiaalselt soovitud vastuste poole: “Nüüd on mul mõned küsimused asjade kohta, mida SINA teed, kui *online*’i lähed. Mitte kõik pole neid asju teinud. Palun ütle, kas sa teed neist midagi või mitte.”
- Ofcomi meediakirjaoskuse uuringus (Ofcom, 2006) on teistsugune nimekiri valikvastustest ja ta püüab samuti tuvastada laste peamisi tegevusi, küsides: “Mõeldes sellele, mida sa teed, kui kasutad internetti, siis mille jaoks nimetatutest sa internetti kasutad?” LOE VALJULT – VÕIB OLLA MITU VASTUST “Ja milliseid neist sa kasutad peamiselt?” KODEERI KUNI KOLM VASTUST.

Vastusevalikud: E-post / Jututoad / Sõnumivahetus (MSN Messenger, AOL Messenger jne) / Veebilogide lugemine või kirjutamine / Blogimine / Veebilehtede loomine ja värskendamine / Koolitöö / Kodutöö / Spordiuudised / Asjade otsimine kellegi teise jaoks / Kuulsused, meelelahutus uudised / Mängude mängimine / eBay jt oksjonite lehed / Muusika allalaadimine / Kohalike ja rahvusvaheliste uudiste lugemine / Raadio kuulamine / Telekavade kodulehed / Muu (KIRJUTA)

- 2005. aasta riiklikus uuringus, mis viidi läbi USAs kadunud ja väärkoheldud laste riikliku keskuse (National Center for Missing and Exploited Children) poolt (Finkelhor, 2006), pandi nimetatud tegevused möödunud aasta konteksti, väites: “Enamik küsimusi küsivad asju, mis juhtusid möödunud aastal. Esmalt on mul mõned küsimused selle kohta, mida sa teed, kui kasutad internetti. Kas oled möödunud aasta jooksul kasutanud Internetti, et...” (Loe nimekirja) [1=jah, 2=ei, 97=ei tea/pole kindel, 98=keeldun vastamast/pole kindlakstehtav, 99=ei ole kasutatav]: Veebilehtede minemine / E-posti kasutamine / Sõnumivahetus (*Instant Messaging*) kasutamine / Jututubade kasutamine / Mängude mängimine / Koolitöödeks / Muusika, piltide või videote allalaadimiseks dokumentide jagamisprogrammide nagu Kazaa või Bear Share / *Online*-päeviku või blogi kasutamine / *Online*-kohtingute või romantikalehtede kasutamine. (Panayiota Tsatsou, Suurbritannia)

KKK 20. Kuidas kohandada andmekogumise meetodid erinevatele vanusegruppidele?

Milles on küsimus?

Oluline on eristada, mida sa tahad lapselt küsida sellest, kuidas sa seda küsid. Kuidas sa küsid, sõltub sellest, kui vanad lapsed on – nende kompetentsist küsimuste mõistmiseks ja väljendusoskusest.

Kui lapsed arvavad, et küsimus on mõeldud vanematele lastele kui nemad ise, võivad nad ikkagi anda vastuse, kuid vastus võib olla kasutu. Kui nad arvavad, et küsimus on mõeldud noorematele kui nemad ise, võivad nad tüdineda või anda tahtlikult rumalaid vastuseid.

Probleem on oluline, et tagada saadavate andmete reliaablus ja valiidsus. Samuti on oluline, et last koheldaks austusega.

Tavapraktika

- Lastega töötavad uurijad viivad üldiselt läbi pilootuuringu, suunates küsimused vanusegruppidele, keda nad soovivad uurida. Ainult hoolikalt koostatud pilootküsimuste puhul (uuringu/vaatluse või intervjuu jaoks) võib olla kindel, et lapsed mõistavad teie küsimust ja suudavad oma vastuseid väljendada.
- Kvalitatiivsete meetodite puhul võib keelt ja lähenemist kohandada uurimise käigus, eeldusel, et uurijal on lastega töötamise kogemus.
- Küsimustike puhul võivad nooremad lapsed vajada lihtsamat ja lühemat versiooni, nt 20 minutit on 7-aastasele pikk aeg vaikselt istuda. Enamik uurijaid ei küsi aja kasutamise kohta lastelt, kes on nooremad kui 9 aastat.
- Paljud uurijad kasutavad küpsusastme tuvastamisel koolide vanusekategoriaid (algkooli lapsed, põhikooli lapsed, keskkooli lapsed jne), kuna need annavad infot sõltumatuse astmest.
- Sirgjoonelist küsitlust võib täiendada kiirete ja ergutavate materjalidega (Bragg, 2007).

Mõned näited:

- vastuolulised või representatiivsed seisukohad/väited, et ärgitada vastureaktsioone. Näiteks McCallum et al kasutasid nelja “väidete kaarti” lastega vanuses 6-11. (McCallum, Hargreaves, & Gipps, 2000)
- fookusgruppides võib kasutada värvikaarte, et pääseda ligi tunnetele (Bragg, 2007), sest erinevad värvid kutsuvad esile erinevaid emotsioone ja see võib olla huvitav viis rääkida positiivsetest ja negatiivsetest aspektidest. (De Bono, 2000)
- ajateljed – lapsed joonistavad ise või saavad ajatelje, kuhu märgivad projekti, ajaperioodide, oma elu jms head ja halvad hetked. Need võivad võtta “enesekindlusjoonte” vormi, mis näitavad, kuidas inimese enesekindlus on projekti käigus muutunud või mida nad enne ei suutnud, kuid nüüd suudavad. (Bragg, 2007)
- edetabeliharjutused: lastele antakse tegevuste või teemade kohta käivad kaardid või fotod, mida nad tähtsuse järjekorda seavad (ibid).

Lõksud, mida vältida

- Uurijal võib olla kiusatus erinevas vanuses lapsi kaasata samasse gruppi, nt teha fookusgrupp lastega vanuses 7-10, kuid see on sobimatu grupp, sest nooremad lapsed võivad tunda hirmu, samas kui vanemad võivad tunda end solvatuna.
- Nooremate ja vanemate laste tunnetuslikku võimet peab hoolikalt silmas võtma – ära küsi noorematelt lastelt küsimusi, mis sisaldavad topelt eitust (nt: kas sa nõustud või ei nõustu, et mõnede laste ligipääsmatus internetile on probleem); eetiliselt on oluline mitte tutvustada “täiskasvanute” ideesid (nt pilte seksuaalsest vägivallast) lastele, kes pole kogenud seda oma igapäevaelus.
- Pidage meeles, et kuigi teismelised võivad teie küsimust hästi mõista, on nad kaaslaste juuresoleku suhtes tundlikud ning võib olla on parem neid intervjuuerida üksi.

Lisamaterjalid

Bragg, S. (2007). *Consulting Young People: A Review of the Literature Creative Partnerships*. London. <http://www.creative-partnerships.com/content/gdocs/cyp.pdf>.

The Methodological Issues Report D4.1 sisaldab laiendatud diskussiooni kui meetodi, mis on arendatud täiskasvanutele, seda saab kohandada lastele, kuid selleks tuleb arendada selge meetod (Lobe et al., 2007).

Vaadake Portugali (Ponte & Malho, 2008) küsimustikku *EU Kids Online* veebisaidilt kui näidist piltidega lapsesõbralikust küsimustikust.

Näited heast praktikast

Uuringut läbi viima hakates kohtusin eelnevalt õpetajatega, kes väitsid, et küsimustikud noorematele lastele peavad olema väga lihtsad ega tohi sisaldada avatud küsimusi, sest ehkki lapsed oskavad juba lugeda, on kirjutamine veel keeruline. Noorematele lastele mõeldud küsimustikus oli igal leheküljel üks küsimus, mida abistas joonis. 4. klassi õpilastele mõeldud küsimustikes olnud avatud küsimused võtsin 1. klassi laste küsimustikest välja. 1. klassi laste puhul seletas õpetaja ülesannet ja luges küsimused valjusti ette, oodates, et igaüks vastab. Raske oli hoida neid hõikamast oma vastuseid ja tegemast ääremärkusi, aga üldiselt tundusid nad arvestavat sellega, et nende vastuseid ei kopeerita – nad hoiatasid üksteist selle tegemise eest. Grupiintervjuudes olid lapsed, eriti nooremad, väga aldis rääkima multifilmidest, kuid mõned 4. klassi õpilastest koosnenud grupid olid mõneti tõrksad ning üritasid end distantseerida žanrist, mida pidasid sobivaks väikestele lastele. Nad rõhutasid, et ei vaata multfilme, vaid teisi saateid nagu sport ja seebiooperid, või isegi keeldusid näidatud klippe kommenteerimast. Neist reaktsioonidest jäi mulje, et täiskasvanu ja oma eakaaslaste ees avamine ning multifilmidest rääkimine (mis näitaks, et nad neid siiski vaatavad) oli problemaatiline, sest žanr osutus staatuse märgiks. Seetõttu võtsin kasutusele erinevad ülesandekeskse uurimismeetodid, mis annavad erinevaid võimalusi. Paludes lastel luua ja kritiseerida multifilmi ei olnud rõhk enam nende vaatamisharjumustel vaid loomevõimel. (Sofia Leitão, Portugal)

Küsid noorematelt lastelt lihtsaid küsimusi interneti tähtsuse kohta nende elus (mis sulle meeldib või ei meeldi selle juures? kas sa igatseksid seda?), ei tohi vanemaid lapsi alahinnata.

15-19-aastaste fookusgrupis küsiti *UK Children Go Online* projektis küsimusi nagu “Nüüd, kus internet on siin ja osa sinu elust, missuguseid muutuseid tooks kaasa olukord, kus sul ei oleks enam internetile ligipääsu?”, “Mis muutuks, kui internet kaoks üldse ära? Kas asjad läheksid paremaks või halvemaks?”, “Kas sa leiad, et me pöörame ühiskonnas arvutitele liiga palju tähelepanu? Kas me hindame interneti üle ja kuidas see saab asju muuta?”, “Mis saab neist, kes jäävad välja, kellel pole ligipääsu internetile? Miks neil ei ole või miks nad ei taha internetile ligipääsu?”, “Kas sa arvad, et nad jäävad millestki ilma? Millised tagajärjed sellel neile on?” (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

Uurija eksimus

Tavaline viga lapsi hõlmavas uuringus on võtta midagi, mis on mõeldud täiskasvanutele ja seda kas muudetud või muutmata kujul rakendada lastele. Näide, kuidas see võib viia tõsiste vigadeni tuleb Islandil läbiviidud pikaajalisest uuringust *Children and Television in Iceland* (“Lapsed ja televisioon Islandil”) (Broddason, 2003). Televiisori vaatamise mõõtmiseks kasutas uuring päevikut, kus oli kirjas Islandi kolme suurima telekanali eelmise nädala saadete nimekirj esmaspäevast pühapäevani. Respondendid pidid märkima, kas nad vaatasid konkreetset saadet. Eelnevalt oli uurijate peamiseks mureks, kas lastel esineb raskusi vaadatu meenutamise ja kas nad mõistavad päeviku formaati. Nagu selgus, tõestas selline ülesehitus end hästi. Ootamatu probleem esines valusa veana. Kuna päevik oli koostatud täiskasvanutele mõeldud päeviku järgi, ei olnud selles laupäeva ja pühapäeva hommikusi lasteprogramme (algavad kahel suurimal kanalil kell 9.00) ning päevik algas kell 12.00. Hoolimata arvukatest koosolekutest, kus vähemalt tosin inimest vaatas päevikut ja väiksest pilootuuringust väikeste lastega, selgus viga alles siis, kui andmed olid juba koos. (Kjartan Olafsson, Island)

KKK 21. Kes peaks lapsi intervjuerima – mis vahet sel on?

Milles on küsimus?

Kui täiskasvanud intervjuerivad lapsi, võib täiskasvanute ja laste vahelise võimusuhte asümmeetria moonutada uurimistulemusi. Lapsed võivad muutuda ärevaks, proovida olla n-ö tublid, nende privaatsfääri on kerge sisse tungida jne. Eelnevast tulenevalt on risk, et uurija saab eksitavat informatsiooni, mida on mõjutanud sotsiaalse heakskiidu soov.

Tavapraktika

- Üks strateegia on panna intervjueritav laps eksperdi rolli – nt andes neile teada, et nad on omaenda meediakasutuse eksperdid ja selgitada, et uurija tahab mõista paremini seda, mida laps juba teab.
- Teine strateegia on pöörata hoolikalt tähelepanu situatsiooni dünaamikale, sh tavalised asjaolud, et uurija istuks lapsega ühel kõrgusel.
- Mõned uurijad koolitavad ühe lapse välja, et too intervjueriks teisi, paludes nt vanemal lapsel rääkida noorematega, olles ise kuulaja rollis.
- Kui uurija külastab kodu, tunnevad vanemad ja lapsed end ehk mugavamalt, kui tegu on naisintervjuerijaga.

Lõksud, mida vältida

- Proovi lasta lapsel (mitte täiskasvanust intervjuerijal) määrata suhtlemise toon ja kiirus.
- Ära seisa/istu lapsest kõrgemal.
- Proovi lapsi mitte üllatada, vaid selgitada, mis tuleb järgmisena.
- Riietu vabalt.
- Ära alahinda lapse teadlikkust intervjuu võimusuhetest.
- Proovi kasutada nende keelt, sõnavara ja väljendeid.

Näited heast praktikast

Noorukeid uurides võib piisata ühest uurijast, kuid nooremate laste puhul läheb vahel tarvis kahte. Kasutusuuringute tavapraktikas ehk n-ö laboritingimustes on uurijal nii vaatleja kui vahendaja roll. Zamani (2005) järgi on kasutusuuringute testide läbi viimisel kasutatav sisetelefoni süsteem (uurija räägib lastega vaatlusruumist sisetelefoni kaudu) elutoas (testimisruum) istuvate nooremate laste jaoks liiga impersonaalne. Antud juhul läheb laste üksindustunde vältimiseks vaja teist uurijat, kes istub nendega koos ja juhendab testi tegemise ajal. Nii saab kasutajate vastustest saadava informatsiooni kvaliteeti tõsta. (Veronica Donoso, Belgia)

TIRO uuringuprojektis viidi kvalitatiivsed uuringud läbi meessoost uurija poolt (Belgia flaamikeelses osas) ja naissoost uurija poolt (Belgia prantsusekeelses osas). Mõlemad uurijad

olid kahekümnendates, mis aitas luua usalduslikku ja avatud atmosfääri, kus teismelised olid valmis oma kogemusi jagama. Kuigi vanemad olid valmis oma kogemusi jagama, oli tajuda usaldamatust noorte uurijate suhtes, kes ise veel lapsevanemad ei olnud. Mitmel juhul puutus meesuurija kokku lapsevanematega, kes jälgisid hoolikalt oma teismelise tütre intervjuerimist ning andsid tõrksalt loa tütrele näidata uurijale oma magamistuba (et saada põhjalik ülevaade nende eraelust ja IKT osast selles). (Joke Bauwens, Belgia)

KKK 22. Kuidas küsida lastelt ajakasutuse kohta?

Milles on küsimus?

Ajakulu hindamine on üpris keeruline isegi täiskasvanuile, sest: 1) inimesed enamasti ei mõõda, kui kaua rutiinseteks tegevusteks aega läheb; 2) meediakasutus ei ole eraldiseisev tegevus, vaid kattub muude tegevustega; 3) mõõtmistulemused sõltuvad mälust, mis süvendab probleemi veelgi, kui paluda hinnata lisaks eile kulunud ajale ka “keskmist” ajakulu.

Tavapraktika

- Kõiki strateegiaid on ühel või teisel puhul kasutatud, kui inimestelt on teada tahetud, kui suure osa oma õhtust nad veedavad teleri ees, kui kaua nad eile internetis veetsid, kui kaua nad tavaliselt päevas ajalehte loevad jne.
- Rusikareeglina tuleb ajakasutuse kohta pärides anda mingi kindel periood, näiteks “kui sageli möödunud nädalal (või kuul)” või “mitu tundi sa keskmisel koolipäeval veedad internetis”.
- Vastusevariante tuleb hoolikalt kaaluda. Võib pakkuda umbkaudseid vahemikke (nt enam kui kord päevas, peaaegu iga päev, mõni kord nädalas, umbes kord nädalas, kaks või kolm korda kuus, umbes korra kuus, harvemini kui korra kuus) või ebamääraseid kvantoreid (nt sageli, vahel, harva, mitte kunagi) või täpseid määratlusi (vähem kui tund päevas, 1–2 tundi, 2–3 tundi jne). Ettevaatust: kellegi “vahel” on mõnele teisele “sageli”.
- Sageli on parim küsida kindlate tundide (või minutite) kohta, ent siis tuleb vastusevariantide realistliku vahemiku teadasaamiseks teha eeluuringuid (nt lühisõnumite saatmiseks kuluvat aega võib mõõta minutites; kui paljud lapsed veedavad internetis 4–6 tundi päevas, siis skaala ülempiiriga “4 tundi ja enam” ei ole piisavalt tundlik).
- Ühes eri meetodite võrdluses (eri valimitega; Olafsson (ilmumas)) leiti, et teleri ees veedetud aega päevikuga (märgiti ära möödunud nädalal vaadatud saated) mõõtes saadi suuremad tulemused kui harilike ankeediküsimustega (kui kaua te veedate aega...). Uuriti iganädalast ajakulu. Lastelt ühe päeva kaupa küsides olid aga ankeediküsimuste tulemused sarnased päeviku tulemustega.
- Eri meetodite võrdlused ühe ja sama valimiga (Livingstone & Bovill, 1999) näitasid aga, et võrreldes vastustega tavalistele ankeediküsimustele (sama uurimus avastas, et vanemad ja nende 9–17-aastased lapsed hindasid laste meediakasutuseks kuluvat aega ühte viisi, ehkki vanemate hinnangud olid pisut väiksemad), alahindavad lapsed kuluvat aega päevikumeetodit kasutades (märgiti ära päevased tegevused tunni kaupa). Ka teised uurijad (van der Voort & Vooijs, 1990) tuvastasid päeviku-uuringuis samasugust alahindamist ning soovivad kasutada konkreetseid ajahinnanguid.
- Isegi kui üksikud ankeediküsimused on võimaldanud saada ajakasutuse kohta väga täpseid tulemusi, saab päevikumeetodiga palju üksikasjalikumalt teavet ajakulu enda ning eri tegevuste peale kulunud aja kohta. Päevikumeetodid esitavad aga noortele üsna suuri nõudmisi ning seetõttu võib sagedamini esineda vastamatajätmist.

Lõksud, mida vältida

- Vältimaks seda, et vastused jäta eksitavalt täpse mulje, olge tulemuste sõnastamisel väga hoolikas. Ehkki ühe ja sama küsimuse vastuseid võib ehk üsna usaldusväärselt eri alarühmade vahel võrrelda (nt poisid on rohkem internetis kui tüdrukud), võivad absoluutsed väärtused olla märksa vähem usaldusväärsed: nt väide, et lapsed veedavad iga päev 2,34 tundi internetis, võib olla arvutatud laia haardega vastusevariantide baasil (nt vähem kui kaks tundi, 2–4 tundi, enam kui 4 tundi päevas).
- Nädalapäevad on erinevad. Kui küsitleda lapsi esmaspäeval, siis tähendab eilne nende jaoks nädalavahetust ning see kajastab teistsugust meediakasutust kui teisipäeval tehtud küsitlus. Mõned uurijad väldivad seega esmaspäevaseid küsitlusi. Mõned uurivad esmaspäevast neljapäevani ja käsitlevad neid “harilike päevadena” ning võivad nädalavahetuse kohta küsitleda eraldi. Interneti kohta küsitledes võib osutada vajalikuks eristada “vabal ajal” ja kooli (või töö) ajal võrgus veedetud aega. Vaadake kindlasti, et ajakasutuse mõõtmine oleks teil otse seotud esitatud küsimusega (nt “lapsed käivad internetis keskmiselt mitu korda nädalas” või “päevil, mil lapsed kasutavad interneti, teevad nad seda umbes kaks tundi päevas”).
- Hoolikalt tuleb suhtuda avastuste sidumisse asjakohase valimiga: kui küsitletud lastest vaid 50% kasutab interneti, võib igapäevaselt internetis veedetud aeg olla üks tund “interneti kasutajate” seas, kuid vaid 30 minutit “kõigi laste” seas. Samalaadseid probleeme on tegevustega, mis ei ole igapäevased, nt kui laps käib internetis üks tund üle päeva.
- Pidage meeles, et ajakasutuse täpsustamine võib tähendada väga paljusid ankeediküsimusi, mistõttu tehke esmalt kindlaks, kuidas seda mõõdupuud kasutatakse ja kas väikeste erinevuste mõõtmine on vajalik.

Näited heast praktikast

- *UK Children Go Online* uurimuses küsiti: “Üldiselt, kui tihti sa NEIL PÄEVIL interneti kasutad (ükskõik kus)? Mitu korda päevas / Umbes kord päevas / Paar korda nädalas / Umbes üks kord nädalas / Paar korda kuus / Umbes ühe korra kuus / Sageli vähem / Mitte kunagi / Ei tea.” Neilt, kes kasutasid interneti vähemalt korra igal nädalal, küsiti: “Kui palju sa tavalisel (üli)koolipäeval enda vabast ajast internetis veedad... mängides arvuti- / elektroonilisi mänge? Mitte üldse / Umbes 10 minutit või vähem / Umbes pool tundi / Umbes ühe tunni / Umbes üks kuni kaks tundi / Umbes kaks kuni kolm tundi / Umbes kolm kuni neli tundi / Umbes neli kuni viis tundi / Umbes viis tundi või rohkem / Ei tea.” Seda korraldi küsides ka nädalavahetuse ja puhkuse/koolivaheaja kohta. Keskmiseks arvutati (tööpäev x 5 + puhkepäev x 2) / 7.
- Ofcomi meediakirjaoskuse uurimuses hinnati ajakulu mitmel astmel:
  1. Küsi, kui kasutab interneti kodus: “Palun mõtle ajale, mis kulub kodus interneti kasutamisele. Mitu tundi sa kodus tavalisel koolipäeval keskmiselt interneti kasutad? Mis sa arvad, kui mitu tundi sa interneti kodus kasutad mõnel puhkepäeval?”
  2. Küsi, kui kasutab interneti koolis: “Palun mõtle ajale, mis kulub koolis interneti kasutamisele. Mitu tundi sa tavalisel koolipäeval koolis olles interneti kasutad?”

3. Küsi, kui kasutab internetti mujal: “Palun mõtle ajale, mis kulub ühe nädala interneti kasutamisele kodust ja koolist eemal. Kui mitu tundi sa arvad, et sa väljaspool kooli ja kodu internetti kasutad tavalisel koolipäeval? Kui mitu tundi sa tavalisel puhkepäeval internetti väljaspool kooli ja kodu kasutad?”
- Intervjueeri liitis seejärel nädalase tundide arvu vastavalt vastustele, kasutades valemit – 5 x tavaline koolipäev pluss 2 x puhkepäeva.
  - Lihtsamat lahendust kasutati Pew interneti uurimuses *Parents, Kids and Internet 2001*, kus küsiti: “Kui sageli sa kasutad e-maili või kiirsuhtlusprogramme (nt MSN) – iga päev, paar korda nädalas, umbes üks kord nädalas, või vähem?” 2004. aasta *Teen* (“Teismelised”) uurimuses küsiti: “Kui sageli sa oled internetis – mitu korda päevas, ühe korra päevas, 3-5 päeval nädalas, 1-2 päeval nädalas, iga paari nädala tagant, või vähem?”
  - Samaväärselt lihtsat lahendust, mis keskendus päevade asemel tundidele, kasutati Kadunud ja Väärkoheldud Laste Keskuse (*Center for Missing and Exploited Children*) 2005. aasta uurimuses (Finkelhor, 2006). Küsiti: “Mitu tundi sa oled internetis tavalisel päeval, kui sa internetti kasutad?” 1 tund või vähem / Rohkem kui 1 kuni 2 tundi / Rohkem kui 2 kuni 3 tundi / Rohkem kui 3 kuni 4 tundi / Rohkem kui 4 kuni 5 tundi / Rohkem kui 5 kuni 6 tundi / Rohkem kui 6 kuni 7 tundi / Rohkem kui 7 kuni 8 tundi / Rohkem kui 8 kuni 9 tundi / Rohkem kui 9 kuni 10 tundi / Rohkem kui 10 tundi / Ei tea / Pole kindel / Keeldun vastamast / Ei saa kindlaks määrata.
  - *Kaiser Family Foundation Kids Media @ The New Millennium* (Roberts, Foehr, Rideout ja Brodie, 1999) lähenes probleemile nii: “Mõeldes ainult eilsele/ möödunud reedele/ möödunud laupäevale, kui kaua sa kasutasid internetti järgmisteks tegevusteks?” Jututubade külastamiseks / Kodulehekülgede sirvimiseks / E-posti kasutamiseks. Vastusevariandid igale küsimusele olid: ei kasutanud / 5 minutit / 15 minutit / 30 minutit / 45 minutit / 1 tund / 1,5 tundi / rohkem kui 1,5 tundi (KIRJUTA VASTUS). (Sonia Livingstone ja Panayiota Tsatsou, Suurbritannia)

KKK 23. Kuidas on kõige parem lastelt tundlikke küsimusi küsida?

Milles on küsimus?

Iga uurimismeetodi puhul tuleb teha tööd lapse usalduse saamiseks, et oleks võimalik küsida tundlike teemade kohta nagu ebameeldivad *online*-vestluse kogemused, ohtlikud situatsioonid, norimine või seksuaalne ahistamine. Oluline on see nii õigete vastuste saamiseks kui eetiliste nõudmiste täitmiseks. Seega on võtmetähtsusega hinnata, kas (või kuidas) teatud küsimusi teatud vanusegrupile esitada.

Tavapraktika

- Mida tundlikum teema, seda olulisem on uurijal saavutada laps-informantide usaldus, et nad avaksid end ja räägiksid oma kogemustest.
- Uurimisküsimused ei tohiks kasutada emotsionaalset keelt ja terminid peaksid olema võimalikult lähedased lapse igapäevasõnavarale.
- Vastusevalikute ulatus, mis on toodud kinniste küsimuste puhul, on oluline, kuna vastused näitavad lapsele, milliseid vastuseid sa ootad ja milliseid vastuseid teised lapsed võivad anda.

Lõksud, mida vältida

Jälgi tähelepanelikult, et sinu küsimuste kaudu ei jõuaks lasteni probleemsed ideed. Üks kvalitatiivne uuring küsis põhikooli lastelt, kas nad kasutavad interneti häkkimiseks, muusika või filmide allalaadimiseks, koduarvuti filtrite kõrvaldamiseks või kasutavad kellegi teise e-posti nende loata? Nende topeltlõksude vahel laveerimine on keeruline – ei tohi eeldada, et lapsed on ainult ohvrid ja mitte kunagi ise pahategijad ega anda neile halbu käitumisideid, mida neil varem ei olnud.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kas laps andis oma nõusoleku nendele küsimustele? Kas laps saab aru, et ta võib ükskõik millisele küsimusele vastamisest keelduda? Kas laps mõistab, et tema vastused on anonüümsed? Kas küsid midagi, mis on osa või uus asi lapse kogemuses? (Kui ei ole kindel, siis on vaja esmalt avatud küsimustega pilootuuringut) Kas sul on tegelikult vaja seda küsimust küsida?

Lisamaterjalid

Irwin, L. G., & Johnson, J. (2005). Interviewing Young Children: Explicating Our Practices and Dilemmas. *Qualitative Health Research*, 15(7), 821-831.

Rogers, A. G., Casey, M., Ekert, J., & Holland, J. (2005). Interviewing Children using an Interpretive Poetics. In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experiences: methods and approaches*. London: Sage.

Tang, C. M. (2006). Developmentally Sensitive Forensic Interviewing of Preschool Children: Some Guidelines Drawn From Basic Psychological Research. *Criminal Justice Review*, 31(2), 132-145.

Tourangeau, R., & Smith, T. W. (1996). Asking Sensitive Questions: The Impact of Data Collection Mode, Question Format, and Question Context. *The Public Opinion Quarterly*, 60(2), 275- 304.

Näide heast praktikast kvalitatiivses uurimuses

Eurobaromeetri (EC, 2007) 9-11- ja 12-14aastaste laste seas Euroopas läbi viidud fookusgruppides stimuleeriti arutelu tundlikel või riskantsetel teemadel küsimusega: “Lisaks sellele, et internet ja mobiiltelefonid on midagi kasulikku ja meeldivat, kas on ka probleeme või riske nendega – ma mõtlen asju, mis sulle ei meeldi või mis sind hirmutavad?” Spontaanseid vastuseid uuriti edasi, et avastada probleemide/riskide tüüpe, mida mainiti, probleeme/riske, mis on seotud interneti kasutuse/mobiiltelefonidega, kuidas on lapsed neist probleemidest/riskidest teadlikud (Isiklik kogemus? Neid on hoiatatud selle eest? Kelle poolt? Teise lapse poolt? Täiskasvanu poolt – milliste täiskasvanute poolt? Institutsiooni, võimu poolt?), kui tõsised need riskid/probleemid laste arvates on?

Mõnikord toimib ka see, kui anda lastele väide, mida arutada, esitades seda neutraalselt, et nad saaksid sellega nõustuda või vastu olla. *UK Children Go Online* projekt küsis teismeliste fookusgrupilt: “Mõned ütlevad, et internet on pornograafia ja spämm – kuidas sina seda näed? Kas see on sinu isiklik kogemus? Kas saad näiteid tuua? Või ainult seda, mida teistelt oled kuulnud?”, see oli efektiivne arutelu ärgitamiseks.

Kvalitatiivses uurimuses stimuleeris Eurobaromeetri projekt arutelu, esitades väited läbi täiskasvanute: “Veel üks probleem, mis täiskasvanuid muretsema paneb, on see, et lastele võib saata või nad võivad kogemata näha šokeeriva sisuga pilte – see võib sisaldada vägivaldseid stseene, julmi stseene, rassismi või pornograafiat. Kuidas sina sellesse suhtud?”

Kui lapsed väidavad, et need kogemused on nende jaoks tundmatud, võib olla ebaetiline jätkata, kuid kui nad kogemuse ära tunnevad, siis võiks jätkata, küsides (nagu seda tehti Eurobaromeetri uuringus): “Kas seda on sinuga juhtunud? Millest see oli? Mida sa tegid? Kas rääkisid kellelegi sellest? Kellele? Mida sa teeksid, kui see sinuga juhtuks, mida sa soovitaksid sõbral teha, kui temaga selline asi juhtuks? Rääkida kellegagi? Kellega? Millist praktilist nõu annaksid?” Sellised sondeerivad küsimusi esitades väldib uurija lastele sõnade suhu panemise viga.

Küsimaks lastelt võõrastega kohtumise kohta internetis, pidades meeles, et lapsed ei pruugi pidada internetisõpru “võõraks” nagu täiskasvanud (parim on üldse terminit vältida), andis Eurobaromeetri fookusgrupi juht lastele näite, mida arutada:

“X/Y on sinuvanune laps. Talle meeldib internetis mängida ja luua enda profiil; ta hakkab rääkima kellegagi, kellele ta tasapisi annab oma isiklikku infot, nt oma MSNi aadressi, oma mobiilinumbr, oma nime või kus ta elab, või hakkab oma pilte saatma. Ta arvab, et teine inimene on samaealine laps ja keegi väga kena inimene, kuid võib välja tulla, et too on hoopis keegi teine, kes julgustab tegema asju, mida ta ei peaks või on hoopis täiskasvanu halbade kavatsustega.” (Moderaator: Poiste puhul kasuta selle riigi tüüpilist mehe eesnime (X); tüdrukute grupi puhul kasuta selle riigi tüüpilist naise eesnime (Y)).

UK Children Go Online fookusgrupp mõistis, et lastele võib meeldida uute inimestega kohtumine internetis, isegi kui see võib olla riskantne. Järelduseni jõuti läbi küsimuse: “Kas kohtud interneti abil inimestega? Kui paljude inimestega hoiad interneti abil ühendust, kus te kohtusite? Kuidas on sinu jaoks seotud internetis ja selle väliselt toimuv suhtlus? Kas see on sulle oluline, et inimesed, kellega sa vahetad e-kirju / välksõnumeid on kohalikud, elavad Suurbritannias või on hoopis välismaal?” (Panayiota Tsatsou, Suurbritannia)

Näide headest online-riskide ankeediküsimustest

- *Uuringu UK Children Go Online küsimused isikliku informatsiooni avaldamise riskantsuse kohta olid sõnastatud järgnevalt:*
- “Millist informatsiooni oled internetis olles andnud teistele inimestele, kellega sa pole näost näkku kohtunud?” VALI KOGU INFORMATSIOON, MIDA SA OLED ANDNUD.
- Valikvastused: Isiklik e-postiaadress / Täisnimi / Vanus ja sünniaeg / Telefoninumber / Sinu huvid või hobid / Sinu pilt / Kool / Ma ei ole kunagi enda kohta infot andnud / Ma ei soovi vastata / Ma ei tea.
- Pew interneti uuringust Parents, Kids and the Internet 2001 küsimused laste aktiivse rolli kohta riskantsetes tegevustes:

“Siin on mõned asjad, mida teised inimesed internetis teevad. Kuidas on lood sinuga?” “Oled sa kunagi ...” (LOE; PÕÖRA)? a) saanud kelleltki valeinformatsiooni nende kohta e-kirja või välksõnumi kaudu; b) kasutanud e-kirja või välksõnumeid, et rääkida kellegagi, kellega sa kunagi varem pole kohtunud; c) andnud oma salasõna sõbrale või kellelegi, keda tunned; d) teeselnud, et oled teine inimene, kui saatsid e-kirja või välksõnumi kellelegi; e) saatnud nalja e-kirja või e-kirja “pommi”.

- SAFT uuringu (Children Norway, 2005/6) küsimused kiusamise ja kannatuste kohta:

“Kas sind on viimase 6 kuu jooksul ahistatud, ärritatud, tüüdatud, ähvardatud või piinlikkusse olukorda pandud kellegi poolt, kellega suhtlesid internetis?” Jah / Ei / Ei tea.

- Pew interneti uuringu Parents & Teens 2006 küsimustikus (12-17aastastele):

“Kas sa oled isiklikult kogenud internetis järgmisi asju? Sa võid mulle öelda lihtsalt jah või ei.” a) Keegi levitab sinu kohta internetis kuulujutte; b) Keegi paneb ilma sinu nõusolekuta internetti sinust piinlikkust tekitava pildi; c) Keegi saadab ähvardava või agressiivse e-kirja, MSNi sõnumi või SMSi; d) Keegi saadab edasi sinu poolt saadetud privaatse e-kirja, välksõnumi, sõnumi või postitab selle nii, et teised seda näevad.

- UK Children Go Online küsimused laste murede kohta:

“Milliste järgmiste asjade üle, kui üldse, muretsed internetti kasutades?” NÄITA NIMEKIRJA. UURI EDASI: MILLISEID VEEL?

Vastusevariandid: Et ühendust võtavad ohtlikud inimesed / Et inimesed leiavad sinu kohta asju, mis on isiklikud ja privaatseid / Sind häirivate või ärritavate asjade nägemine / Internetis liiga kaua olemine / Võimalus saada arvutiviirus / Ei tea / Ükski neist.

- 2005. aasta National Center for Missing and Exploited Children (Kadunud ja väärkoheldud laste riiklik keskus) uuringu (Finkelhor, 2006) küsimused seksuaalriskide kohta:

“Mul on nüüd mõned küsimused asjade kohta, mis on mõnede noortega internetis juhtunud. Kas oled viimase aasta jooksul tundnud end ohustatuna või tundunud muret, kuna keegi sind internetis tüütas või ahistas?” Jah / Ei / Ei tea / Ei ole kindel / Keeldus / Ei ole arusaadav / Ei ole arvesse võetav.

“Kas keegi on viimase aasta jooksul sind internetis ähvardanud või piinlikkusse olukorda pannud, postitades või saates sinu kohta sõnumeid teistele vaatamiseks?” (vastusevalikud nagu üleval toodud).

“Viimase aasta jooksul internetis surfates või informatsiooni otsides, kas oled sattunud lehele, kus olid paljaste või seksivate inimeste pildid nii, et sa ei läinud sellele lehele tahtlikult?”

“Mitu korda viimase aasta jooksul oled teinud inetuid kommentaare kellegi kohta internetis?” Kas ütleksid... Mitte kunagi / 1 kord / 2 korda / 3 kuni 5 korda / 6 või rohkem kordi / Ei tea / Ei ole kindel / Keeldus / Ei ole arusaadav / Ei ole arvesse võetav”.

See uuring sisaldas mitmeid jätkuküsimusi. Nt:

“Mainisid rohkem kui ühte (muud) asja, mis on sinuga juhtunud. Mõeldes ainult viimase aasta jooksul juhtunud asjade peale, mis neist sind kõige rohkem häiris?” Ja: “Mis põhjustel sinu arvates see inimene sind tüütas või ahistas?” (kirjuta allapool).

Uuring küsis ka inimestega kohtumise kohta internetis:

“Mul on veel küsimusi internetis isiklikult mittetuttavate inimestega läbikäimise kohta. Kas viimase aasta jooksul oled sa kohtunud internetis inimestega, kellega oled vahetanud rohkem kui ühel korral e-kirju, välksõnumeid või rääkinud jututoas?”

“Mõnikord, kui inimesed kohtuvad internetis, tahavad nad ka isiklikult kohtuda. Kas see inimene (keegi neist) tahtis sinuga isiklikult kohtuda?” (Ma mõtlen inimesi, kes olid [vastaja vanus + 5 aastat] või vanemad.)

“Kas sa ka reaalselt kohtusid selle inimesega (või mõnega neist) näost näkku? (Ma mõtlen inimesi, kes olid [vastaja vanus + 5 aastat] või vanemad.)

“Kas sul on olnud viimase aasta jooksul romantiline internetisuhe kellegagi, keda sa kohtasid internetis? Ma mõtlen kellegagi, kes tundus olevat nagu tüdruk/poisssõber.”

(Panayiota Tsatsou, Suurbritannia)

KKK 24. Kuidas on kõige parem küsida vanemliku vahendamise kohta?

Milles on küsimus?

Vanemad kasutavad mitmeid erinevaid vahendamistegevusi. Algselt televisiooni vahendamiseks mõeldud vahendamisviisid on nüüdseks laienenud internetile, mängudele ja *online*-tehnoloogiatele (Livingstone & Helsper, trükkis; Nathanson, 1999; Valkenburg, Krcmar, Peeters, & Marseille, 1999). Kuna vanemate kodused tegevused on peened ja keerukad, on uuringuintervjuus nende kohta küsimine keeruline.

Tavapraktika

Üldise konsensususe järgi kasutatakse peamiselt kolme vahendamise viisi:

- keelav (reeglid kasutatava aja, koha ja sisu kohta, aja või teiste tegevuste piiramine, teatud tegevuste või veebilehtede keelamine);
- aktiivne (meedia sisu üle arutamine, valikute juhendamine, tõlgendusõpetus, meediakriitika, hindavate kommentaaride jagamine);
- kooskasutamine (koosvaatamine, tegevuste jagamine, juuresolemine ilma kommenteerimata).

Need on kõik vahendamise sotsiaalsed vormid. Lisaks võib küsida filtreerimise, monitoorimise või teiste tehniliste vahendusvormide kohta.

Löksud, mida vältida

- Küsitlust või intervjuukava luues ei saa uurija küsida ainult üht tüüpi vanemliku vahenduse kohta (nt kas teie lapsele on reeglid seatud). Vastused sellistele erinevat tüüpi vahendustele ei ole üldiselt omavahel tugevas suhtes, küll aga ilmnevad alatüübid paljude üksikindikaatorite peal läbi viidud faktoranalüüsi käigus.
- Uurimustest on ka selge, et lapsed ja vanemad vastavad nende küsimustele erinevalt – üldiselt väidavad vanemad suuremat ja lapsed väiksemat vahendust. Ideaalis peaks intervjuueerima nii vanemaid kui lapsi.
- Rusikareeglina võetakse vanema ja lapse hinnangud vanemliku vahendatuse kohta selle ülemise ja alumise piiri täpsustamisena. Kui intervjuueeritakse ainult vanemaid või ainult lapsi, peab andmete interpreteerija mõistma, et küsitletud allikas hindab tõenäoliselt tegelikke praktikaid kas kõrgemalt või madalamalt.

Näited heast praktikast

- SAFT ja *UK Children Go Online* uuringud esitasid lastele ja vanematele samu küsimusi. Nt küsides aktiivse ja kooskasutuse kohta, olid küsimused vanematele (sarnased küsimused esitati ka lastele) järgmised:

Kas teie (või teie abikaasa/elukaaslane) teete tänapäeval nendest midagi? (Märkida kõik, mis sobivad):

Olete samas ruumis või lähedal, kui laps on internetis
Istute lapse juures ja lähete internetti koos
Aitate oma last, kui ta on internetis
Küsite/räägite lapsega sellest, mida ta internetis teeb
Hoiate lapse internetitegemistel vahetult silma peal

- SAFT uuring (Norra, 2006) küsis lastelt: “Kui te lähete kodus internetti, kas teie vanemad teevad tihti, vahel või mitte kunagi järgnevaid asju?” (Vastusevariandid – tihti, vahel, mitte kunagi, ei tea):

Kui ma olen kodus internetis, siis surfamise ajal istuvad vanemad koos minuga
Kui ma olen kodus internetis, siis mu vanemad kontrollivad mind
Kui ma olen kodus internetis, siis mu vanemad kasutavad filtreid, et blokeerida lehti, millele nad ei taha, et ma lähen
Kui ma olen kodus internetis, siis mu vanemad kontrollivad, milliseid lehti ma külastanud olen

- Vanemliku kontrolli vahendite kohta küsimine ei ole lihtne, sest ei vanemad ega lapsed pruugi väga täpsed olla selles, mis need on. 2005. aasta *National Center for Missing and Exploited Children* (Kadunud ja väärkoheldud laste riiklik keskus) uuring (Finkelhor, 2006) küsis lastelt nii: “Kas selles arvutis on tarkvara, mis blokeerib hüpikaknaid või rämpsposti?” Jah / Ei / Ei tea / Ei ole kindel / Keeldus / Pole kindlaks tehtav / Pole kasutatav. Lisaks: “Kas selles arvutis on tarkvara, mis filtreerib, blokeerib või monitoorib, kuidas sa internetti kasutad (peale tarkvara, mis blokeerib hüpikaknaid ja rämpsposti)?” Jah / Ei / Ei tea / Ei ole kindel / Keeldus / Pole kindlaks tehtav / Pole kasutatav.

Nende küsimused vanematele olid selgesõnalisemad: “Kas viimase aasta jooksul on selles arvutis, mida teie laps kasutab, olnud tarkvara, mis filtreerib, blokeerib või monitoorib seda, mida teie laps internetis teeb?” Jah / Ei / Ei tea / Ei ole kindel / Keeldus / Pole kindlaks tehtav / Pole kasutatav. Ja: “Mul on mõned küsimused selle kohta, millist tüüpi blokeerimise, filtreerimise või monitoorimise tarkvara on olnud selles arvutis, mida teie laps kodus kasutab, kaasa arvatud tarkvara, mille kasutamist te olete lõpetanud. Kas seal on viimase 12 kuu jooksul olnud tarkvara, mis...” (LOE) [1=Jah, 2=Ei, 97=Ei tea / Pole kindel, 98=Pole kindlaks tehtav / Keeldus, 99=Pole kasutatav]

Blokeerib rämpsposti?

Blokeerib hüpikaknaid?

Filtreerib seksuaalseid pilte või veebilehti?

Blokeerib või kontrollib teie lapse jututubade, e-posti, uudistegrupi või välksõnumite kasutamist?

Monitoorib teie lapse interneti tegevusi?

Limiteerib aega, kui kaua teie laps saab internetis olla?

Blokeerib personaalse informatsiooni lisamist või saatmist e-postiga?

Kasutab ainult lastele mõeldud veebilehitsejat või otsingumootorit?

- Kvalitatiivses töös on vanemliku vahendatuse kohta lihtsam küsida, sest lisaküsimuste abil saad kindlaks teha, mida lapsed tegelikult mõtlevad. Eurobaromeetri kvalitatiivne uuring küsis fookusgrupis: “Kas te saate internetti kasutada nii, nagu teie tahate, ja nii tihti, kui te tahate, või on teil vanemate poolt määratud mingid piirangud, reeglid või soovitusel – või midagi, mida te arvate, et teie vanemad tahaksid, et te teete või ei tee, kuigi nad ei ole sellest teile rääkinud?” *UK Children Go Online* projekt küsis vanematelt teismelistelt: “Kas teie kolledžis on interneti kasutamisel reeglid? Mida nad ütlevad?”

Kuidas on koduga? Kas te peate kõigist reeglitest kinni või püüate mõnedest nendest mööda hiilida?”. (Sonia Livingstone, Inglismaa)

KKK 25. Kas on lapsi on parem uurida kodus, koolis või mujal?

Milles on küsimus?

Lapsed võivad olla kodus palju vabamad ja intervjuerimine kodus võimaldab vahetult jälgida laste ja vanemate vahelist suhtlust ning näha, kuidas on meediavahendid kodus paigutatud. Samas võib see piirata lapse vabadust rääkida vanemate kehtestatud reeglitest või nende väärtushinnangutest seoses meediaga ja nad võivad tunda end palju vabamalt seda koolis arutades. Teisest küljest on koolis märkimisväärne mõju õpetajatel ja kaaslastel, mis tekitab sootuks teistsuguse surve. Laps võib olla koolis häbelik, kuid kodus end uurijale avada. Klassiruumis küsimustikke täitvad lapsed võivad muretseda, et õpetajad näevad nende vastuseid, kuid olla kindlad, et neid ei näe vanemad. Uuringute läbiviimisega koolikeskkonnas kaasnevad teised raskused nagu selles osalevate inimeste nõusolekute saamine, koolisüsteem ise, mis harva võimaldab uurijatel kaasata kõiki õpilasi, kelle seast vastajad selekteerida, ligipääs on keeruline ning muud takistused, mis uurimisprotsessi mõjutavad (Mertens, 1998).

Tavapraktika

Rusikareegel: lapsi tuleb intervjuerida paigas, kus nad tunnevad end mugavalt ja piisavalt vabalt, et end avada.

Lõksud, mida vältida

Intervjuerida lapsi keskkondades (nt kool), kus nad tunnevad, et nad peaksid olema nutikad ja andma "õigeid" vastuseid. Intervjuerida või vaadelda lapsi paikades, kus nad on küll pingeabad, kuid mis on eesseisvate küsimuste ja vaadeldavate tegevuste suhtes sobimatud.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kus tunnevad lapsed end kõige vabamalt? Kas küsimused on tundlikud või piinlikust/ebamugavust tekitavad? Kas vastused on faktipõhised või on need mõjutatud kaaslaste juuresviibimisest? Kui palju aega teil uuringu jaoks vaja läheb? Kas te intervjuerite ka õpetajaid või lapsevanemaid? Millised takistused tuleb teie riigis ületada, et saada luba lastega kodus ja/või koolis töötada? Kust sa saaksid vaikse ruumi, kus vestlust salvestada? Millised on intervjueri(te)le seatavad piirangud reisikulude suhtes? Eriti hoolikas tuleb olla, kui lähenetakse lastele väljaspool kodu või kooli; eetilistel kaalutlustel võib säärase võimaluse üldse kõrvale jätta.

Näited heast praktikast

- Mitteformaalsed keskkonnad (nagu internetikohvikud) on minu arvates kõige sobivamad kohad laste intervjuerimiseks. Uurimise käigus oli mul võimalus intervjuerida neid ka suvevaheaja jooksul pargis, kuid vaheajal on lapsi nii leida kui keskenduma panna väga keeruline. Samuti võib intervjuud pärssida täiskasvanute kohalolek. Lapsi intervjuerides küsisid nad, kas vestlusel olen ainult mina või on seal veel mõni täiskasvanu. Märkasin ka, et nad olid mulle kui võõrale, kes ei tule enam tagasi, palju julgemad rääkima saladustest, millest nad oma õpetajatele ei söanda rääkida. (Cátia Candeias, Portugal)

- Uuringu *UK Children Go Online (UKCGO)* vahetutes intervjuudes vastasid lapsed tundlike küsimuste blokile (pornograafia vaatamine, rassi viha, vägivald jne) iseseisvalt arvutis:

“Kui te tahate mõnele järgnevatest küsimustest vastata iseseisvalt, siis palun kasutage selleks minu sülearvutit. Sa ei pea vastama ühelegi küsimusele, kui sa ei taha. Näitamaks, kuidas arvutit kasutada, teen ma koos sinuga läbi mõned harjutusküsimused. Kui sul mingil hetkel tekib probleeme, küsi minult abi.”

- Nii *UKCGO* kui ka *Ofcomi* meedia kirjaoskuse uuringu puhul paluti vanematel terveks intervjuu ajaks lahkuda. Intervjueerija võttis linti ka vanemate vastuse, millest lähtuvalt hiljem intervjuusid filtreerida:

“ÜTLE VANEMALE – Suur aitäh nendele küsimustele vastamast. Nüüd sooviksin küsida (LAPSELT, KEDA INTERVJUEERITAKSE) mõned küsimused omavahel. Kas olete nõus?

KAS INTERVJUEERITUD LAPS OLI SELLE INTERVJUU KÄIGUS KOOS OMA VANEMAGA? ÜKS VASTUS

Jah, ja laps pidas intervjuu käigus vanemaga nõu

Jah, aga nad ei rääkinud omavahel

Ei, neid ei olnud kohal

INTERVJUEERIJA – VANEMA JÄÄMINE ON SOBIV, KUID EELISTATUD OLEKS LAPSE INTERVJUEERIMINE OMAVAHEL, SEDA JUHUL, KUI VANEM MÕJUTAB LASTE VASTUSEID.” (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

- Minu doktoriväitekirja (Donoso, 2007) jaoks tehtud uuring viidi läbi koolis. Esmalt vastasid kõik uuringus osalejad oma klassiruumis ankeetküsitlusele. Enamik õpetajaid lahkus selleks ajaks klassiruumist. Kui nad seda ei teinud, palusime neil vastamise käigus mitte segada, põhjendades seda sooviga kindlustada võimalikult usaldusväärsed vastused, sest vahel mõjutab õpetaja kohalolek vastama suunas, mida laps peab sotsiaalselt või akadeemiliselt “õigeks”. Kõikidel puhkudel olid õpetajad mõistvad ning valmis koostööd tegema. Andmete kogumise teise etapi jaoks palusime koolil eraldada ruumi, kus ei oleks õpetajaid ega teisi kooli esindajaid, et soodustada võimalikult pingevaba intervjuuatmosfääri tekkimist. Lõpuks, olles kõrvaldanud mitmed koolikeskkonnaga seotud ebamugavused ja loonud intervjueeritud teismelistega usaldusliku, avatud ja pingevaba õhkkonna, sain ma viia intervjuu läbi korralikes tingimustes. (Veronica Donoso, Belgia)
- Viies läbi kasutajate vastavates uurimislaborites, ei ole “loomuliku” õhkkonna loomine kõige kergem. Teaduseksperimentis osalemisega kaasnevaid pingeid ja kallutatust on võimalik minimeerida, kui kujundada laborid võimalikult tavatingimuste lähedaselt ja proovida luua testitavatega usalduslik side. Leuveni katoliku ülikooli kasutusuuringute keskuses viiakse laborites läbi mitmeid uuringuid. Statsionaarne labor on kujundatud elutoana (tugitoolide, televiisori, diivanilaua jms-ga), et testitavad saaksid uusi asju kogeda elulähedastes tingimustes. Labor on kujundatud õdusalt ja koduselt, et jätta uuritavatele mulje, et nad ei ole laboris või tööpaigas, vaid pigem kellegi elutoas. (Veronica Donoso, Belgia).

- Meie uuringus anti küsimustikud õpetajatele. Mul oli õpetajatega eelnev vestlus, kus selgitasin, et küsimustikud ei ole mõeldud hindamaks laste teadmisi televisioonist, vaid kogumaks nende arvamusi lastele mõeldud telesaadete kohta. Seetõttu ei olnud “õigeid” vastuseid ja lapsed võisid tahtmise korral küsimustikele mitte vastata. Õpetajad ütlesid lastele, et loeb ainult laste enda arvamus, mistõttu nad ei tohiks kommenteerida teiste eelistusi või esitada teiste arvamusi enda omadena. Arvestades, et küsimustikele vastamine toimus koolikeskkonnas, võtsin arvesse nii õpilaste kui õpetajate võimalikud rollid, ning asjaolu, et neis tingimustes on ülesanded enamasti hinnatavad. Ometi tundus, et lapsed ei võtnud seda kui hindelist ülesannet. Nad tundsid end küllaltki vabalt ja nautisid harjutuse tegemist. Nad naersid ja ilmutasid tarmu saadete üle arutada. Ainus mure oli multifilmide õigekiri. Nooremate laste jaoks võiks uurija viibimine klassiruumis olla pisut ebamugav ning tundus, et lapsed otsisid justkui kinnitust oma teatud vastuste “õigsusele”. Vanemad lapsed olid algusest peale väga rahulikud ning eesseisva ülesande ja selle eesmärgi suhtes uudishimulikud. (Sofia Leitão, Portugal)

KKK 26. Kuidas mõõta laste sotsiaalmajanduslikku tausta?

Milles on küsimus?

Laste ja nende perede sotsiaalmajandusliku ja sotsiaalökoloogile tausta uurimine on väga keeruline: tuleb silmas pidada erinevate aspektide kokkupuuteid ja perekonna igapäevaelu tavasid (nt naabrid, peremudelid (nt üksikvanemaga pere), pereliikmete omavaheline suhtlus, sissetulek jne) (Paus-hasebrink & Bichler, 2008).

On selge, et laste ligipääs internetile ja *online*-tehnoloogiatele ning nende kasutamine sõltub sotsiaalmajanduslikust staatusest (SMS), kuid ometi on seda keeruline mõõta, kuna mõõtmistraditsioonid erinevad riigiti, sõltuvad akadeemilisest distsipliinist ja uurimismeetodist (eriti, kui uuritakse kas vanemaid või lapsi). Kuna ebavõrdsus on internetiuuringutes oluline, on tähtis, et uurijad ei suhtuks SMSi tuvastamisse kergekäeliselt või jätaks seda sootuks kõrvale. Kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed meetodid võivad sellele küsimusele läheneda erinevalt.

Tavapraktika

Võimalikud on mitmed lähenemised:

- Koosta valim koolide järgi. Ametliku statistika järgi on üldiselt võimalik tuvastada, kas koolis käivad üldiselt vaesema, keskmise või jõukama kihi esindajad. Tavapraktika lubab eeldada, et nende koolide sotsiaalmajanduslikud täitajad erinevad süstemaatiliselt (kuigi seda eeldust ei tohiks kitsendada konkreetsetele lastele).
- Küsi lastelt infot, mis näitab nende SMSi. Teismelised enamasti juba teavad, milline on nende vanemate haridustase (alla keskkooli, keskkool, edasised õpingud, ülikool), nooremate laste teadmised võivad piirduda sellega, kas nende vanemad käisid ülikoolis või mitte.
- Kasuta vahendatud mõõtmisviise. Rahvusvahelise haridustulemuslikkuse hindamise assotsiatsioon (IEA) töötas välja kaks mõõdikut, millega SMSi hinnata: “Umbes kui mitu raamatut/autot on sinu vanemate või hooldajate kodus?” (Torney-Purta, Lehmann, Oswald & Schylz, 2001). Nende küsimuste abil saab lapsi küll kaudselt, ent siiski efektiivselt jaotada.
- Vanematelt võib infot küsida ka otse. Mõnes riigis küsitakse koolis käimise aega või leibkonna sissetulekut (sissetulek asetatakse vahemikesse, kus keskel on riigi keskmine sissetulek). Samuti võib küsida töökoha jm kohta, kasutades standardseid klassifikatsioonisüsteeme. See tähendab lapsevanema intervjukeerimist või lapse intervjukeerimise ajal vanemale küsimustiku andmist (efektiivseim on seda teha koos nõusoleku vormulari andmisega, mille peab igal juhul allkirjastatuna uurijale tagastama).

Lõksud, mida vältida

Ära küsi lastelt, mis tööd nende vanemad teevad: esiteks tuleb vastused käsitsi kodeerida, mis on väga aeganõudev; teiseks võivad vastused olla üldsõnalised (kas “insener” hooldab keskküttesüsteemi või on projekteerinud silu?); kolmandaks ei tea paljud lapsed vastust.

Samuti võib vastusi kallutada sotsiaalne kuulumissoov, sest laste jaoks võib olla ebamugav vastata, et nende vanematel on madal haridustase või pole autot.

Näited heast praktikast

- Meie uuringus täiendas vanuse, sünnikoha ja sotsiaalmajanduslike näitajate kohta käivaid küsimusi (vanemate haridustase, töö tüüp, majandussektor ja ametikoht, sissetulek jne) vanematele antud ankeet, kus oli lisaks üks avatud küsimus, mis puudutas avalik-õigusliku telekanali lastesaateid. Mõlemale küsimustikule anti sama koodnumber, et peret paremini kirjeldada. (Sofia Leitão, Portugal)
- Suurbritannias küsivad turu-uurijad inimeste klassifitseerimiseks standardseid küsimusi. SMS on tugevalt seotud vanemate töökoha, hariduse ja sissetulekuga. Uuringus *UK Children Go Online* küsiti lapsi värvates vanematelt nende näitajate kohta mitmeid küsimusi. (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

KKK 27. Kuidas maksimeerida laste vastuste reliaablust ja valiidsust?

Milles on küsimus?

Lapsi peetakse tavaliselt ebausaldusväärseteks informaatoriteks. Laste puhul nõuab uurimuse ettevalmistamine ja läbiviimine suurt tähelepanu, kuid sama kehtib ka täiskasvanute puhul. Näiteks on leitud, et lapsevanemad, rääkides oma lapse meediakasutusest, võivad tõde oluliselt moonutada (sotsiaalne soovitus, kolmanda isiku efekt jne.); samuti võivad õpetajad kirjeldada lapse käitumist klassis lünklikult ja ülemäära positiivselt.

Uuringus osalevate laste vastuseid mõjutavate tegurite tuvastamiseks peab tegema kõik pingutused (nagu on selle juhendi puhul korduvalt rõhutatud). Lastele vahetult esitatavatest küsimustest saadav kasu peab kaaluma üles arusaama neist kui ebausaldusväärsetest allikatest. Kes muu saab öelda, missuguse meediakanali laps valib üksi või oma toas olles, või mida arvavad lapsed meedia vägivaldsest sisust, või missugust survet võivad lapsele avaldada sõbrad? Seetõttu on kasulik oletada, et iga laps on võimeline edastama õiget ja selget informatsiooni, kui talle on õigesti lähenetud ja kui tema sõnumit on mõistetud.

Tavapraktika

Kvalitatiivsetes intervjuudes on võimalus laste ütlustes esinevate ebakõlade ja vasturääkivuste kohta lisaküsimuste abil selgust saada. Intervjuu käigus tuleb olla tähelepanelik, kontrollida arusaamatusi ja täpsustada tõlgendusi, sest need võivad olla mitmetähenduslike ja kaksipidiste kogemust indikaatoriks.

Ankeetküsitluste puhul on küsimustiku kasutamine pilootuuringus reliaabluse tagamiseks hädavajalik. Nagu on ülioluline leida põhjused, miks on nt küsimus(t)ele mitmel puhul vastamata jäetud, kritseldatud juurde kommentaare või pobisetakse vastamise ajal, või esineb imelikke tulemusi, mis võivad anda märku arusaamatust sõnastusest.

Vastajad puutuvad kokku nelja põhilise probleemiga – küsimusest ei saada aru, ei teata vastust, ei suudeta seda meelde tuletada või ei taheta vastata. Sellepärast peab korralik uuring nende probleemidega arvestama ja valiidsuse tõstmiseks otsima teid nende elimineerimiseks:

- *Küsimusest arusaamine.* Kui küsimus sisaldab keerulisi mõisteid ja ei ole hästi arusaadav, siis peame keerulisi mõisteid lihtsustama ja neid vajaduse korral seletama, eriti kui on tegemist väga väikeste lastega. Samuti peab lapsele võimaldama kirjutada põhjalikumalt oma isiklikest kogemustest, mis on seotud esitatava küsimusega (st küsimus peab sisaldama vastuse kategooriat, mille puhul vastaja võib anda oma põhjaliku vastuse).
- *Teadmiste puudumine.* Kui laps ei tea vastust, võib uurija muuta küsimusi nõnda, et päritav informatsioon oleks detailivaesem ja lihtsamini meeldetuletatav, vihjata vastusele või viimase variandina küsimust muuta või see sootuks välja jätta.
- *Laps ei suuda vastust meelde tuletada.* Lihtsustamaks meeldetuletamist, peab uurija teadma, et vähemolulised sündmused ununevad kergemini kui olulised, hiljutised sündmused aga on üsna hästi mees. Kasu võib tuua selgemat ajalist mõõdet pakkuvate sõnade kasutamine.

- *Soovimatus vastata/sotsiaalne soovitus.* Esineb põhiliselt juhul, kui küsimused on delikaatsetel isiklikel teemadel. Sellisel puhul peame nägema palju vaeva, et vähendada vastajas süütunnet ja maksimeerima konkreetsete küsimuste täpsust (sõnavara ja esitus väärivad sellega seoses erilist tähelepanu).

Subjektiivsemate küsimuste valiidsuse tõstmiseks võib uurija küsimusi ümber sõnastada nii, et need tähendaksid kõikidele vastajatele üht või küsida sama subjektiivse asja kohta mitmeid erinevaid ja erinevas vormis küsimusi.

Kuna ka kõige väiksemad muudatused küsimustiku ülesehituses (nt sõnastus, vastusevariantide/järguliste skaalade arv ja küsimuse asetus) võivad olulisel määral mõjutada seda, kuidas laps vastab, pole vastused subjektiivsetele küsimustele sageli otseselt interpreteeritavad. Teisisõnu pole otstarbekas öelda, et 73% lastest meeldib internetti kasutada; mõistlikum oleks interpreteerida samu vastuseid võrdlusena (nt laste seas, kellele meeldib kasutada internetti, on poisse rohkem kui tüdrukuid; internetti kasutavate laste vanemad suhtuvad internetti positiivsemalt kui internetti mittekasutavate laste vanemad).

Lõksud, mida vältida

Unustada pilootuuringutes läbiproovida kõiki uurimismaterjale. Intervjuusituatsioonis mitte kontrollida laste tõlgendusi või mitte selgitada, kas ebakõlad ja vasturääkivused on metodoloogilise segaduse tulem või hoopis nende elumaailma tõelised osad.

Lisamaterjalid

Lõik reliaablusest aruandes D4.1 (Lobe et al., 2007).

Näited heast praktikast

Zaman (Zaman 2005) kasutab kombineeritud vaatlust, vaadeldes elektroonilisi mängu mängivaid lapsi nii nende loomulikus kui tehnilikus keskkonnas (kasutusuuringute labor), mis võimaldab saada täpsema pildi laste tegelikest mängimisharjumustest. Ta väidab, et lapsi ei tule uurida mitte ainult vaadeldes, kuidas mängu tundma õpitakse ja neid mängitakse, vaid neile tuleb anda ka võimalus oma arvamusi ja arusaamu väljendada. Kahe nimetatud eesmärgi täitmiseks kombineerib Zaman erinevaid tehnikaid, mis võimaldavad fookuses oleva mängu kasutatavust hinnata. Tehnikate hulka kuulub: 1) valjult mõtlemise meetod, kus lastel palutakse mängu mängimise ajal valjult mõelda (võttes võimalusel arvesse ka mitteverbaalseid vastuseid); 2) aktiivse sekkumise meetod, kus intervjuuerija küsib ülesande täitmise ajal asjakohaseid küsimusi (kuid ainult pärast seda, kui lapsed mängu omas tempos tundma õppinud); 3) “redeldamise” meetod, kus uurija küsib lapselt, miks talle mõni asi meeldib/ei meeldi; kasutaja vastuse järel küsib uurija uuesti “miks?”; selle protsessi tulemuseks on nimekiri ühendatud elementidest: “redel”, mis peegeldab kasutaja väärtuseid. (Veronica Donoso, Belgia)

Oma uurimuses palusin lastel kirjutada lühiesseed, mis osutusid reliaablik: sellest andsid tunnistust erinevad arvamused tundlikel poliitilistel teemadel, esseedes esinenud poliitiline ebakorrektsus ja slängi kasutamine. Kõik need aspektid kõnelesid õpilaste siirusest. Pealegi võib laste omaloominguline materjal anda vastused küsimustele, mida uurijad uurimuse

alguses aimata ei osanud. Andmeallikana on samad tugevused kuid veel suuremad võimalused laste poolt internetis loodud sisul. (Veronika Kalmus, Eesti)

KKK 28. Kuidas käituda, kui respondendist laps paistab olevat ohus?

Milles on küsimus?

Lastega töötades peaksid uurijad ette nägema võimalust, et nad võivad kohtuda lastega, kes võivad olla mingil moel ohus. See võib juhtuda nii kvalitatiivses kui ka kvantitatiivses uuringus. Kvalitatiivsete uuringute puhul külastavad uurijad tihti laste kodusid, kus nad võivad näha märke hüljatusest või isegi vägivallast. Kvantitatiivsete uuringute puhul võivad uurijad leida kirjalikke kommentaare küsitlusest või leida vastustest mustri, mis viitab, et laps võib olla ohus.

Tavapraktika

Ei ole võimalik anda kindlaid vastuseid, mida peaks erinevate olukordade puhul tegema, aga enamik uurijaid nõustub, et peamiseks peaks olema lapse heaolu; tähendab see siis millegi ette võtmist või mitte. Tasub ka mainida, et mõne riigi seadused nõuavad vajalike ametiasutuste teavitamist, kui tekib kahtlus, et laps võib olla ohus. Hea näide laste kaitsmisest on ÜRO laste õiguste konventsioon.

Küsimused, mida arvesse võtta

Uurijatel, kes töötavad lastega, on alati soovitatav mõelda, kuidas käituda võimalikus olukorras, kus laps on potentsiaalselt ohus. See hõlmab endas muuhulgas ka asjakohase seadusandluse ja institutsioonidega kursis olemist riigis, kus tööd tehakse. Uuringutes, mis fokuseerivad otseselt tundlikele teemadele nagu pornograafia või vägivald, on mõistlik kaaluda informatsiooni andmist kõikidele uuringus osalejatele selle kohta, kust nad võiksid saada täiendavat informatsiooni või abi.

Lisamaterjal

ÜRO laste õiguste konventsioon: <http://www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/crc.htm>

Uurijate kogemused

Erinevates projektides olen mõningatel juhtudel täheldanud, et võib esineda vajadus pöörata tähelepanu lastele, kes paistavad olevat ohus. Ühe juhtumi puhul kahtlustasin peres seksuaalvägivalla esinemist. Ma ei saanud rääkida lapse ega emaga (intervjueerisin kaheksa-aastast last ja tema ema), seepärast otsisin usaldatavat institutsiooni, kes asjaga tegeleks. Avastasin, et on kasulik kontakteeruda kogukonna preestriga. Rääkisin talle oma kahtlustest ja ta hakkas lapse eest vastavalt hoolitsema. Uurija eetiline kohustus on aktiivselt reageerida, kui tal tekib kahtlus selliste sensitiivsete teemade puhul. (Ingrid Paus-Hasebrink, Austria)

Uuringu *UK Children Go Online* küsimustikes tekkis mul mure lapse suhtes, kes vastas “Jah” järgnevale küsimustele: “Kas sa oled kohanud kedagi reaalses elus, keda sa esmalt kohtasid internetis? Kas sa läksid kohtamisele üksi? Kas kohtumine läks halvasti (või hästi)?” See oli harv juhus. Küsitluse puhul rõhutasin, et nende vastused on konfidentsiaalsed ja

anonüümsed, kui just intervjuerijal ei teki põhjendatud kahtlusi. Sellisel juhul teatab ta lapsele, et ei saa asja konfidentsiaalseks jätta. Lõpuks arutasin juhtumit ka uuringu tellinud turu-uuringute firmaga, et nad õpetaksid intervjuerijaid sobival viisil reageerima. Lõpuks jäeti kõikidele perekondadele voldikud vajalike kontaktidega juhuks, kui intervjuu järel lastel või nende vanematel juhtunust mured peaksid tekkima. (Sonia Livingstone, Inglismaa)

2005. aastal tehtud *National Center for Missing and Exploited Children* (Kadunud ja väärkoheldud laste riiklik keskus) uuring hõlmas endas ka intervjuu järel intervjuerija tehtavat kontrolli. See toetub intervjuerija tähelepanekutele ja arvutisse salvestatud lapse vastustele. Kui arvutiprogramm märgib ära, et respondent on potentsiaalselt ohus või intervjuerija hakkab vastuste põhjal kahtlustama, siis peab intervjuerija ütlema:

“Meie uuringuga on seotud veel üks osapool, kes võib teile veel helistada. Kas teil on mingi aeg, mis oleks selleks sobiv?” [Lepi kokku aeg ja kontrolli telefoninumbrit]. “Ma tahaksin teile anda ka ühe internetilehekülje aadressi, kust saab head informatsiooni noorte ja interneti turvalisuse kohta. Aadress on www.safeteens.com või www.safekids.com.”

KKK 29. Mida ma pean teadma, et uurida laste *online*-käitumist?

Milles on küsimus?

Viimastel aastatel on *online*-meetodite kasutamine muutunud populaarsemaks, mis on pannud proovile traditsioonilised meetodid ja toonud meediauuringutes esile uued metodoloogilised küsimused. Osalt saab *online*-meetodeid kasutada kompenseerimaks *offline*-meetoditega kaasnevaid raskusi (nt interneti kasutajate värbamisel). Osalt on *online*-meetodid kasutatavad internetifenomenide uurimiseks (nt mida teevad inimesed jututubades?). *Online*-meetodid tõstatavad uusi väljakutseid nt ligipääsetavuse, nõusoleku ja eetika teemadel, eriti (kuid mitte ainult) seoses laste uuringutega. Nad lubavad ka uute fenomenide uurimist (nt blogid, profiilid, sotsiaalsed suhtlemised veebis jne).

Tavapraktika

- Kvantitatiivseid *online*-meetodeid kasutatakse üldiselt internetikasutajate demograafia ja suhtumise uurimiseks (nt läbi *online*-uuringute). Need on sobivamad *online*-kultuuri ja sotsiaalsete kontekstide põhjalikumaks uurimiseks (nt virtuaaletnograafia).
- Lisaks traditsionaalsete meetodite täiendamisele, pakuvad *online*-meetodid võimaluse luua uusi automatiseeritud andmekogumise võimalusi, nt külastuste/kasutatavuse statistika kogumist ja mõõdistamist.
- *Online*'is (nagu ka *offline*'is) peaksid uurimisküsimused olema adresseeritud lähtuvalt kommunikatsioonilaadist (jututoad, foorumid, blogid jne), võttes arvesse nende erinevaid tunnusjooni ja tingimusi. Nt võib foorumisõnumeid lugeda igaüks, vaatamata sellele, kes on autor, just seetõttu, et need on avalikud ja kõigile lugemiseks mõeldud. Sa võid vaadata külalisteraamatut ilma endast jälgi jätmata, kuid sama ei saa öelda jututuppa sisenemise kohta. Reaalajaline kommunikatsioon teeb jälgimise ilma osaluseta kummaliseks, samas kui asünkroonne kommunikatsioon teeb selle võimalikuks.
- Ei ole kerge korraga tagada, et täidetakse kõiki eetilisi imperatiive ning uuring viiakse läbi ilma vaadeldavat mõjutamata. Uurijad arendavad hetkel asjakohast tavapraktikat ja selle üle arutatakse Interneti Uurijate Assotsiatsiooni (*Association of Internet Researchers*) elektroonilises arutelulistis.
- *Online*-intervjuud tähendavad nii ajalist kui rahalist kokkuhoidu, kuid nad peavad olema korralikult ettevalmistatud. Uurijad peavad oskama kasutada õiget tarkvara, teadma, kuidas *online*-intervjuusid läbi viiakse (kuidas esitada küsimusi jne) ning suutma jälgida intervjuueeritavate poolseid (kirjalikke) vihjeid (mis tähendab n-ö ridade vahelt lugemise oskust) jne.
- MSNi ja teisi välksõnumiprogramme saab uuringu tööriistadena kasutada. MSNi vestluste salvestuste hoidmine intervjuueeritavate loal on hea viis kasutamaks interneti uuringuvahendi ja informatsiooniallikana.
- Autentsuseküsimusele, kas su intervjuueeritavad on need, kes nad väidavad end olevat, ei ole lihtne vastata.
- *Online*'i sisust endast võib saada arvestatavat kasu. Lisaks *online*'i kasutajate poolt toodetule (nagu veebilehed või blogid), jääb interneti kasutamisest nähtavad jälgi

(sõnumid külalisteraamatus, foorumites jne). Kontentanalüüs põhjustab aga mõningaid praktilisi probleeme, sest sellist mahukat materjali võib olla raske hallata. Üks võimalus on koostada valim (nt teatud foorumis teatud perioodil lisatud sõnumite väljavõte).

Lõksud, mida vältida

- Kuigi *online*-meetodid annavad eeliseid seoses kaugelolevate inimeste ja automatiseeritud andmekogumisega, mis vähendavad uuringu aega, kulu ja pingutust, peab uurija siiski kaaluma põhjalikult puuduseid, mis võivad kogutud andmete kvaliteeti mõjutada, nagu näidete ebatäpsed määratlused, ebakorrapärane vastamine, topeltvastused ja osavõtja pettus.
- *Online*-uuringut läbi viia soovivatel uurijatel on raskusi internetipõhise juhuvalimi koostamisega. Vastajad valivad ennast ise ning puudub keskregister, mis lubaks uurijatel valimi tegevust järjepidevalt jälgida.
- Reaalajaliste kvalitatiivintervjuude puhul või fookusgrupi läbiviimisel reaalajas palu vastajatel kasutada märguannet, mis tähistab kirjutamist (väike pliiats, klaviatuur või ikoon, mis näitab, kui vestluses olev isik kirjutab), et piirata vastamist ühele isikule korraga. Sellega välditakse kiire ja segase suhtluse toimimist, kus me ei saa kindlaks teha, kes on vastamas ja kes lihtsalt saadab teateid.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kas kasutate *online*-meetodeid *offline*-meetodite piirangute kompenseerimiseks või lihtsalt mugavusest? Või kuna internet on uurimisküsimuse erihuvi? Kuidas defineerid elanikkonda, kelle seast oma valimi koostad? Kas uurid indiviidide tegevusi *online*'is, *online*-praktikaid või representatsioone (mille suhe *offline*-indiviididesse on vähem oluline?). Kas uuringu seisukohast on oluline teada, kas vastajad on nii vanad ja sellest soost, mida nad end väidavad olevat? Kuidas viid kokku selle, mida inimesed teevad *online*'is ja *offline*'is?

Lisamaterjalid

Lobe, B. (2008). *Integration of Online Research Methods*. Information Technology/Social Informatics collection. Faculty of Social Sciences Press.

Wright, K. B. (2005). Researching internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(3), article 11. Retrieved from <http://jcmc.indiana.edu/vol10/issue3/wright.html>.

Hine, C. (2000). *Virtual Ethnography*. London: Sage.

Hine, C. (Ed.). (2005). *Virtual Methods: Issues in Social Research on the Internet*, Oxford: Berg.

Uurijate kogemused

Oma uuringus hip-hop-kultuuri tootmisest ja tarbimisest leidsin ma, et enamik hip-hop artiste (ja fänne), kellega ma kohtusin (ja keda intervjueriti), olid teismelised ja noored täiskasvanud (Simões, 2006). Et ma tahtsin hip-hoppi nii *online*'is kui *offline*'is uurida,

valisin ma valdkonna uurimiseks strateegia, mis põhines erinevatel meetoditel, peamiselt osalejate vaatlemisel, intervjuerimisel, erilaadi info kogumisel (visuaalse, audio, tekstiliste dokumentide – pildid, videosalvestused, audiosalvestused ja muu visuaalne dokumentatsioon nagu flaierid, kleepsud, postrid jne). Kuigi *online*-vaatlus juhindub põhiliselt samadest printsiipidest kui *offline*-vaatlus, võivad siiski mõned spetsiifilised küsimused esile kerkida. Selles projektis oli internet nii uurimise objekt kui ka uurimise instrument (José Alberto Simões, Portugal).

Oma intervjuudes teismelistega (vanuses 15-18) märkasin ma, et eriti oluline on leida strateegia, mis vähendaks tähelepanu kõrvalejuhtimist ja segamist, mis võiks intervjuueeritavat takistada täielikus intervjuule keskendumises. Ma praktiseerisin kolme taktikat, et tegeleda katkestamise ja segamise probleemidega. Esiteks on väga oluline tagada osalejale paindlikkus intervjuuks sobiva aja valimisel. Teiseks peame neid intervjuu umbkaudses pikkuses ette hoiatama ja paluma neil soovitada aeg, millal neile kõige rohkem sobib vastata. Edasi on kasulik osalejaid teavitada juba käiva intervjuu mittekatkestamise olulisusest. Kui intervjuueeritav palub katkestamist (pausi), on selle aktsepteerimine soovitatav siis, kui intervjuueeritav palub lühikest pausi (kuni 20 minutit). Tuleb tähele panna, et kui intervjuueeritav palub pikemat pausi, on suur võimalus, et intervjuu jääb lõpetamata, seega on kasulik neid intervjuus hoida. On juhtumeid, kus intervjuueeritavad ei teavitanud pausidest, vaid lihtsalt lahkusid. Sellistel juhtudel soovitaksin ma olla kannatlik ja taktikaline ühekorraga, et näha pausides positiivseid külgi. Mina vaatasin neid kui võimalusi, et lugeda transkriptsiooni selleks, et kontrollida, mida seni arutatud on, mis vajaks veel küsitlemist ja kuidas intervjuud jätkata. Lisaks annab see mõlemale poolele ruumi reflekteerimiseks. Kokkuvõtlikult võib öelda, et olla hea intervjuerija, tähendab olla kannatlik. (Bojana Lobe, Sloveenia)

Ettevõttes (töötajaid ~40) viiakse *online*-küsitlusena läbi “Töötajate rahulolu-uuringut”. On selgunud, et osa töötajaid ei julge vastata kõikidele küsimustele päris avameelselt, kuna *online*-küsitluste puhul on teoreetiliselt võimalik vastajate tuvastamine (internetikeskkonnas jäävad järgi logid jms, mille põhjal on võimalik tuvastada konkreetne vastaja). Kogemus näitab, et väga tundlike küsimuste või teemade puhul, just piiratud vastajate hulga juures, on sobivam kasutada paberküsitlusi, mille igaüks saab täidetuna ise välja printida (et välistada ka käekirja tuvastamine) ja panna küsitluskasti. Loomulikult on selliseid andmeid keerukam töödelda kui *online*-uuringu andmeid, kuid mõne eriti probleemse küsimuse puhul võib niisugune lähenemine anda oluliselt toeseama tulemuse. (Kata Varblane, Eesti)

KKK 30. Mis on võtmeküsimused, kui andmeid kogutakse rohkem kui ühest riigist?

Milles on küsimus?

Uurimust erinevas riigis läbi viies, võivad mõned või kõik uurimuse dimensioonid saada uue tähenduse – sh esitatavad küsimused, kasutatavad terminid, uuritav elanikkond ja uurija positsioon. Rahvusvahelistes uuringutes on alatine pinge – ühelt poolt katsutakse uuringut standardiseerida (nt täpselt samasugune valimi koostamise tehnika, küsimustik, analüüsile lähenemine) ja teisalt soovitakse tuvastada ja peegeldada kultuurilisi ning sotsiaalseid erinevusi uuritavate riikide vahel.

Tavapraktika

- Tihtipeale väidetakse, et kvantitatiivses uuringus on kergem standardiseerida metodoloogilisi vahendeid ja kontseptuaalseid raamistikke. Kvalitatiivsed meetodid, vastupidi, on vaieldamatult paremad kultuuriliste kontekstide spetsiifika peegeldamisel ja neile vastamisel.
- Siiski võib mõlemat lähenemist kohandada võrdleva uuringu jaoks ja mõlemad vajavad üsnagi suurt pingutust nii uuringu kujundamisel kui ka andmete tõlgendamisel, et mõista, kus andmed on ja kus nad ei ole võrreldavad.
- Kui võrdleva uuringu pingutused on enamasti suunatud valimi konstrueerimisele, vastajate värbamisele, uuringu küsimustike või intervjuude plaani kujundamisele jne, siis peavad uurijad vastama ka andmete tõlgendamise ja analüüsimise väljakutsetele. Erinevatest riikidest (ja keeltest) saadud küsimustike vastuste võrdlemine on kergem, kui intervjuu transkriptsioonide võrdlemine, kuid ei ole lihtne tagada, et küsimustikul on erinevates keeltes sama tähendus. Ideaalis peaks küsimustikke ja intervjuu kavasid tõlkima ja siis tagasi algkeelde tõlkima, et võrrelda tõlgitud teksti algsega.

Lõksud, mida vältida

Lõkse on väga palju ja need tulenevad peamiselt kas uurija suuremast tutvusest ühe riigiga (võrreldes teistega) või vajadusest erinevate riikide uurijad koostööle saada. Tüüpiliselt võetakse enda konteksti kui loomupärast, selle iseärasusi tajumata, ning nähakse teist konteksti ebataavalisena, mõistmata, kuidas see selles elavate inimeste jaoks loogiline tundub. Kui suuremad erinevused riikide vahel on silmnähtavad (nt keel), siis peenemaid erinevusi on kerge tähelepanuta jätta (nt ootused vanemaks olemisele). Liiga tihti suunab projekti mugavus, mitte uuringu põhjendused (nt uurijatele või vastajatele juurdepääs teises riigis, isegi, kui see riik ei pruugi pakkuda optimaalset võrdluspunkti).

Küsimused, mida arvesse võtta

Miks sa teed riikidevahelist uuringut? Kas sa näiteks loodad leida sarnasusi või erinevusi, miks need huvitavad võiksid olla? Milliseid riike tahad võrrelda ja miks (mis on nende sarnasuste ja erinevuste huvitavad ja olulised punktid)? Millistele praktilistele aspektidele, tuleks mõelda erinevaid riike võrreldes? See võib sisaldada laste kontakteerumise vahendeid

või nõusoleku saavutamist. Kas riikide siseselt on olulisi erinevusi (nt kakskeelne Belgia, põhja/lõuna jagunemine, mis iseloomustab mitmeid riike)? Isegi kui sõnu saab tõlkida, siis kas neil on erinevad tähendused erinevates kultuurikontekstides? Kas tulemusi levitatakse riikides, kus sina töötad, tavalisest erinevalt?

Lisamaterjalid

Hammersley, M., & Atkinson, P. (1983). *Ethnography: Principles in Practice*. London: Tavistock.

Livingstone, S. (2003). On the challenges of cross-national comparative media research. *European Journal of Communication*, 18(4), 477-500.

Mante-Meijer, E., & Haddon, L. (2005). Working in International Research Groups. In L. Haddon (Ed.), *International Collaborative Research. Cross-cultural Differences and Cultures of Research*. Brussels: COST.

Stald, G. (2004). International Co-operation in Research: Children and their Changing Media Environments'. In M. Grosse-Loheide & U. Hasebrink (Eds.), *Netzwerke für die Informationsgesellschaft*. Bielfeld: GMK.

Uurija kogemus

Oma uuringus tõlkisime uuringutes *Young People, New Media* (Livingstone & Bovill, 1999) ja SAFT (SAFT (*Safety Awareness Facts and Tools*) Projekt, 2004 – 2006) kasutatud iseseisvaks vastamiseks mõeldud küsimustikud 9-14aastaste portugali laste jaoks nende emakeelde. Leidsime, et väljendid nagu “kasuema” või “kasuisa” on portugali lastele tundlikud, kuna portugali keelsed sõnad (“*madeasta*”, “*padrasto*”) olid alandava tähendusega ning seostusid “ebasõbraliku inimesega”. Seetõttu leidsime alternatiivsed sõnad. Laste magamistoa (või “oma toas”) meediakasutust puudutavad küsimused ei sobinud väga madala sotsiaalmajandusliku staatusega laste tegelikkusega. Lõpuks võib erinevates kultuurides laste elukoht ja mänguväljakute asukohad omada erinevaid tähendusi. Portugalis elavad paljud lapsed korterites ja neil puudub juurdepääs isiklikku aeda. Väljas mängimise kogemus on enamasti seotud avalike paikadega. Eraaedadega maju seostatakse tavaliselt kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega ja nende portugali keelne nimi on “*vivenda*”. Samas võib vanemate ehitatud illegaalses majas (nt slummis) elav laps oma elukohta samuti “*vivendaks*” nimetada. Küsimustikule, mis loetles erinevaid elukohti, vastamisel kasutasid lapsed oma sotsiokultuurilisse konteksti sobivaid mõisteid. (José Alberto Simoes, Portugal)

IV. Andmeanalüüsi lähenemisviisid

KKK 31. Milliseid lähenemisi kasutada kvalitatiivsete andmete analüüsimiseks?

Milles on küsimus?

Oluline element kvalitatiivsete andmete edukal analüüsimisel on tunnistada ja respektierida kvalitatiivse ja kvantitatiivse uuringu erinevusi. Kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimuse erinevuste seas ei ole sugugi vähetähtis viis, kuidas andmeid analüütiliselt käsitletakse (Strauss, 1987).

Tavapraktika

Levinud viis kvalitatiivsete andmete analüüsimisel on teemade konstrueerimine. Vahel on need teemad uurimust planeerides ära otsustatud või andmete kogumine vastavate teemade järgi struktureeritud. Teistel juhtudel konstrueeritakse teemad tagantjäre.

Kui teemad ei ole eelnevalt konstrueeritud, on siiski tavaline, et andmete analüüs algab enne, kui andmete kogumine on lõppenud ja tihti toimub andmete kogumine ja andmete analüüs paralleelselt. Eelanalüüsi kasutatakse otsustamiseks, milliseid valdkondi peaks detailsemalt analüüsima.

Kodeerimine on kvalitatiivse analüüsi juures oluline ja see on protsess, kus grupeeritakse intervjueritavate vastused kategooriatesse sarnaste ideede, kontseptsioonide või avastatud teemade alusel.

Kvalitatiivsete andmete analüüs sisaldab endas tavaliselt leidude toetamiseks esitatavate tsitaatide valimist. Enamasti on sellised tsitaadid anonüümsed, kuid kui intervjueritav on identifitseeritud, lastakse tal tavaliselt tsitaati ja selle konteksti (ümbritsevat teksti) näha.

Löksud, mida vältida

- Konfidentsiaalsuse küsimus. Oluline on austada intervjueritavate privaatsust, lisaks tuleb tagada, et sulle kui uurijale antud informatsioon neile mingisugust negatiivset tagajärge ei põhjustaks. Eriti oluline on see lastelt kogutud andmetega töötamisel. Seetõttu peaks sul olema andmete üle tõhus kontroll.
  - Ära jäta transkriptsioone, pilte, videolinte vms sarnast laokile.
  - Ära tee ebavajalikke koopiaid ja tea kõigi koopiate (nii elektroonilised kui teised formaadid) asukohta.
  - Ära anna mitte kellelegi oma materjale ilma käsitlemisreegleid üle kordamata.
- Staatuse küsimus. Hoolimata faktist, et kvalitatiivsetel uuringutel on sotsiaalteadustes pikk ajalugu, on siiski üsna tavaliseks tendentsiks püüd kvantitatiivse analüüsi ideid kvalitatiivsele analüüsile peale suruda. Nt arvatakse, et kui suurendada fookusgrupis osalevate intervjueritavate arvu, võimaldab see tulemuste põhjal rohkem üldistada. Kui üldistatavus on see, mida sa tahad, kasuta kvantitatiivseid meetodeid.

- Kvalitatiivse andmeanalüüsi küsimus tavaarusaamises. Oma igapäevaelus kasutab igaüks mingit kvalitatiivse andmeanalüüsi vormi. See viib inimesed eksliku järelduseni, et kvalitatiivsete andmete analüüsimiseks ei ole peale terve mõistuse mingit muud väljaõpet vaja. Viimaste aastate jooksul turu-uuringutes hüppeliselt suurenenud kvalitatiivsete tehnikate kasutamine on loodetavasti teinud selle eksiarvamuse kummutamiseks palju kasu.
- Kokkusurumise küsimus. Kvalitatiivsete andmete analüüs on kokkusurumise protsess, kus hekseldatakse läbi suur hulk andmeid, mis esitatakse kompaktselt ja nii teoreetilises kui üldises plaanis tähendusrikkalt. See viib vähemalt kolme erineva probleemini:
  - Triivimine (*drifting*) ehk tulemuste sidusus algandmetega on vilets.
  - Hülgamine (*dumping*) ehk tulemused ei põhine andmetel või annavad parimal juhul ülelihtsustatud pildi.
  - Andmetesse uppumine (*data drowning*) ehk kogutud on liiga palju informatsiooni, millest uurija ei suuda kinni haarata.

Küsimused, mida arvesse võtta

Kavandades kvalitatiivset uuringut, tasub põhjalikult mõelda, kuidas andmeid analüüsima peaks. Hea planeerimine võib säästa palju aega ja energiat ning rusikareeglina tähendab lõdvem struktuur andmete kogumise etapis suuremat ajakulu andmete analüüsimisel.

Tarkvara kasutamine kvalitatiivsete andmete analüüsimisel on viimaste aastate jooksul kõvasti kasvanud. Samas ei ole uurijad ühisele arvamusele jõudnud selles, kas see parandab analüüsi kvaliteeti.

Lisamaterjalid

Grbich, C. (2007). *Qualitative Data Analysis: In Introduction*. London: Sage.
 Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (3rd ed.). London: Sage.

Tesch, R. (1990). *Qualitative research: analysis types and software tools*. London: Falmer.

Hea praktika

Tšiili noorukite uurimisel kasutati andmete kogumise ja andmete paralleelse analüüsimise meetodit. Intervjueerimise faasis ja pärast iga intervjuu lõpetamist (ja uuesti pärast iga suurema grupi intervjueerimist) vaadeldi andmed täpselt üle selleks, et näha, milliseid alasid peaks sügavamalt uurima. See eelanalüüs oli kasulik selleks, et järgnevaid intervjuusid ümber kujundada ja keskenduda olulisematele teemadele, nt välksõnumite olulisus ja populaarsus. (Veronica Donoso, Belgia)

Uurija kogemus

Kvalitatiivsetest uurimismeetoditest kapriisemaid ja nõudlikumaid on kriitiline diskursusanalüüs, mille kasutamine nõuab esmalt teooria põhjalikku omandamist ja mõistmist ning praktikasse rakendamisel on oluline varasem kogemus ja vilumus. Minu senini ainus sügavam uurimuskogemus on seotud Faircloughi kriitilise diskursusanalüüsi meetodiga.

Meetodit kasutades võitlesin ma sisimas pidevalt küsimustega, kas ma rakendan meetodit õigesti, kas mu analüüsitulemused ja järeldused on õiged. Et uuringu reliaablus oleks kõrge ehk teine uurija saaks sama meetodit kasutades sarnased tulemused, on kriitilise diskursusanalüüsi puhul, vähemalt minu kogemuse põhjal, suhteliselt vähetõenäoline, iseäranis noorte ja vähekogenud uurijate puhul. Diskursusanalüüsi põhul mõjutab tulemusi uurija kultuuriline kogemus ja lingvistiline pädevus, võime tekst n-ö pulkadeks võtta ja selle taga seoseid näha. Reliaabluse tõstmiseks tuleks uurijal: 1) teooria põhjalikult läbi töötada; 2) analüüsi käigus esitatavad küsimused (sest kõiki ei pea iga uuringu puhul kasutama) selgeks tegema; 3) küsimusi proovitekstides korduvalt rakendada ja tulemusi analüüsida; 4) analüüsitekstid enne meetodi rakendamist põhjalikult läbi lugeda; 5) rakendada küsimusi tekstidele ükshaaval; 6) teha mitu kordusanalüüsi, sest sageli võivad teatud nüansid märkamata jääda; 7) järelduste tegemisel lähtuda ainult tulemustest ning vältida uurijapoolset kallutatust (kõige keerulisem); 8) konsulteerida kogenud uurijaga; 9) pärast analüüsi lõpetamist tekstid mõneks ajaks “settima” jätta ning need mõne aja pärast uuesti läbi töötada. (Lennart Komp, Eesti)

KKK 32. Milliseid lähenemisi kasutada kvantitatiivsete andmete analüüsimiseks?

Milles on küsimus?

Kvantitatiivsete andmete analüüsi üldreeglid kehtivad kõikides uuringutes ning pole vahet, kas tegu on laste või täiskasvanutega. Iga andmeanalüüsi põhieesmärgiks on leida andmetes mustrid ja teemad. Kvantitatiivsete andmete töötlemiseks on vaja teatud oskusi. Andmeanalüüsi programmide arenemisega on keeruliste analüüside tegemine muutunud võrdlemisi lihtsaks, mis on uurijatele avanud mitmeid uusi võimalusi. Sellest aga kerkib kaks potentsiaalset probleemi. Esiteks ei sea arvutid kunagi kahtluse alla, kas nendega teha saavaid kalkulatsioone on üldse mõttekas läbi viia. Teiseks ei ole palju neid inimesi, kes mõistaks keerulisi statistilisi analüüse. Eelnevast johtudes võib anda järgmise toore, kuid lihtsa soovitusena. Esmalt tee kindlaks, et sa mõistad mida teed, ja teiseks proovi läbi viia analüüs, mida ka su auditoorium mõistab.

Tavapraktika

Lähtuvalt Newtonist ja Rudestamist (Newton & Rudestam, 1999) võib nimetada kümme reeglit edukaks kvantitatiivsete andmete analüüsiks.

- Tunne end oma andmetega mugavalt. Kuna andmed on toormaterjal, millest ehitatakse tulemused, tuleb andmefaile käsitleda hoolega.
- Uuri oma andmeid põhjalikult, kaks korda. Andmeid käsitledes ja analüüsi tehes on kerge teha vigu (ümber kodeerides või andmetöötlusega).
- Kasuta tulemuste esitamiseks graafikuid. Andmete visuaalne esitus võib paljastada sinu uuringu tähendusi viisil, mida abstraktsed numbrid võivad varjata.
- Dupleeri uuring uute valimitega ja uutes keskkondades, et tagada tulemuste paikapidavus.
- Ära unusta statistilise tähtsuse ja olemusliku tähtsuse erinevust.
- Ära unusta erinevust statistilise tähtsuse ja mõju suuruse (*effect size*) vahel.
- Ära oota, et statistika räägib enda eest ise. Lehtede täitmine lõpmatute tabelite ja graafikutega ei ole piisav. Andmeanalüüsi eesmärk on esitada organiseeritud argumentatsioon, mis toetab või ei toeta teatud seisukohta.
- Kui võimalik, hoia lihtsust. Keeruline statistika võib viia segaduseni.
- Konsulteeri teiste uurijatega. Keegi ei ole ekspert kõikides valdkondades ning oma leidude üle arutamine kolleegidega teravdab sinu argumente ja aitab leida vigu.
- Ära oota, et su uuring on täiuslik. Uuring on tihtipeale keerulisem ja raskem kui oodatud, samas kui mõjud on nõrgemad ja tulemused veel vastuolulisemad.

Lõksud, mida vältida

Ära vii analüüsi läbi ajalise surve all, kuna see on hea andmeanalüüsi suurimaid vaenlasi. Kvantitatiivsete andmete käsitlemine nõuab hoolt ja tähelepanu.

Võitle kiusatuse vastu esitada liiga tooreid andmeid, proovi teha kõikide uurimisküsimuste kohta fokuseeritud analüüs.

Ära ignoreeri kvantitatiivseid andmeid analüüsides statistilise jõu kontseptsiooni.

Ära räägi kõrgemal kui sinu publiku tase. Kui publik ootab protsente ja risttabeleid, siis peab see olema esitatud struktureeritud võrdlusmodelitega.

Ära lihtsusta asju liigselt.

Ära väida midagi selle kohta, mis on sinu andmete piiridest väljaspool.

Küsimused, mida arvesse võtta

Nagu kvantitatiivsete andmetega, tuleb juba uuringu kujundamisel mõelda teatud andmeanalüüsiga seotud eriti olulistele küsimustele. Fokuseeritud andmekogumine teeb andmeanalüüsi faasi ajal elu palju kergemaks.

Lisamaterjalid

Hartwig, F., & Dearing, B. E. (1979). *Exploratory Data Analysis*, Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences (vol. Series no. 07-016).

Pallant, J. (2005). *SPSS Survival Manual*. Maidenhead: Open University Press.

Uurija eksimus

Mõnikord tehakse uuring ajalise surve tingimustes, mis suurendab oluliselt tulemustes olevate vigade tekkimist. Üks näide, kuidas ajaline surve ja hooletus võib viia vigadeni on ajast, kui ma töötasin andmebaasi kallal, mis sisaldas muuhulgas informatsiooni laste vabaaja tegevuste kohta. Tehes parameetrit, mis pidi klassifitseerima lapsed kahte gruppi – need, kes on spordis aktiivsed ja need, kes ei ole – unustasin, et paljud lapsed on seotud rohkem kui ühe spordialaga ja seega klassifitseerisin need, kes osalesid kahes või kolmes sportlikus tegevuses, aktiivsete asemel mitte aktiivseteks. See viga avastati kahe aasta pärast, kui andmeid vaadati uuesti uue uuringu raames. (Kjartan Olafsson, Island)

KKK 33. Kuidas ühendada kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid andmeid?

Milles on küsimus?

Kvalitatiivsetel ja kvantitatiivsetel meetoditel on erinevad tugevused ning nõrkused. Kvalitatiivset osa (kui see on uuriv) võib tõlgendada kui uurimisfaasi hüpoteeside ja teooria esitlemiseks, mida saab seejärel kvantitatiivselt kindlaks teha. Ühtlasi võib kvantitatiivse osaga üldistada kvalitatiivseid järeldusi (Lobe, 2008). Kvantitatiivse meetodi tugevuseks on vastused küsimustele: “Kui palju lapsi kasutab interneti” ja “Kas need lapsed, kes interneti kasutavad, loevad tõenäoliselt vähem/rohkem raamatuid?” Kvalitatiivne meetod vastab samas küsimustele: “Mida tähendab internet lastele?”. Patton (1990: 132) soovitas: “Kvalitatiivsed andmed on lihaks kvantitatiivsete tulemuste luudel, elustades tulemusi sügavutimiseva viimistlusega”.

Tavapraktika

Uurijad kasutavad tihti kvantitatiivset ja kvalitatiivset meetodit teineteise täiendamiseks. Mõnikord viiakse kvalitatiivne uuring läbi kvantitatiivsete andmete mõistmiseks ja vastupidi. Kolmas võimalus on koostada uurimisplaan, kus kvalitatiivset ja kvantitatiivset teavet kogutakse üheaegselt.

Ühe meetodi kasutamisest saadud tulemusi võib laiendada või “trianguleerida”, kasutades täiendavat meetodit. Valdavalt kasutatakse kvantitatiivset lähenemist diskreetsetel muutujatel konkreetse hüpoteesi kinnitamiseks või uurimisküsimusele vastamiseks. Kvalitatiivne info uurib seevastu nähtuse ulatuslikke, omavahel seostuvad keerukusi. Seega, mõlemat tüüpi andmetel on oma eelised ja nendega saab laiendada arusaama uurimisalusest probleemist. Uurija järjestab neid kahte meetodit, kas esimesena kvalitatiivne kui uurimuslik faas ja seejärel kvantitatiivne kui selgitav faas, või vastupidi.

Kuigi temaatikat pole erialakirjanduses väga käsitletud, alustavad paljud uurijad kõigepealt kvalitatiivse osaga. Sellisel juhul arendatakse kvantitatiivsed näitajad kvalitatiivsetest tulemustest, sest eelnevalt mõõdikuid kas ei eksisteerinud, olemasolevad mõõdikud ei esinda uuritavat populatsiooni või teemat pole teiste poolt palju uuritud (Creswell, 1999: 460). Siiski, kui kombineeritud kvalitatiivse ja kvantitatiivse meetodi ainus eesmärk on andmete vastastikune kinnitamine ja erinevate meetoditega saadud andmete sulandamine, siis see mõjustab iseseisvaid ja kokkusattuvaid mõõtmisviise kogu uurimuse jooksul, mille eesmärgiks on testida sama hüpoteesi või vastata samale osale uurimisküsimusest (Lobe, 2008).

Lõksud, mida vältida

- On oluline rõhutada, et mõlemat tüüpi andmete kasutamist ei eelistata kas üksnes kvalitatiivsetele või kvantitatiivsetele andmetele. Rohkemate meetodite kaasamine ei anna automaatselt enamat ja paremat infot. Tavaliselt tähendab see aga vähemalt kaks korda rohkem tööd, eriti siis, kui uurija eesmärk ei ole mitte ainult kasutada meetodeid eraldi efektiivselt, vaid ka kombineerida neid efektiivselt. Uurija peab hindama oma uuringu eesmärgi (Lobe et al., 2007).

- Levinud lõks on lähtumine uurimismeetodi valikul mitte uurimisobjektist ja -küsimustest, vaid sellest, milline on levinuim meetod või kuidas ollakse harjunud uuringuid läbi viima (nt positivism – küsimustikud, konstruktivism – süvaintervjuud).
- Tihti kasutatakse triangulatsiooni kontseptsiooni sünonüümina ekslikult segameetodi uuringut. Tasub meeles pidada, et triangulatsioon on vaid üks võimalikest alternatiividest kombineerida kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismeetodit ja saadud andmeid.
- Andmeid ei tohiks kunagi tõlgendada kui “õigeid” ja “valesid”, sest erinevused erinevate andmekogumite vahel võivad olla sama olulised ja tähenduslikud kui sarnasused.

Küsimused, mida arvesse võtta

- Kas uurimisküsimusele vastamine eeldab mõlemat tüüpi andmeid?
- Milline on kaht tüüpi andmete kombineerimise põhjendus?
- Kas soovime täiustada ja täpsustada ühe meetodi kasutamisest saadud tulemusi täiendava meetodiga? Või on meie eesmärgiks uuringu valiidsuse tõstmine, kasutades rohkem kui üht andmekogu konvergentsete tulemuste saamiseks?
- Millist segameetodi katseplaani kasutame? Kas alustame kvalitatiivse või kvantitatiivse osaga?
- Milline on uuringu domineerivam osa? Kas mõlemale meetodile pannakse samaväärselt rõhku?
- Kuidas soovime oma tulemusi esitleda?

Lisamaterjalid

Lobe, B. (2008). *Integration of Online Research Methods. Information Technology/Social Informatics collection*. Faculty of Social Sciences Press.

Fielding, N. G. & Fielding, J. L. (1986). *Linking data*. Beverly Hills: Sage.

Creswell, J. W. (2008). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage.

KKK 34. Kuidas ma võrdlen vanematelt ja lastelt kogutud andmeid?

Milles on küsimus?

Mitmed uuringud on näidanud, et kui vanemaid ja lapsi küsitleda samadel teemadel, ei ole nende vastused alati ühesugused. Näiteks võivad vanemad öelda, et nad monitoorivad väga täpselt seda, mida nende lapsed internetis teevad, samas kui lapsed väidavad, et nende vanemad ei kontrolli neid nii täpselt.

Tavapraktika

Uurimustes, kus fookus on laste käitumisel, ei ole ebatavaline koguda infot nii mõlemalt vanemalt (või täiskasvanutelt, nt õpetajatelt) kui lastelt. Vanematelt ja lastelt saadud infot on võimalik erinevatel viisidel kombineerida, kuid järgnevaid võib vaadata kui peamisi alternatiive:

- Vanem(ad) kui ainus informant (vahendaja)
- Vanem(ad) kui peamine informant ja laps kui täiendav informant
- Vanem(ad) kui peamine informant ja laps kui peamine informant
- Laps kui peamine informant ja vanem(ad) kui täiendav informant
- Laps kui ainus informant

Kõigil neil lähenemistel on oma eelised ja puudused. Vanematelt ja lastelt saadud info võrdlemisel on kahekordne eelis. Esiteks võimaldab see topeltkontrolli laste käitumise kohta käiva informatsiooni suhtes, sest vanemad on tihti ajamõõtmise suhtes täpsemad (eriti nooremate laste puhul). Teiseks on laste ja vanemate vastuste erinevused uuringus juba ise huvitavaks teemaks.

Lõksud, mida vältida

Selliste andmetega on seotud mõned probleemid. Gruppidevahelisi võrdlusi saab loomulikult teha terviklikul (agregeeritud) tasandil (vaadates lapsi kui gruppi ja vanemaid kui gruppi). Samas ei ole ohutu otseselt eeldada, et erinevused või sarnasused ühistasandil kehtivad ka individuaalsel tasandil. Kui uuring paljastab näiteks, et kindel hulk lapsi teeb internetis teatud asju ja samal ajal arvab palju väiksem hulk vanemaid, et nende lapsed teevad internetis neid konkreetseid asju, ei luba see meil eeldada, et vanemad ei tea, mida nende lapsed internetis teevad.

Ühistasandi põhjal individuaalsele tasandile üldistuste tegemise raskuse näitena võib nimetada olukorra, kus võrreldakse teatud hulka teismelisi 34 riigist, kes on olnud seksuaalvahekorras teatud hulga teismelistega, kes on olnud purjus vähemalt kaks korda. Selgus, et alkoholitarbimise ja seksuaalvahekorra vahel on väga nõrk seos. Viimase näitega seonduvalt on islandi lapsed seksuaalvahekorra tõenäosuse tabelis kuuendad ja vähemalt kaks korda purjus olnud 15-aastaste laste tabelis 22. kohal. Kui sama küsimust analüüsida indiviidi tasandil, on mitte kunagi purjus olnud lastest vahekorras olnud 14 % ja 20 või enam korda purjus olnud lastest 83 %.

Küsimused, mida arvesse võtta

Ideaalis peaks vanematelt ja lastelt kogutud info olema ühendatud indiviidi tasandiga. See omakorda aga muudab uuringu ettevalmistamise keerulisemaks ja (sõltuvalt riigist) nõuab informeeritud nõusolekut nii vanematelt kui lastelt, mis omakorda võib vastuste taset tunduvalt alandada.

Üldreeglina mida nooremad on lapsed, seda tavalisemalt toetuvad nad oma vanematele või teistele täiskasvanutele kui informantidele. See omakorda tõstatab saadud informatsiooni valiidsuse ja usaldusväärsuse küsimuse. Rusikareeglina on lihtsam omandada täpset informatsiooni käitumise kohta (nt kas nad kasutavad interneti ja kui kaua nad seda teevad), kuid suhtumist on keerulisem hinnata.

Kui lastel palutakse anda informatsiooni oma vanemate kohta, on vahel võimalik riskikontrollida nende informatsiooni teiste uuringutega. Nt vanemate amet või haridustase või vanemate internetikasutus.

Lisamaterjalid

The SAFT (Safety Awareness Facts and Tools) Project. *SAFT 2006 Parent and Children survey. 2004-2006*. Norwegian Action Plan for Children, Youth and the Internet and the European Commission Safer Internet Action Plan: Norwegian Media Authority.

UK Children Go Online Project. *UK Children Go Online: Emerging Opportunities and Dangers*. London: London School of Economics and Political Science. Project website: <http://www.children-go-online.net>

Näide heast praktikast

Näideteks võrdlusest üldistatud tasandil on mõned uuringud, mis tehti osana SAFT projektist. Nendes uuringutes vaadeldi laste gruppi ja vanemate gruppi eraldi.

Näide uuringust, kus võrdlus tehti individuaalsel tasandil, on *UK Children Go Online* (Livingstone & Helsper, trükkis). Uurides vanemate poolt lastele ja teismeliste interneti kasutamise osas seatud piiranguid, võrreldi vastuseid indiviidi tasandil.

V. Tulemuste esitamine

KKK 35. Kuidas ma esitan kvalitatiivseid andmeid?

Milles on küsimus?

Üldiselt pole erilist vahet, kas esitada kvantitatiivseid või kvalitatiivseid andmeid – põhiküsimuseks on, kuidas esitada uuringutulemusi nii, et need, kes andmeid kasutada soovivad, saavad aru, mis on tehtud ja millised on tulemused.

Tavapraktika

Kvalitatiivsete andmete analüüs konstrueeritakse tavaliselt teemade ümber ja nii ka aruandlus. Analüüsi toetamiseks on tavapärane, et tsiteeritakse intervjuusid.

Kvalitatiivse andmeanalüüsi lõppstaadiumis on soovitatav sättida andmed nii, et on võimalik formuleerida üldteemasid. Oluline on viimistleda kontseptsioone ja siduda neid nii, et kujuneks selge kirjeldus või seletus sinu uuringu peateema kohta. Üksikkontseptsioonid ja teemad, mida oled leidnud, peaks olema kokku pandud viisil, et luua integreeritud seletus, mida tuleks tõlgendada kirjanduse ja sinu teoreetilises raamistikus esitatud teooriate valguses. See protsess aitab sul tulla välja läbivate teemadega, mis võivad abiks olla sinu andmete üksikosade sidumisel. (Rubin & Rubin, 1995)

Pea meeles, et kvalitatiivsete leidude esitamine väärilise kõikehõlmavusega on keeruline ülesanne. Otsides kõige ökonoomsemaid näiteid, on kerge sattuda kiusatusse ja valida kõige elavamad, tabavamad ja tähelepanuväärsemad, mis ei pruugi esindada uuritava fenomeni tüüpilisi tunnuseid. Praktilised piirangud võivad lõppeda dekontekstualiseeritud ja fragmenteeritud andmete esitamisega, selle asemel et olla esitluse terviklikuks osaks. (Livingstone & Lemish, 2001)

Lõpuks, palu oma lugejatel kriitiliselt hinnata sinu tööd, et nad vaataks põhjalikult üle sinu tõlgendused. Tekstid ei ole ju ainult “vabalt tõlgendatud vaid [on] ka vastuvõtjaga ühiselt tekitatud”. (Eco, 1995: 3)

Lõksud, mida vältida

Kvale (1996: 253-268) annab mõned üldised näpunäited, kuidas parandada kvalitatiivseid aruandlusi.

- Välti igavaid aruandlusi. Uuring peaks endas alati sisaldama lugu, millest keegi peaks hoolima.
- Väsitavad leiud (intervjueeritavate tsiteerimine liiga pikalt).
- Meetod kui must kast (uuringu ülesehituse ja kasutatud meetodite kohta on antud ebapiisav informatsioon).
- Uuringu ja analüüsi keskendumine lõpparuandlusele.
- Lugejatele kirjutamine – uuringu aruandlus peaks sisaldama kogu olulist informatsiooni.
- Mõtle läbi võimalikud eetilised küsimused.

- Välti liiga pikki aruandlusi. Kvantitatiivsus paistab olevat kvalitatiivsetele uurijatele pidevaks probleemiks. Neile paistab tunduvat, et paljalt lehekülgede arv õigustab seda, et nende uuringutel puuduvad kvantitatiivsed andmed.

Küsimused, mida arvesse võtta

Üldised küsimused, millele lugejad tahavad kvalitatiivsete uuringute aruannetest vastuseid:

- Ülesehitus: Kuidas valiti teemad?
- Uuringu situatsioon: Millist informatsiooni anti osalejatele eelnevalt?
- Transkriptsioon: Kui põhjalik oli transkriptsioon ja millised juhised anti ümberkirjutajatele?
- Analüüs: Kuidas moodustati analüüs, kas see põhines personaalse intuitsiooni tõlgendamisel või kasutati formaalseid protseduure?
- Tõendamine: Milliseid meetmeid kasutati, et tagada leidude valiidsus?

Lisamaterjalid

Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (3. trükk). London: Sage.

Eco, U. (1995). *The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press.

Lindlof, T.R. (1995) *Qualitative Communication Research Methods*. Thousand Oaks: Sage.

Livingstone, S. Ja Lemish, D. (2001). Comparative Research with Children. *Children and Their Changing Media Environment. A European comparative study*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Rubin, H., & Rubin, I. (1995). *Qualitative Interviewing: The Art of hearing Data*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Uurija kogemus

Olulisim andmete esitamiseviisi valiku kogemus põhineb bakalaureusetöö kirjutamisest. Uurisin kontentanalüüsi abil Eesti ajalehtedes aastatel 1918-1940 ja 1991-2003 avaldatud autoreklaame. Töös saadud kvalitatiivsete andmete esitamisel oli kõige keerulisemaks küsimuseks, kuidas töötada välja autoreklaamide võrdlemise alused nii, et need oleksid kõrvutatavad ning lugejate jaoks selgelt eristatavad ning arusaadavad. Oluline oli leida võrdlusalused, mis tooksid välja seosed üldise majandusliku olukorra ning autoreklaamides esitatud argumentide ning üleskutsete vahel. Uurimiselused perioodid said kokkuvõttes jaotatud kuueks 5-6aastaseks ajavahemikuks, milles avaldatud reklaame omavahel võrdlesin. Otsustasin reklaamid läbi analüüsida ja tulemused esitada kahes vaates - reklaamides esitatud visuaalsed komponendid ning tekstid. Mõlema analüüsitud parameetri tulemuste koondamisel sain esitada igale uuritud ajavahemikule kõige iseloomulikumat autoreklaamide tüübid. Tulemuste paremaks illustreerimiseks analüüsisin täpsemalt veel igast perioodist ühte konkreetset autoreklaami. Antud kaheosaline andmete esitamise viis õigustas end hästi, sest

tulemused olid lugejatele hästi arusaadavad ning tekitasid huvi ka paaris meediakanalis.
(Raimo Matvere, Eesti)

KKK 36. Kuidas ma esitan kvantitatiivseid andmeid?

Milles on küsimus?

Abelsoni (1995: 2) järgi peaks kvantitatiivne andmeanalüüs “esitama põneva väite; see peaks läbi materjalide intelligentse tõlgendamise rääkima loo, millest huvitatud publik hoolib”. Pole tähtis, kui asjakohane on uurimuse ülesehitus, kui põhjalikud intervjuud, kui korralik statistiline analüüs, kui esinduslik valik, kui hoolikalt loodud küsimustik või küsimused, kui põhjalik kontroll andmekogumisprotsessi üle – uurimuse tõeline väärtus sõltub selles, kui hästi see suudab kommunikeerida tulemusi neile, kes sinu tulemustest huvitatud on.

Tavapraktika

- Uuringuaruanne peab andma täpse ülevaate sellest, kuidas uurimus läbi viidi ja milliste tulemusteni jõuti.
- Kasuta tulemuste esitamiseks graafikuid. Andmete visuaalne esitus võib paljastada sinu uuringu tähendusi viisil, mida abstraktsed numbrid võivad varjata.
- Ära unusta statistilise olulisuse (*statistical significance*) ja sisulise olulisuse (*substantial significance*) erinevust.
- Ära unusta erinevust statistilise olulisuse ja mõju suuruse (*effect size*) vahel.
- Ära oota, et statistika räägib enda eest ise. Lehtede täitmine lõpmatute tabelite ja graafikutega ei ole piisav. Andmeanalüüsi eesmärk on esitada organiseeritud argumentatsioon, mis toetab või ei toeta teatud seisukohta.
- Kui võimalik, hoia lihtsust. Keeruline statistika võib viia segaduseni.
- Pane vastu kiusatusle esitada liiga palju toorest materjali, püüa teha fokuseeritud analüüs – isegi, kui küsimus oli küsimustikus, ei pea see tingimata raportis esinema.

Lõksud, mida vältida

Paljud on kindlasti kuulnud fraasi (tsiteeritud Disraeli kaudu), et on kolme sorti valesid: valed, neetud valed ja statistika. Antud tähenduses saab statistikat kasutada segadusse ajamiseks, tähelepanu kõrvalejuhtimiseks ja isegi tõe moonutamiseks. Loomulikult on see tõene vaid teatud piirini, kuid on oluline meeles pidada, et mitte statistika ei valeta, vaid uurijad on need, kes teadlikult või ebateadlikult esitavad informatsiooni, mis on segadust tekitav, eksitav või isegi vale.

Küsimused, mida arvesse võtta

Rusikareeglina peab iga argument, mis põhineb kvantitatiivsetel andmetel, sisaldama informatsiooni viie olulise dimensiooni kohta (Abelson, 1995: 11-13):

- Ulatus – kui suur on erinevus ja kui tugev on seos?
- Täpsus ja selgus – mis see täpselt on, mille me leidsime?

- Üldistatavus – millise piirini on leiud rakendatavad teistele inimestele teistes olukordades?
- Huvitavus – kui olulised need leiud on ja kas keegi peaks nendest huvitatud olema?
- Usaldusväärsus – kas leiud on metodoloogiliselt ja teoreetiliselt usaldatavad?

Lisamaterjalid

Byrne, D. (2002). *Interpreting Quantitative Data*. London: Sage.

Näide head praktikast

Pew interneti ja Ameerika elu projekt (*Pew Internet and American Life Project*) viis ameerika teismeliste seas läbi nende internetikasutuse erinevaid aspekte käsitlenud küsitluste seeria. Iga juhtumi puhul esitasid nad selge ja mõttetiheda kirjelduse valimi koostamise kohta, et esitatud protsentarve saaks täpselt interpreteerida. Näiteks oma 2007. aasta töös sotsiaalvõrgustike kasutuse kohta teismeliste seas kirjutavad nad esimesel sisulehel (ja veel täpsemalt metodoloogia lisas):

“See Pew Internet & American Life projekti raport põhineb riiklikult esinduslikul telefoniküsitlusel ameerika teismeliste ja vanemat või hooldajat seas. Kõik numbrilised andmed koguti läbi telefoniintervjuude, mille viis läbi Princetoni küsitlusuuringute firma 2006. aasta 23. oktoobrist 19. novembrini, saades vastused 935 12-17aastaselt teismeliselt ja nende vanemalt või hooldajalt. Koguväljenduse põhinevate tulemuste puhul võib 95-protsendilise kindlusega väita, et valimist tulenev viga ja teised juhuslikud mõjud on +/- 3 %. Teismeliste internetikasutajate (n=886) vastustel põhinevate tulemuste valimivea piir on +/- 4 %.”

Läbi selle avalduse soovivad nad minimeerida tavaliste vääritimõistmiste võimalusi, mida tehakse siis, kui interpreteeritakse uuringu tulemusi. Pew püüdleb suurema selguse poole, lisades järgneva allmärkuse igale tulemusi kajastavale tabelile: “Allikas: *Pew Internet & Life Project Parents and Teens Survey, October-November 2006*. (Vanemate ja laste uuring, oktoober-november 2006). Põhineb ainult teismelistel, kes kasutavad interneti kodus. Statistiline vea piirid kogu valimi ulatuses on +/- 4%.” Kui on raske tagada, et selline informatsioon kajastub ka pressiteadetes, täpsemalt uuringu tulemuste kohta käivates pressiteadetes, peaksid uurijad püüdlema selle poole, et kindlustada, et nende leide kajastatakse täpselt. (Sonia Livingstone, Suurbritannia)

Uurijate kogemused

Usun, et analüüsitulemuste esitamine oli minu bakalaureusetöös üks hästi õnnestunud osi. Kuna antud tööga pidid tutvuma ja sellele hinnangu andma inimesed, kes ei teadnud midagi kvantitatiivsete meetodite olemusest ega nende rakendamisest, üritasin analüüsist tulenevad järeldused esitada võimalikult lihtsas ja arusaadavas keeles, kasutades illustratsioonidena erinevaid jooniseid. Lisaks kirjutasin iga graafiku juures lahti seosed, mida võib graafikult välja lugeda, ning püüdsin selgitada, kuidas selliste tulemusteni jõudsin. (Viivika Eljand, Eesti)

Väga paljude uurimuste puhul, iseäranis kvantitatiivseid meetodeid kasutades, tekib uurijal dilemma, kuidas esitada parim osa hiiglaslikust kogutud materjalist graafikutel või tabelites. Järgnevad soovitused olen kogunud oma bakalaureusetööd kirjutades.

- 1) Uurimuse sisuosas on mõttekas tabeli või graafiku vormis välja tuua vaid see informatsioon, mis on lugeja seisukohast vaadatuna kõige aktuaalsem. See tähendab, et graafik peaks vastama mõnele uurimuse alguses püstitatud uurimisküsimusele või selle olulisele alaosal.
- 2) Tabel või graafik täidab oma eesmärgi kõige paremini siis, kui ta on selgesti arusaadav. Üle nelja erineva seose ei ole seega kasulik ühel graafikul esitada.
- 3) Reegel on, et graafiku või tabeli jälgimine ei tohiks lugejas tekitada lisaküsimusi.
- 4) Tabeli või graafiku sisu ning selle peal- või allkiri peaks olema ülitäpses vastavuses.
- 5) Tabeli või graafiku formaadi valikul on oluline tähele panna, et formaat ei tekitaks esitatavatele andmetele lisatähendusi või varjundeid. Näiteks ei tohiks kvantitatiivseid andmeid esitada formaadis, mis ei paku selget mõõtkava, või väänab mõõtkava tegelikku olemust (Venni diagramm jt formaadid).
- 6) Tabelis või graafikul esitatu tuleb uurimuses lahti kirjutada lähtudes põhimõttest, et kõik oleks samal moel arusaadav ka neile, kes graafikut või tabelit ei vaata.
- 7) Tähelepanu tuleks pöörata sellele, et kõik graafikul kujutatud seosed ja nende implikatsioonid oleksid töö kirjalikus osas (vähemasti) äramärkimist leidnud, sest vastasel juhul tekib kahtlus, kas autor ise on seostest aru saanud. (Oliver Kund, Eesti)

KKK 37. Kuidas võrdlen oma uurimistulemusi teiste omadega?

Milles on küsimus?

Tõepoolest on oluline võrrelda enda leide teiste tehtud uuringutega. Kui tegemist on üldistamise ja püüuga oma uuringu teatud leide mõne teise populatsiooni puhul kehtivaks tunnistada, on dubleerimine võtmeelement.

Tavapraktika

Uuringutulemusi tõlgendatakse alati mingite varasemate teadmiste või eelduste kontekstis, mis mõnikord baseeruvad uuringutel ja mõnikord mitte. Üks uuring ei ole kunagi nii mõjuvõimas, et elimineerida kõik argumendid. Seega on dubleerimine ääretult oluline. Lõpuks on ju nii, et kui uuringu tulemus on varasemate uskumustega vastuolus, on olemas varasemate uskumuste tugevad poolehoidjad, kes seda positsiooni tugevalt kaitsevad.

Et lihtsustada uuringutevahelist võrdlust, püüdlevald paljud uurijad meetodite ja uuringu ülesehituse ühildatavuse poole. See käib nt valimi ja mõõtmise kohta.

Lõksud, mida vältida

Teiste poolt tehtu mittetähelepanemine viib kontseptsioonide vääritimõistmiseni, ühe küsimuse kasutamiseni uuringust uuringusse, sama asja kohta erineval moel küsimiseni jne.

Uuringutemaailmas on liiga palju isoleeritud uuringuid, mis toodavad olulisi tulemusi isikupäraste valimitega teatud tingimustes.

Küsimused, mida arvesse võtta

Meediauuringute valdkonnas on pikk traditsioon keskenduda uuele meediale ja kurikuulsal kombel vähe longituuduuringuid. Laste *online*-meedia uuringute põhjalik ülevaade (uuringud vahemikus 1999 kuni 2006) näiteks leidis ainult kaks näidet longituuduuringutest (Staksrud et al., 2007).

KKK 38. Kuidas ma tagan, et minu tulemusi valesti ei tõlgendataks?

Milles on küsimus?

Loomulikult on väga raske tagada, et tulemusi valesti ei mõistetak. Kuna teaduskogukonnas on uuringutulemuste hindamiseks standardsed protseduurid, ei ole teiste teadlastega suheldes väärarvamuste tõenäosus väga suur.

Tavapraktika

Tõenäoliselt ei ole mitte kunagi olnud nii kerge avaldada materjali nii trükituna kui elektrooniliselt, kuid üha suurenevas avalikkuse tähelepanu nõudvas seltskonnas on aina keerulisem end kuuldavaks teha. (McNair, 2006) Siiski on võimalik erinevate sammude abil oma sõnumite avaldamise ja õigesti tõlgendamise tõenäosust parandada. Raportit tehes kehtivad mõned rusikareeglid.

- Proovi olla tulemuste esitamisel selge ja kokkuvõtlik – ära jäta järelduste tegemist raporti lugejatele.
- Pea meeles, et numbrid ei räägi iseenda eest. Püüa panna asjad perspektiivi niipalju kui võimalik.
- Püüa kokkuvõtete ja peamiste järelduste tegemisel vältida tehniliste terminite kasutamist.
- Kasuta võimalusel graafikuid.

Lõksud, mida vältida

Meediale intervjuusid andes püüa keskenduda peamistele punktidele ja pea meeles, et ajakirjanik vajab pealkirja, seega püüa see talle anda (muidu peab ajakirjanik selle ise leidma).

Tihti eristatakse puhtalt akadeemilisi ja rakenduslikke uurimusi. See eristus on mitmes mõttes eksitav, eriti uuringu puhul, mille fookus on lastel ja nende internetikogemusel. Uurijaid informeeritakse, et nende uuringutulemusi võidakse kasutada otsuste tegemisel või poliitika kujundamisel.

Küsimused, mida arvesse võtta

Meediaga suheldes peaks lisaks meeles pidama järgnevat:

- Kes on raporti sihtgrupiks? Akadeemiline kogukond, uurijad, mittetulundusühingud, lapsed, vanemad... Publikust sõltub keelekasutus ja edastav fookus.
- Küsi endalt, mis on tulemustes uudisväärtuslikku ja kuidas oleks võimalik tulemusi laiemas sotsiaalse kontekstiga siduda. Teravdades loo fookust enne meediaga kontakteerumist, suurendad sa tõenäosust, et seda üldse kajastatakse ning et seda kajastatakse nii, nagu sina tahad.
- Küsi endalt, kes on sinu tulemustest huvitatud ja miks. See võimaldab sul fokuseerida tulemusi täpsemalt oma sihtgrupile.

- Vali sobiv meediakanal oma tulemuste esitamiseks. Pärast sõnumi ja selle sihtgrupi määramist on järgmiseks probleemiks küsimus, kes selle edastama peaks. Televisioon erineb kvaliteetlehest, mis omakorda erineb tabloidlehest jne.
- Kaalutle meediaturu praktikaid ja planeeri, millal oleks õige aeg reporterite või toimetajatega ühendust võtta, et neil oleks aega sinu lugu tundma õppida ilma, et nad oleksid järgmise tähtaja poolt liiga suure pinge alla seatud.
- Varusta reporterid kõige tähtsamat informatsiooni sisaldava kirjaliku memo või pressiteatega. Selline memo peaks selgitama peamisi punkte ja algama kõige olulisematega.
- Varusta meedia juurdepääsuga kontaktisikutele, kes saaksid anda täpsemat informatsiooni või intervjuus osaleda. Lisaks hoolitse, et memos oleks tsitaat, et reporter ei peaks kõike nullist koguma hakkama.

Lisamaterjalid

Vaata: <http://www.eukidsonline.net/> näiteid uudiskirjadest

Näide heast praktikast

New Hampshire'i Ülikooli uuringu tulemusi laste avatusest *online*-riskidele on nii palju valesti tõlgendatud, et nad tegid meediale avalduse, mis juhendab keeruka statistika head kajastamist ja halba kajastamist “Ütle” ja “Ära ütle” formaadis. Pealkirjaga “Internetiturvalisuse õpetamine teismelistele: Õigesti tegemine” (*Internet Safety Education for Teens: Getting It Right*) märgivad nad, et “Üha enam inimesi propageerib interneti ohutuse osas harimist, et kaitsta noori seksuaalsete ahistajate eest internetis. Ometi on osa nende loengutes, pamflettides, videotest ja veebilehtedel kajastuvast informatsioonist eksitav ega peegelda seda, mida uurijad nende tõsiste kuritegude kohta avastasid. Siin on ettepanekud, kuidas siduda interneti turvalisuse teemalised õppematerjalid paremini praeguse uuringuga.”

Vaata http://www.unh.edu/ccrc/internet-crimes/Internet%20Factsheet_portrait%20version_2-6-08_khf.pdf, et lugeda nende täpseid soovitusi seoses uuringute kajastamisega.

Uurija kogemus

Küsitlesin oma töö käigus teatud teenuse kliente. Küsimusele „Kas ... teenus on muutnud suhet kooliga efektiivsemaks?“ vastas 2/10 negatiivselt. Küsitlemisel uurisin ka inimestelt, miks nad nii arvavad, ja sain teada, et negatiivne suhtumine ei tulene üldse ebameeldivast kogemusest teatud teenusega seoses, vaid pigem muudest asjaoludest. Seega, tulemuste esitlemisel küll nimetasin, et teenus ei olnud 100% vastajate arvates kasulik, kuid seda sellepärast, et mõned inimesed kasutasid alternatiivset teenust ja seega puudus neil vajadus konkreetse teenuse järele. Järeldusena väidan, et alati tuleb esitada ka küsimus „miks“, sest nii saab uurida konteksti ja põhjust. (Triin Mahlakõiv, Eesti)

KKK 39. Kas ma peaksin oma tulemuste kohta intervjueeritavatele tagasisidet andma?

Milles on küsimus?

On tähtis näidata austust nende suhtes, kes osalevad uuringutes. See kehtib ka kaudselt osalevate isikute kohta nagu vanemad ja õpetajad. Igal juhul on oluline kõigile uuringus osalejatele näidata, et nende panust hinnatakse. Tagasiside andmine on üks osa sellest.

Tavapraktika

Kui uuring on läbi viidud ja tulemused teada, siis on hea tava anda osalejatele tulemustest teada või teatada koht, kust nad need tulemused leida võivad. Nt kui kool on andnud ligipääsu oma õpilastele, siis saab direktor tänukirja ja uuringutulemuste koopia.

Üldreegel ütleb, et mida rohkem uuringus osalejalt küsida, seda rohkem peab talle näitama, et sa tema osalust väärtustad. Seetõttu on tavalisem näha uurijate tagasiside või heakskiidu soovi intervjueeritavate poolt kvalitatiivsete uuringute puhul, aga üpris ebatavaline kvantitatiivsete uuringute puhul.

Kvalitatiivsete uuringute puhul on hea tava küsida tagasisidet nendelt, keda on uuringu tulemustes otseselt tsiteeritud. Inimesi ei tohiks nimepidi tsiteerida, kui nad selleks just luba pole andnud.

Löksud, mida vältida

Intervjueeritavalt tagasisidet küsides tuleb see protsess kõigepealt korralikult läbi mõelda, et see toimuks kindlates raamides:

- Millist tagasisidet soovitakse?
- Mida selle tagasisidega tehakse?
- Kas uuringutulemused muutuvad, kui intervjueeritavad arvavad, et tõlgendus on vale või eksitav?
- Kui intervjueeritav pole rahul enda antud anonüümse tsitaadiga ja tahab seda muuta, kuigi tsitaat on täpne?

Küsimused, mida arvesse võtta

Lapsi hõlmavate uuringute eriliseks küsimuseks on asjaolu, et tegemist on täiskasvanute tõlgendustega laste maailmast. Sellega seoses võib olla määrav lastelt uuringu tulemuste kohta tagasiside saamine. Samas kasutab teaduslik töö keelt ja mõtteid, mis on lastele raskesti arusaadavad.

Kui otsustatakse intervjueeritavalt tagasisidet saada, siis tasub tähelepanelikult selle teostamise protsessi üle mõelda, sest tihti on keeruline saada vastuseid ilma, et kolmandad osapooled (vanemad, õpetajad) vastuseid ei näeks. Lapsele adresseeritud kirja võib avada näiteks lapsevanem.

Lisamaterjalid

www.hbsc.org – näide internetilehe kohta, mis annab juurdepääsu uurimistulemustele.

www.hbsc.is – näide selle rahvuslikul tasemel lehe kohta, kust koolid saavad juurdepääsu tulemustele, mis võivad just õpetajaid ja direktoreid huvitada.

Uurijate kogemused

Islandil on koolid viimastel aastatel järjest vastumeelsemalt uuringutes osalemisesse suhtunud. Põhjus on selles, et suhteliselt väikese rahvaarvu tõttu on tavaliseks muutunud, et uuringusse kaasatakse terve kohort, sest igas kohordis on kõigest 3500 last. Koolidelt nõuab aga küsitluste läbiviimine palju tööd. Seepärast on oluline, et õpetajad ja direktorid näeksid, et nende pingutused viivad mingisuguste reaalsete tulemusteni. See on pannud paljusid uurijaid koolidele uuringu tulemusi saatma.

Samasugune näide on ka TIRO uuringu kohta Belgias, kus on täheldatud koolide suurenenud vastumeelsust uuringutes osalemisel. Koolid, kes nõustusid uuringus osalema, kutsuti turvalise interneti päeva üritusele ja said põhjaliku ülevaate uuringutulemustest.

Kasutatud kirjandus

- Abelson, R. P. (1995). *Statistics as a principled argument*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Austin, E. W. (1993). Exploring the effects of active parental mediation of television content. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 37(2), 147-158.
- Belson, W. A. (1981). *The design and understanding of survey questions*. Aldershot: Gower.
- Berk, L. E. (2007). *Physical and Cognitive Development in Early Childhood*. In *Exploring Lifespan Development*: Allyn & Bacon.
- Bjørnstad, T. L., & Ellingsen, T. (2002). *Nettsvermere: En rapport om ungdom og internett (Onlines: A Report About Youth and the Internet)*. (No.1/2002). Oslo: Statens Filmtilsyn.
- Bjørnstad, T. L., & Ellingsen, T. (2004). *SAFT – Onliners. A report about youth and the internet*: SAFT 2004.
- Bragg, S. (2007). *Consulting Young People: A Review of the Literature Creative Partnerships*. London. Available from <http://www.creative-partnerships.com/content/gdocs/cyp.pdf>.
- Broddason, o. (2003). *Börn og sjónvarp á Íslandi 2003 (Children and television in Iceland 2003)*. University of Iceland.
- Bryman, A. (2004). *Social research methods (2nd ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
- Bukatko, D., & Daehler, M. (2001). *Child Development. A thematic approach (4th ed.)*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Byrne, D. (2002). *Interpreting Quantitative Data*. London: Sage.
- Christensen, P., & James, A. (Eds.). (2000). *Research with Children: Perspectives and Practices*. London: Routledge.
- Creswell, J. W. (1999). Mixed-Method Research: Introduction and Application. In G. J. Cizek (Ed.), *Handbook of Educational Policy* (pp. 455-472). San Diego, Calif; London: London: Academic.
- Creswell, J. W. (2008). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, W. L. (2006). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks: Sage.
- De Bono, E. (2000). *Six Thinking Hats*. London: Penguin.

- Derbyshire, P. (2005). Multiple methods in qualitative research with children: more insight of just more? *Qualitative Research* 5(4), 417-436.
- Dillman, D. A. (2000). *Mail and internet surveys: The Tailored Design Method*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Donoso, V. (2007). *Adolescents and the Internet: implications for home, school and social life*. Katholieke Universiteit, Leuven, Belgium.
- Duncan, O. D. (1969). *Indicators of social change*. New York: Russell Sage Foundation.
- EC. (2006). *Eurobarometer survey on Safer Internet. Brussels: Special Eurobarometer 250*. Safer Internet, Brussels. Retrieved from: http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/eurobarometer/eurobarometer_2005_25_ms.pdf
- EC. (2007). *Eurobarometer on Safer Internet for Children: Qualitative Study 2007*. Retrieved from http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer/index_en.htm.
- Eco, U. (1995). *The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press.
- Fielding, N. G., & Fielding, J. L. (1986). *Linking data*. Beverly Hills: Sage.
- Finkelhor, D. (2006). *The Second Youth Internet Safety Survey (2005-2006)*. Crimes Against Children Research Center & National Center for Missing and Exploited Children.
- Fowler, F. J. (1993). *Survey Research Methods (2nd ed.)*. Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.
- Frey, J. H. (1989). *Survey Research by Telephone (2nd ed.)*. Newbury Park; London; New Delhi: Sage Publications.
- Graue, M. E., & Walsh, D. J. (1998). *Studying Children in Context: Theories, Methods and Ethics*. Thousand Oaks: Sage.
- Grbich, C. (2007). *Qualitative Data Analysis: In Introduction*. London: Sage.
- Greene, J. (2007). *Mixed Methods in Social Inquiry (Research Methods for the Social Sciences)*. Jossey-Bass: San Franciscos.
- Greene, S., & Hogan, D. (2005). *Researching children's experiences: methods and approaches*. London: Sage.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park; Cal: Sage.

- Hammersley, M., & Atkinson, P. (1983). *Ethnography: Principles in Practice*. London: Tavistock.
- Hantrais, L. (1999). Contextualization in cross-national comparative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 2(2), 93-108.
- Hartwig, F., & Dearing, B. E. (1979). *Exploratory Data Analysis, Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences* (Vol. Series no. 07-016).
- Hennessy, E., & Heary, C. (2005). Exploring Children's Views Through Focus Groups In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experience* (pp. 236-252). London: Sage.
- Hine, C. (2000). *Virtual Ethnography*. London: Sage.
- Hine, C. (Ed.). (2005). *Virtual Methods: Issues in Social Research on the Internet*. Oxford: Berg.
- Irwin, L. G., & Johnson, J. (2005). Interviewing Young Children: Explicating Our Practices and Dilemmas. *Qualitative Health Research*, 15(7), 821 - 831.
- Kalton, G. (1983). *Introduction to survey sampling*. Newbury Park; CA: Sage.
- Kaye, & Johnson. (1999). Research Methodology: Taming the Cyber Frontier-Techniques for Improving Online Surveys. *Social Science Computer Review*, 17(3).
- Kellett, M. (2005). *How to Develop Children as Researchers: A Step by Step Guide to Teaching the Research Process*. London: Paul Chapman.
- King, N. M. P., & Churchill, L. R. (2000). Ethical Principles Guiding Research on Child and Adolescent Subjects. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(7), 710-724.
- Kohn, M. L. (1989). Introduction. In M. L. Kohn (Ed.), *Cross-National Research in Sociology*. Newbury Park: Sage.
- Kuzel, A. J. (1992). Sampling in qualitative inquiry. In B. F. Crabtree & W. L. Miller (Eds.), *Doing qualitative research* (pp. 31-44). Newbury Park; CA: Sage.
- Kvale, S. (1996). *Inter Views: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.
- Leitão, S. (2005). *Constructed Childhoods: A study of selected animated television programmes for children with particular reference to the Portuguese case*. Cardiff University, Cardiff.
- Lewis, A. (1992). Group child interviews as a research tool. *British Educational Research Journal*, 18(4), 413-421.
- Lincoln Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.

Lindlof, T. R. (1995). *Qualitative Communication Research Methods*. Thousand Oaks: Sage.

Livingstone, S. (1999). New media, new audiences. *New Media and Society*, 1(1), 59-66.

Livingstone, S. (2002). *Young People and New Media: Childhood and the Changing Media Environment*. London: Sage.

Livingstone, S. (2003). On the challenges of cross-national comparative media research. *European Journal of Communication*, 18(4), 477-500.

Livingstone, S., & Bober, M. (2004). *UK Children Go Online: Surveying the experiences of young people and their parents*. London: London School of Economics and Political Science.

Livingstone, S., & Bovill, M. (1999). *Young People New Media*. London: London School of Economics and Political Science.

Livingstone, S., & Bovill, M. (2001). *Children and Their Changing Media Environment: A Comparative European Study*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Livingstone, S., d'Haenens, L., & Hasebrink, U. (2001). Childhood in Europe: Contexts for comparison. In S. Livingstone & M. Bovill (Eds.), *Children and Their Changing Media Environment: A Comparative European Study*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Livingstone, S., & Helsper, E. J. (in press). Parental mediation of children's internet use. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 52(4), Winter 2008.

Livingstone, S., & Lemish, D. (2001). Doing comparative research with children and young people. In S. Livingstone & M. Bovill (Eds.), *Children and Their Changing Media Environment: A European Comparative Study* (pp. 31-50). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Lobe, B. (2008). *Integration of Online Research Methods. Information Technology/Social Informatics collection*. Faculty of Social Sciences Press.

Lobe, B., Livingstone, S., & Haddon, L. (Eds.). (2007). *Researching Children's Experiences Online across Countries: Issues and Problems in Methodology*. EU Kids Online Network.

Retrieved from:

<http://www.lse.ac.uk/collections/EUKidsOnline/Reports/ReportD4.1MethodologicalIssuesCover.pdf>.

Malheiro, M. M. (2007). *Mediação virtual: Tempos e modos de jogar computado (Virtual Mediation. Times and ways to play computer games)*. Universidade do Minho. Unpublished Master thesis.

Mangen, S. (1999). Qualitative research methods in cross-national settings. *International Journal of Social Research Methodology*, 2(2), 109.

Mante-Meijer, E., & Haddon, L. (2005). Working in International Research Groups. In L. Haddon (Ed.), *International Collaborative Research. Cross-cultural Differences and Cultures of Research*. Brussels: COST.

- Mason, J. (2002). *Qualitative researching (2nd ed.)*. London: Sage.
- McCallum, B., Hargreaves, E., & Gipps, C. (2000). Learning: the pupil's voice. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 275-289.
- McNair, B. (2006). *Cultural Chaos: Journalism, News and Power in a Globalised World*. London: Routledge.
- Mediapro. (2006). *Mediapro: A European Research Project: The Appropriation of New Media by Youth*. Brussels: EC. Project website: <http://www.mediapro.org/>
- Mertens, D. M. (1998). *Research methods in education and Psychology: Integrating diversity with quantitative and qualitative approaches*. London: Sage.
- Messaris, P. (1983). Family conversations about television. *Journal of Family Issues*, 4, 293-308.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2001). Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth. *Journal of the American Medical Association (JAMA)*, 285(23), 3011-3014.
- Morgan, D., & Krueger, R. A. (Eds.). (1998). *The Focus Group Kit*. London: Sage.
- Morgan, M., Gibbs, S., Maxwell, K., & Britten, N. (2002). Hearing children's voices: methodological issues in conducting focus groups with children aged 7 - 11 years. *Qualitative Research*, 2(1), 5-20.
- Morrow, V., & Richards, M. (1996). The ethics of social research with children: an overview. *Children and Society*, 10, 90-105.
- Nathanson, A. I. (1999). Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression. *Communication Research*, 26(2), 124-143.
- Newton, R., & Rudestam, K. (1999). *Your Statistical Consultant: Answers to Your Data Analysis Questions*. Thousands Oaks; CA: Sage Publications.
- Ofcom. (2006). *Media Literacy Audit: Report on media literacy amongst children*. London: Ofcom.
- Pallant, J. (2005). *SPSS Survival Manual*. Maidenhead: Open University Press.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research method*. Newbury Park: Sage.
- Paus-Haase, I. (1998). *Heldenbilder im Fernsehen. Eine Untersuchung zur Symbolik von Serienfavoriten in Kindergarten, Peer-Group und Kinderfreundschaften (Heroes on Television. A Study on Symbolism of Favourite Figures of Television Series in Nursery School, Peer Group and Children's Friendship)*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Paus-Haase, I., Süss, D., & Lampert, C. (2001). Kinder als prägende Akteure neuer Kommunikationskulturen. Reflexion adäquater methodischer Zugriffe (Children as Main Players of New Communication Cultures. Reflections of an Adequate Methodologically Approach). In U. L. Maier-Rabler, Michael (Ed.), *Kommunikationskulturen zwischen Kontinuität und Wandel. Universelle Netzwerke für die Zivilgesellschaft (Communication Cultures Between Continuity and Change. Universal Networks of Civil Society)*. (pp. 317-332). Konstanz: UVK-Medien.

Paus-Hasebrink, I., & Bichler, M. (2005). *Analyse des Wandels von Sozialisation. Veränderung von Kindheit in sozial schwächeren bzw. anregungsärmeren Milieus im Kontext des Wandels der Medien (Analysis of the Change in Socialisation. The Change of Childhood of Children from Less Advantaged Homes in the Context of the Change of Media)*. Technischer Zwischenbericht („Technical Report“) bzw. Jahresreport an den Jubiläumsfonds der Österreichischen Nationalbank. Unveröffentlichtes Manuskript (Report for The Jubilee Fund of The Austrian National Bank. Unpublished Manuscript).

Paus-Hasebrink, I., & Bichler, M. (2008). *Analyse des Wandels von Sozialisation. Veränderung von Kindheit in sozial schwächeren bzw. anregungsärmeren Milieus im Kontext des Wandels der Medien (Analysis of the Change in Socialisation. The Change of Childhood of Children from Less Advantaged Homes in the Context of the Change of Media)*. Endbericht an den Jubiläumsfonds der Österreichischen Nationalbank (Final Report for The Jubilee Fund of The Austrian National Bank). Unveröffentlichtes Manuskript (Unpublished Manuscript).

Peter, J., & Valkenburg, P. M. (in press). Adolescents' exposure to sexually explicit internet material and sexual preoccupation: A three-wave panel study. *Media Psychology*.

Pew Internet & American Life Project. (2001). *Parents, Kids and the Internet Survey 2001*. Washington: Pew Internet & American Life Project.

Pew Internet & American Life Project. (2004). *Parents & Teens 2004 Survey*. Washington: Pew Internet & American Life Project.

Pew Internet & American Life Project. (2006). *Parents & Teens 2006 Survey*. Washington: Pew Internet & American Life Project.

Ponte, C., & Malho, M. J. (2008). *Estudo de Recepcao dos Meos De Comunicacao Social Portugueses (Children as special audience/ Audience reception of the Portuguese media)*. Lisbon: ISCTE and the Communication Regulatory Authority (ERC).

Rice, F. P. (1998). *Human Development. A life-span Approach (3rd ed.)*. New Jersey: Prentice Hall.

Roberts, D., Foehr, F., Rideout, V., & Brodie, M. (Eds.). (1999). *Kids and Media @t the New Millenium*. Menlo Park: Henry J. Kaiser Family Foundation.

Rogers, A. G., Casey, M., Ekert, J., & Holland, J. (2005). Interviewing Children using an Interpretive Poetics. In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experiences: methods and approaches*. London: Sage.

Rubin, H., & Rubin, I. (1995). *Qualitative Interviewing: The Art of hearing Data*. Thousand Oaks, CA: Sage.

SAFT (Safety Awareness Facts and Tools) Project. (2004-2006). SAFT 2006 *Parent and Children survey. 2004-2006*: Norwegian Action Plan for Children, Youth and the Internet and the European Commission Safer Internet Action Plan: Norwegian Media Authority.

Shade, L. R. (2002-2005). *Contextual interview guide: Children, Young People, and New Media in the Home*. Ottawa: University of Ottawa.

Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction (3rd ed.)*. London: Sage.

Simões, J. A. (2006). *Entre o “real” e o “virtual”: representações e práticas culturais juvenis fora e dentro da Internet. O caso do hip-hop português*. Universidade Nova de Lisboa, Lisbon.

Sluis-Thiescheffer, W., Bekker, T., & Eggen, B. (2007, June 6-8, 2007). *Comparing Early Design Methods for Children* Paper presented at the 6th International Conference on Interaction Design and Children, Aalborg, Denmark.

Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. London: Unit for School and Family Studies, Goldsmiths College, University of London.

Staksrud, E. (2005). *SAFT Project Final Report*. Retrieved from:
http://europa.eu.int/information_society/activities/sip/projects/awareness/saft/index_en.htm#results.

Staksrud, E., Livingstone, S., & Haddon, L. (2007). *What do we know about Children's Use of Online Technologies? A Report on Data Availability and Research Gaps in Europe*. EU Kids Online.

Stald, G. (2004). International Co-operation in Research: Children and their Changing Media Environments'. In M. Grosse-Loheide & U. Hasebrink (Eds.), *Netzwerke für die Informationsgesellschaft*. Bielfeld: GMK.

Strauss, A. (1987). *Quantitative analysis for social scientists*. Cambridge; MA: Cambridge University Press.

Tang, C. M. (2006). Developmentally Sensitive Forensic Interviewing of Preschool Children: Some Guidelines Drawn From Basic Psychological Research. *Criminal Justice Review*, 31(2), 132-145.

Tesch, R. (1990). *Qualitative research: analysis types and software tools*. London: Falmer.
Teune, H. (1990). Comparing countries: Lessons learned. In E. Oyen (Ed.), *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Research* (pp. 38-62). London: Sage.

Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.

Tourangeau, R., & Smith, T. W. (1996). Asking Sensitive Questions: The Impact of Data Collection Mode, Question Format, and Question Context. *The Public Opinion Quarterly*, 60(2), 275- 304.

UK Children Go Online Project. *UK Children Go Online: Emerging Opportunities and Dangers*. London: London School of Economics and Political Science. Project website: <http://www.children-go-online.net>

Valkenburg, P. M., Krcmar, M., Peeters, A. L., & Marseille, N. M. (1999). Developing a scale to assess three different styles of television mediation: "instructive mediation", "restrictive mediation", and "social coviewing". *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 43(1), 52-66.

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (in press). The effects of Instant Messaging on the quality of adolescents' existing friendships: A longitudinal study. *Journal of Communication*.

van der Voort, T. H. A., & Vooijs, M. W. (1990). Validity of children's direct estimates of time spent television viewing. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 34(1), 93-99.

Warren, R. (2003). Parental mediation of preschool children's television viewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 3, 394-417.

Wright, K. B. (2005). Researching internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(3).

Zaman, B. (2005). *Evaluating games with children*. Paper presented at the Proceedings of Interact 2005 Workshop on Child computer Interaction: Methodological Research, Rome, Italy.

Zaman, B. (2008). Introducing contextual laddering to evaluate the likeability of games with children. *Cognition, Technology & Work*, 10(2), 107-117.

Zaman, B., & Abeele, V. V. (2007, 2007, June). *How to Measure the Likeability of Tangible Interaction with Preschoolers*. Paper presented at the CHI Nederland, Eindhoven, The Netherlands.